

Voruta

Nr. 11 (801) 2014 m. liepos 26 d.

Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

2 **Ilona JANUŠKEVIČIŪTĖ**

**Joninių naktis
ant Rambynų kalno**

10 **Vytautas GULIOKAS**

Tarp kūjo ir priekalo

12 **Danutė MILIUKIENĖ**

Pažinti, branginti, saugoti

Prezidentė Dalia Grybauskaitė inauguruota antrajai kadencijai

Š. m. birželio 12 d., šeštadienį, antrajai prezidentės kadencijai iškilmingai inaugurata Dalia Grybauskaitė. Į Lietuvos piliečius prezidentė kreipėsi tokiais žodžiais:

Mieli Lietuvos žmonės,
kiekvienas duotos priesaikos žodis man kasdien skambėjo ir skambės kaip asmeninis įsipareigojimas jums.

Likimas mums lėmė gyventi šiuo ypatingu laikmečiu ir kartu rūpintis Lietuva.

Žinau, kad bus nelengva, bet mes atkakliai tęsime tai, kas pradėta, ir rasime išeitį iš pačių kebliausių situacijų.

Vadovavimą šaliai suprantu kaip kasdieninį Lietuvos žmonių interesų gynimą visose srityse.

Mano tikslas - telkti sąžiningus, profesionalius ir atsakingus žmones bendram siekiui - Lietuvos stiprinimui.

Visi kartu toliau ieškokime naujų kelių ir sprendimų Lietuvos žmonių gerovei užtikrinti.

Ateinančių metų iššūkiai aiškūs. Jų nepasirinksi - juos siūnia gyvenimas.

Karinės grėsmės Lietuvos pašonėje mus sutelkė dar labiau. Šiandien dar kartą prisiekiau saugoti Lietuvos žemių vientisumą.

Grėsminga situacija aplink Lietuvą reikalauja šalies apgimamumui skirti ypatingą dėmesį.

Karinis, energetinis, informacinis valstybės saugumas - didžiausias mūsų visų rūpestis. Turime būti tinkamai pasirengę šalies gynybai, nes tik būdami laisvi ir saugūs galėsime kurti savo gerovės valstybę.

Lietuvos žmonių saugumui ir ekonomi-

LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė

nei gerovei užtikrinti turi būti išnaudotas ir per šiuos metus pelnytas tarptautinės bendruomenės pasitikėjimas. Neišklyskime iš europietiškos valstybės kelio - šalies užsienio politika turi padėti ginti šalies ekonominius ir politinius interesus.

Mūsų jauna valstybė sustiprėjo - ūkio nuosmukį keičia augimas, atsakomybė išstumiama aplaidumą. Mes sukaupėme patirties ir

įgijome pasitikėjimo. Šalis paruošta naujam - augimo etapui.

Ši kadencija taip pat bus skirta sprendimams, kurie pagerintų kiekvieno Lietuvos žmogaus gyvenimo kokybę ir sumažintų socialinę atskirtį.

Auganti ekonomika turi tapti darbo vietomis ir orų gyvenimą užtikrinančiomis pajamomis.

Nukelta į 6 p.

Dešimtoji Stanislovo Rapolionio premija įteikta dr. Aldonai Vasiliauskienei

Dalyviai: iš kairės - Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ redaktorius Gediminas Zemlickas, muzikos mokytoja metodininkė ir kanklininkų būrelio vadovė Jadvyga Sinkevič, dr. Aldona Vasiliauskiene, gimnazijos dailės mokytojas Vytautas Dailidka, gimnazijos direktorė Danuta Zuzo, Švietimo ir mokslo ministerijos Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė Nida Poderienė, Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, verslininkas Mindaugas Vyskupaitis, Nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ žurnalistas Ilona Januškevičiūtė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė ir gimnazijos teatro būrelio vadovė Laima Bandalevičė

Nukelta į 12 p.

Atidengta paminklinė lenta Martynui Jankui

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis dalyvavo paminklinės lentos Mažosios Lietuvos patriacho Martyno Jankaus garbei atidengimo ceremonijoje Klaipėdoje. Namas, kuriame dirbo Martynas Jankus neišliko iki šių dienų, todėl šio šviesuolio atminimas įamžintas bent jau toje gatvėje, miesto centre.

Ceremonijoje dalyvavo garbinga 90 - mečio jubiliejų seneniai paminėjusi M. Jankaus vaikaitė Ieva Jankutė - Gerola, kuri dėkojo už dėmesį jos iškiliam seneliui bei jo gyvenimo veiklai.

Meras, džiaugdamasis dar vienu Mažosios Lietuvos veikėjo įvertinimu, paminėjo, kad po truputį pildosi Pagėgių krašto kultūrinės bendruomenės svajonės turėti vientisą Martyno Jankaus sodybos ansamblį, pritaikyti jį ekspozicijoms, kūrybinėms dirbtuvėms, padaryti išties metus viekiančia šventove tiems, kurie gyvena istorija, menu, mokslo šviesos toškimu. Šiems reiškiniams reikalinga M. Jankaus muziejaus plėtos koncepcija, bei, pasak Mero, suvienyti sodybos elementai: gyvenamieji pastatai, klounas, rūšiai ir kt. pasitarnausiantys muziejaus plėtrai.

Paminklinio lentos atidengimas. Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, Klaipėdos savivaldybės mero pavaduotojas Vytautas Čepas, Ieva Jankutė-Gerola, vienas iš paminklinės lentos autorių architektas Adomas Skiežgelas

<http://www.pagegiai.lt/>

Joninių naktis ant Rambyno kalno

Ilona JANUŠKEVIČIŪTĖ, Trakai

Tylus protėvių dvasios šnabždesys braunasi giliai į širdį. Palypėjus vos ketą laiptelių link Nemuno žemupio, čia, Rambyno kalno papėdėje, skambant skoningoms ir solidžioms chorų giesmėms, liepsnojant šventojo aukuro ugniai, mintyse nejučiomis išnyra išivaizduojama Rami-gės pilis, o tolumoje tarytum girdisi tasai nepaliaujamas žvangančių ginklų aidas, kuomet narsieji skalviai stojo į atvirą kovą prieš kryžiuočius, gindami savo šventvietę – alkakalnį Rambyną.

Stovint ant Rambyno kalno ir iš aukšto žvelgiant į ramiai tyvuliuojantį Nemuną, stebint blizgantį vakarėjančios saulės spindulių šokį ant vandens, kitame upės krante regint buvusios Tilžės bokštus, mintimis nusikeli į legendomis apipintą laikmetį, visa savo esybe jausdamas šios vietos sakralumą, pasinerdamas į mitologinę pagonių baltų praeitį. Ir visai nesvarbu, ar iš tiesų Rambyno kalnas tėra mažytė kažkada seniai seniai stovėjusios skalvių pilies Ramigės piliakalnio dalis, ar tikrai anuomet, kaip byloja apsakymai ir legendos, čia pūpsojo aukų akmuo, kurį suskaldžius kalnas ėmė smegti į Nemuną. Svarbiausia čia yra dvasia – tikroji lietuviškoji dvasia, kurios „skonio ir kvapo“ prisigėrusi Rambyno kalno žemė, kuria alsuoja kiekvienas šioje vietoje augantis medis, kiekvienas pilkas akmuo ant Nemuno kranto...

Matyt, panašių potyrių vedini ant Rambyno kalno rinkdavosi ir Mažosios Lietuvos šviesuoliai, savo gyvenimus paskyrę lietuviybės puoselėjimui bei skleidimui. 1928 m., minint Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį, Valstybės Tarybos publicistas, spaustuvininkas Martynas Jankus bei Juozas Adomaitis šioje vietoje pastatė aukurą. 1895 m., Joninių ant Rambyno kalno metu, buvo paminėtas vienos seniausių krašto lietuvių kultūrinių organizacijų – draugijos „Birutės“ – veiklos dešimtmetis. Vėliau Martyno Jankaus iniciatyva gimė „Amžinosios Rambyno knygos“ idėja. Joje įrašus palikdavo visi garbingi svečiai, apsilankiusieji ant kalno per Jonines.

Šiandien Joninės ant Rambyno kalno tebevyksta. Krašto lietuvininkams pavyko išsaugoti ir pratesti sakralumu dvelkiančių šventinių apeigų tradicijas, atskleidžiančias Joninių prasmę, primenančias lietuviybės galią Mažajoje Lietuvoje. Kartu tai ir savotiška duoklė lietuviškumui, būdas bent vieną naktį per metus atgaivinti praeties šešėlių jūroje nugrimzdusias protėvių pagonių kovas su priešais, akcentuoti šventosios, apvalančios ugnies reikšmę senajame baltų tikėjime.

Šiomet Joninių šventė „Tradicijų pynė pagal Vydūną“ atidaryta iškilmingai: susirinkusiuosius sveikino Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojas Kęstas Komskis, Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis. Jų nuoširdžių žodžių fonu tapo teatralizuoti mūšio fragmentai, priminę šventės svečiams atkaklias ir sunkias protėvių kovas su kryžiuočiais. Iškart po to sekė Joninių dalyvių dėmesį pritačius, abejingų nepalikęs reginys – meras V. Komskis, padedamas birželio 24 –ąją dieną garbingo 90 - ojo jubiliejaus sulaukusios Martyno Jankaus vaikaitės Ievos Jankutės, įžiebė šventojo Rambyno aukuro ugnį.

Jubiliejaus proga pagarbos kupiniais žodžiais Ievą Jankutę pasveikino Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, kaip dovaną įteikdamas jubiliatei įremtą fotografiją, kurioje I. Jankutė – vos šešerių metų mergaitė, įamžinta greta didžiojo lietuviybės puoselėtojo – savo senelio Martyno Jankaus. Pasveikinti jubiliatę atskubėjo ir M. Jankaus muziejaus direktorė Liudvika Burzdžiuvienė, Rambyno regioninio parko direktorė Diana Milašauskienė, Lietuvos nacionalinio istorijos laikraščio „Voruta“ redaktorius Juozas Vercinkevičius.

Šventinę Joninių nuotaiką kūrė atvykę chorai: Trakų Švč. Mergelės Marijos Apilankymo bažnyčios choras, vad. Justina Orlovskytė; mišrus kamerinis choras „Vox Libri“ vad. Rasa Lašaitė (Šilutė), Kauno mišrus choras „Saluto“ kolektyvo vad. Ramutė Štreimikytė, koncertmeisterė Dalia Jatau-

Ant Rambyno kalno. Vaizdas į Nemuno žemupį

taitė; Pagėgių pradinės mokyklos jaunučių choras, vad. Irena Ubartienė; Pagėgių meno ir sporto mokyklos jaunių choras, vad. Evelina Norkienė, Regina Pilkionienė.

Chorai giedojo brandžius, skoningus kūrinius ne tik lietuviškai, bet ir lenkų, baltarusių, karaimų kalbomis. Aukštas atlikimo lygis, preciziška apranga, darnus choristų balsų sąskambis Joninių šventės atmosferai suteikė didingumo, o svečius tarytum įpareigojo laikytis rimties, apmąstyti vietos, kurioje atsidūrė, reikšmę, prisiminti ir įvertinti didžiausius šio krašto lietuviybės puoselėtojus.

Kiek vėliau, išibėgėjus vakarui, solidžią muziką keitė lengvesni, labiau išjudinantys tonai: scenoje pasirodė folkloro grupė „Aisva“, Šilutės kultūros ir pramogų centro folkloro ansamblis „Verdainė“ Šakių Kultūros centro folklorinis ansamblis „Šakija“, Pagėgių kultūros centro folkloro ansamblis „Kamanos“ bei latvių folkloro ansamblis „Saknes“ iš Liepojos (Latvija) liaudies meno kultūros centro.

Vakare į šventę susirinkęs jaunimas turėjo galimybę gyvai išgirsti Povilo Meškėlos, Jeronimo Miliaus bei Vlodo Kovaliovo koncertą, o vėliau patys ištvermingiausiai, nepabūgę nakties tamsos, su ugnies fakelais patraukė link Martyno Jankaus muziejaus, kur pastarųjų laukė intelektualus pasisėdėjimas senojoje Jankaus daržinėje su Neda Malūnavičiūte, Olegu Ditkovskiu.

Joninių naktis ant Rambyno kalno – tai dvasios atgaivos, kultūros puoselėjimo, lietuviškųjų vertybių akcentavimo šventė, suartinanti, suburianti draugėn lietuviybei neabejingas asmenybes, žmones, kurie ir šiandien laiko save tikrais Martyno Jankaus – Rambyno kalno vaidilais – pasekėjais.

Autorės, Astos Andrulienės ir Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Tilžės moterų ansamblis „Atgaja“ vadovas Bronius Norkus su Pagėgių sav. meru Vilgijumi Komskiu ir Sigitu Šamborskiu

Ieva Jankutė savo jubiliejaus dieną pagerbia ant Rambyno kalno

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis ir jubiliatę Ievą Jankutę įžiebė šventojo Rambyno aukuro ugnį

Susirinkusieji stebėjo teatralizuotus mūšio fragmentus, priminusius baltų kovas su kryžiuočiais

Kristijono Donelaičio „Metų“ santykis su Vergilijaus ir Hesiodo didaktinėmis poemomis

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

Ar turi ką nors bendro Kristijono Donelaičio, visiems žinoma, poema „Metai“ su antikos autorių poemomis? Jeigu turi, tai kokių būdu, kodėl ir kaip jos susiję? Įdomu būtų palyginti, paanalizuoti, kokiais aspektais, būtent, trys šios poemos susisieja.

K. Donelaičio poema „Metai“ pagrindinė tema, būtent žemės darbais pagal metų laikus, yra artima Hesiodui. Galimas šaltinis ir Vergilijaus „Georgikos“. Bet Donelaitis neseka aklai jokių modelių. Jo kūrinys, apimamas 3000 eilučių, yra visiškai originalus. Pasak lietuvių literatūros tyrinėtojos Birutės Ciplijauskaitės, taip yra dėl to, kad poetas savo kūrinyje „Metai“, kuris priklauso aprašomajai poezijai, vaizduoja konkretų pasaulį ir gyvenimo būdą bei nesilaiko topinės kūrybos taisyklių. Jo kūrinio veiksmas vyksta toje žemės dalyje, kuria jis gerai pažįsta, ir gamta jį domina tik tiek, kiek ji susijusi su jam pačiam artimais ūkio darbais.

Išeitosios mokyklos ir skaitomosios literatūros sugestijos, be abejo, veikė ne tik K. Donelaitį pasakėtininką, bet ir K. Donelaitį – „Metų“ autorių. Artima pažintis su Hesiodo „Darbais ir dienomis“, Vergilijaus „Georgikomis“ („Apie žemdirbystę“), klasiikinio hegzametro skambesys, Dž. Tomsono „Metų“ („The Seasons“, 1726–1730) sukeltoji gamtinės-aprašomosios poezijos banga Europoje ir vokiečių literatūroje (A. Haleris, J. Ucas, A. Karš), pirmoji pasaulietinė kantata „Žiema“ (pagal B. Brokeso tekstą), atlikta Karaliaučiuje 1740 m pavasarį, – visa tai galėjo sugestijuoti ir K. Donelaitį imtis pavaizduoti gamtą bei kaimo buitį keturių metų laikų cikle.

Tačiau, remiantis specialiais tyrinėjimais, patį poemą pagrindą sudaro gyvenimo tikrovės stichija, pareikalavusi iš autoriaus ilgamečių asmeninių išgyvenimų, tiesioginės patirties.

Antikinių didaktinių poemų santykis

Nagrinėjamas antikinių didaktinių poemų santykis su K. Donelaičio poema. Bet ar jis yra kuo nors susijęs su antikos autoriais ir jų kūriniais? Panaudojose nerimuotą hegzametą, būrų poetas parodė, kad eiles hegzametu galima rašyti ir lietuvių kalba. Pasirodo, formą skolinosi iš antikos, bet turinį pritaikė toms aplinkybėms, kuriose pats gyveno. L. Pasargė ir F. Tecneris labiau

ižiūrėjo tam tikrą antikos autorių, Hesiodo bei Vergilijaus, poveikį.

Didaktinė poezija – vienas iš seniausių antikinės literatūros žanrų. Nuo Hesiodo (VIII a. pr. Kr.) per visą antikinės literatūros vystymosi istoriją didaktinės poezijos žanras ne kartą įvairiais pavidalais buvo atnaujinamas. Vergilijus (I a. pr. Kr.) padarė savotišką didaktinės poezijos raidos sintezę. Jis sukūrė didaktinę poemą apie žemės darbą, kurioje jaučiama visų ankstesnių didaktinio epo atstovų, ypač Hesiodo, Arato ir Lukrecijaus, įtaka. Galbūt, dėl to po Vergilijaus šitokie kūriniai labai pakrypo į idilinių gamtos aprašymą. Didaktinės poezijos pavyzdžiu klasicizmo laikais, be abejonės, buvo Vergilijaus „Georgikos“, nes jis tuo metu buvo laikomas nekritikuojamu poezijos pavydžiu.

Apie 1765–1775 m. savo „Metus“ parašė ir K. Donelaitis. Pasirinkdamas temą, jis, matyt, nebus išvengęs to meto įtakos. Tokiu būdu būrų poetas išjungia į bendrą didaktinės poezijos tradiciją, kuri, galima sakyti, nenutrūksta tesėsi nuo antikos laikų.

Nors „Metai“ ir yra didaktinė K. Donelaičio poema, tačiau faktiškai niekada nepagalvojama jos sieti su antikiniiais didaktiniais kūriniais. Dabar matomas tam tikras panašumas. Tačiau nemanoma, jog mūsų poetas savo stiliumi yra panašus į juos.

K. Donelaičio literatūrinė praktika turi žymių skirtingumų nuo ano meto literatūros. Nors forma XVIII a. klasicizmui turėjo ypatingos reikšmės, būrų poetas atsakė ji varžančių kanonų, pagal kuriuos kiekvienas garsas eilutėje turėjo turėti savo prasmę.

Jo poetiškumas remiasi pirmiausia žodyno vaizdingumu. Nevartojo į formalizmą vedančios perifrazės, kurią ypač rekomendavo klasicizmo poetika, nėra klasicistinės literatūros labai mėgstamų antikinės mitologijos įvaizdžių. Skirdamas kūrinį lietuvių valstiečiui, būrui, K. Donelaitis ypač turėjo stengtis, kad jo poetiniai vaizdai būtų suprantami nemokytam kaimo žmogui. Stengdamas nenuolti nuo hegzametro antikinio pavidalo, būrų poetas originaliai jį pritaikė lietuvių kalbai.

Ar buvo pažintis su antikos poetų kūryba?

Kad K. Donelaitis buvo susipažinęs su antikos didaktine poezija, konkrečiai Hesiodo ir Vergilijaus poemomis, abejoti netenka.

Kristijonas Donelaitis

Nors Hesiodas anais laikais nepriklausė prie dažnai mokyklose skaitomų autorių, tačiau galima spėti, kad Karaliaučiaus universiteto būsimieji evangelikų kunigai jį skaitė dažniau negu kitų universitetų studentai. Apie K. Donelaičio pažiūrą į Vergilijų galima daug daugiau pasakyti. Tai liudija išlikęs laiškas, rašytas 1777 m. rugpjūčio 16 d. į Kilgius (jame minimas Vergilijus). Būrų poeto atsiliepimas apie Vergilijaus kūrybą suteikia galimybę išsiaiškinti požiūrį į antiką. Anot prof. Henriko Zabulio, visų pirma matyti, kad „K. Donelaitis į Vergilijų žiūri krikščionio akimis. <...> Jis nors ir mėgsta Vergilijų, bet vertina jį tik praktinės didaktikos prasme. Tai riboja jo požiūrį į antiką, o, antra vertus, apsaugo poetą nuo beatodairiškos antikos pamėgdžiojimo, pastebimo visoje klasicizmo literatūroje“ (Zabulis, 190–191).

Pirmoji Eundro monologo iš „Eneidos“ VIII giesmės eilutė – posakis tapo priežodžiu, matyti, pamėgtu ir K. Donelaičio. Panašūs atodūsiai ne kartą suskamba ir „Metuose“, tai autoriaus, tai veikėjų vardu pasakyti: „Ak“, tariau, „kaip visai niekings mūsų veikalas amžio...“; Taigi matai, kaip žmogiškas trumpintelis amžis; Ba! Kaip jauns buvau (kur dingot, mano dieneles!);

Ak, kur dingot, ak, jūs jaunos mūsų dieneles!“ Taip pat K. Donelaitis pacituoja eilutę iš „Bukolikų“ I-osios eklogės, taip pat pratęsdamas mintį po šia citata duoda tikslų vertimą ir dar vienos eilutės iš tos pačios eklogės. Vadinasi, lotynišką „Bukolikų“ tekstą K. Donelaitis gerai pamena. O tai, savo ruožtu, liudija, kad Vergilijaus „Bukolikos“ buvo dažnai būrų poeto vartamos (Zabulis, 192). Atodūsiai išreiškia poeto emocijas, ilgesį. Tai ištis labai panašu į antikos poemų išgyvenimų dinamiškumą. Juk poemos, mūsų ir anų laikų, nėra statiškos, jaučiama gyvybė.

Tad nebus suklęsta, tvirtinant, kad Hesiodo ir Vergilijaus kaimiškos poemos K. Donelaičiui nebuvo svetimos.

LITERATŪRA

K. Donelaitis. Metai. – Vilnius: Grožinės literatūros leidykla, 1956. – 159 p.

K. Donelaitis. Raštai. – Vilnius, 1977.

B. Ciplijauskaitė. Donelaičio „Metai“: realizmas ir tautinis jausmas // B. Ciplijauskaitė. Literatūros eskizai. – Vilnius – Kaunas, 1992. – P. 101–109.

H. Zabulis. K. Donelaičio „Metų“ santykis su Vergilijaus ir Hesiodo didaktinėmis poemomis. // Literatūra ir kalba, VII, Vilnius, 1965. – P. 184–212.

Paroda „Lietuvos vėliavą iškėlus. Žemės banko Klaipėdos skyriaus direktoriaus Petro Šerno ir jo šeimos gyvenimo kelias“

Sigita VAIČIŪNIENĖ, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus muziejininkė

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus tęsia parodų ciklą, skirtą tarpukariu Klaipėdoje gyvenusiems lietuviams, atvykusiems iš Didžiosios Lietuvos ir palikusiems ryškų pėdsaką krašto politiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime.

2012 m. parengta pirmoji šio ciklo paroda, kuri buvo skirta pedagogui, visuomenės veikėjui Kaziui Trukanui.

Šių metų birželio 23 dieną muziejuje buvo atidaryta antroji šio ciklo paroda „Lietuvos vėliavą iškėlus. Žemės banko Klaipėdos skyriaus direktoriaus Petro Šerno ir jo šeimos gyvenimo kelias“.

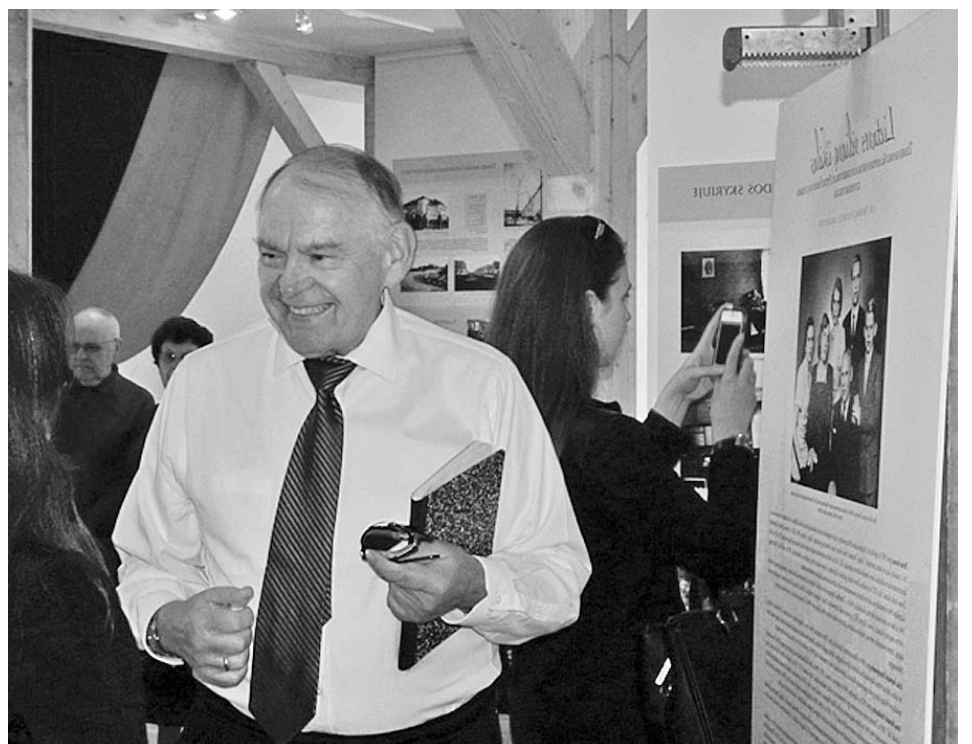
Parodos atidaryme Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje dalyvavo Klaipėdos universiteto Garbės daktaras profesorius dr. Valentinas Šernas (JAV) ir Klaipėdos universiteto Istorijos katedros profesorius dr. Vygantas Vareikis. Parodos partneris – Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas. Paroda muziejuje veiks iki rugsėjo 13 d.

Petras Šernas (1897–1988) gimė ir augo Biržų evangelikų reformatų Jokūbo Šerno ir Elžbietos Puodžiūnaitės-Šernienės šeimoje. Pirmojo pasaulinio karo metais Voroneže baigė komercinę gimnaziją. Grįžęs į Lietuvą 1918–1922 m. tarnavo Lietuvos Respubli-

kos kariuomenėje karo valdininku. Baigęs tarnybą 1922–1925 m. Berlyno universitete studijavo ekonomiką ir komerciją. Po studijų pradėjo dirbti Žemės banke Kaune. 1927 m. Petras Šernas paskirtas Žemės banko igaliotiniu Klaipėdoje, 1931 m. įsteigus banko skyrių, paskirtas jo direktoriumi, juo buvo iki Klaipėdos krašto aneksijos 1939 m. Jam vadovaujant Žemės bankas tapo vienu didžiausiu Klaipėdos krašte. Klaipėdoje Petras Šernas sukūrė šeimą: vedė Eriką Trumpjonaitę, susilaukė keturių vaikų. Uostamiestyje jis aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje, dėstė ekonomiką Klaipėdos prekybos institute. 1941 m. kartu su šeima nacių ištremtas į Karaliaučius, 1943 m. – į Dresdeną. Pasibaigus karui atsikūrė Vokietijoje, Groshepės (Gross Hesepe) perkeltųjų asmenų stovykloje. Nuo 1949 m. su šeima gyveno Kanadoje, Toronte.

Pažintis su Šernų šeima prasidėjo prieš dešimtmetį, kai Kanadoje gyvenanti Irena Šernaitė-Meiklejohn visų Petro Šerno vaikų vardu muziejui perdavė šeimos relikviją – didžiulę Lietuvos valstybės vėliavą, plevėsavusią prieš karą Klaipėdoje ant namo Vilties ir Ramiosios gatvių sankryžoje. Ši originalaus dydžio trispalvė ant namo,

Nukelta į 15 p.

Dr. Valentinas Šernas parodos atidarymo metu

„Aš čia – gyva“

Bernardas ALEKNAVIČIUS, Klaipėda

Kai mintimis nuklysti į Mažąją Lietuvą, į jos gūdžias girias ir derlingas lygumas, vaizduotėje tarsi matai Kristijono Donelaičio įmintas pėdas, čia pat greta jauti Liudviką Gediminą Rėzą renkanti kalbinius perliukus – liaudies dainų formoje. Nors ir ne maž-lietuvius, bet žinai, jog čia Karaliaučiuje 1547 m. išleista pirmoji lietuviškoji knyga Martyno Mažvydo „Kateizmas“. Čia gimė pirmosios praktinės ir mokslinės lietuvių kalbos gramatikos, parašytos pirmosios lietuvių kalbos studijos, pradėta leisti lietuviškoji periodika, scenoje suvaidinti pirmieji lietuviški spektakliai, skirti plačiai visuomenei. O iš Mažosios Lietuvos į būsimojus Zanavykus atklydusi mažlietuvių vakarų aukštaičių šnekta, padėjusi susiformuoti zanavykų šnektai, laiko tėkmėje užvaldo visą Lietuvą.

Tai štai ką Lietuvai davė Mažoji Lietuva! O jeigu tarp mūsų gyventų rašytoja Evė Simonaitytė tai ji dar paklaustų:

- Tai ką, ar dar negana?
- Ne. Negana! Galėjo duoti daugiau.

Žaidimai Mažosios Lietuvos praeitimi

Mažosios Lietuvos istorija nestokoja paradoksu. Paradoksas ir Prūsijos kunigaikštystės pavadinimas. Vokiečių namų Jeruzalės ligoninės šventosios Marijos brolių ordinas (oficialus Kryžiuočių ordino pavadinimas) lenkų pakviestas ir atvykęs į Kulmo žemę 1230m. pradėjo grobti prūsų bei vakarinių lietuvių žemes, kurių teritorijoje planavo įkurti savo valstybę. Baltų žemėje atėjūnai su kardu ir Dievo žodžiu (rėmė Romos popiežius) valstybę įkūrė. O kai paskutinysis Kryžiuočių ordino magistras Albrechtas Brandenburietis (1490 – 1568) sumanė tapti pasaulietinės valstybės valdovu ir atsakyti duotų vienuolio įžadų tai teko verstis ir „kailiuką“. Tapęs liuteronu ir jau ne kryžiuočių ordino magistras, bet kunigaikštis, stengdamasis remtis į nukariautus prūsus savo kunigaikštystę pavadino Prūsija. Prūsija – valstybės pavadinimas, bet be prūsų, kuriuos, kaip ir vakarinius lietuvius per valstybinę religiją liuteronybę reikėjo kaip galima greičiau įminti į vokiškąją molį. Ir tikslas buvo pasiektas. Prūsija tapo ne prūsų, bet vokiečių valstybe, bet tik su šventvagišku pavadinimu.

Kryžiuočių ordinui kažkada didžiulė rakštis buvo notangų gentis ir jos vadas Herkus Mantas. Didžiojo prūsų sukilimo metu (1260-1272) notangai didvyriškai kovoję su krašo pavergėjais, Kryžiuočių ordino riteriais ir be pasigailėjimo juos žudė. Ir notango įvaizdis vokiečiams turėjo tapti vienu didžiausiu priešu. O gavosi atvirksčiai. XIV a. pradžioje Vokeitijos rinktiniai karių daliniai buvo vadinami „notangais“. Šis žodis iš Herkaus Manto sukilimo laikų tarsi kraujo šauksmas ataidėjo ir į Sūduvą. Kovai su raudonaisiais okupantais 1947m. Pilviškio gimnazijoje įsikūrė I-asis, o Vilkaviškio gimnazijoje II-asis notangų būriai, kurių veikloje dalyvavo ir ne vienas Mažosios Lietuvos palikuonis iš Zanavykų.

Ne vieną Mažosios Lietuvos istorijos paradoksą surasime pažvelgę ir į rytus. Kad šiek tiek susimąstytume prisiminkime Kristijono Donelaičio amžininko, rusų mokslų tėvo Michailo Lomonosovo (1711-1765) pasakytus žodžius, jog Rusijos vastybės pavadinimas yra kilęs iš salos, kuri yra Nemuno deltoje ir vadinasi Russ. Pagal M. Lomonosovą Rusnė – Rusijos pradžia. Bet ar tai tiesa!? Ar tikrai ten kur auga beržai – Rusija!? Ir ar tarp žodžių „Rusija“ ir „Rusnė“ skambesio yra tiesioginis

Herkus Mantas Klaipėdoje. Paminklo autorius V. Mačiuka

ryšys? O gal M. Lomonosovas lygindamas šiuos žodžius ir darydamas skubotas išvadas suklydo?

XX a. suklydusį M. Lomonosovą pataisyti stengėsi kitas rusų mokslininkas Pavelas Kušneris (Knyševas) (1889 – 1968). Pagal 1920 m. Lietuvos – Rusijos valstybių sutartį šis mokslininkas buvo gimęs Lietuvoje – Gardine. Manoma, kad neblogai kalbėjęs ir lietuviškai. 1931 – 1935 m. Pavelas Kušneris gyveno Kaune, vėliau dirbo TSTS MA Etnografijos institute Maskvoje. Nuo 1947 m. istorijos mokslų daktaras, nuo 1959 m. – profesorius. Buvo Lietuvos mokslininkų pirmųjų mokslinių disertacijų, gimtų lietuvių etnografinėmis temomis, mokslinis vadovas. Visą laiką palaikė tamprius ryšius su Lietuvos mokslininkais. Žymiausi jo darbai 1951 m. išleista studija „Etninės teritorijos ir etninės ribos“ – tai tarsi atsakymas M. Lomonosovui, jog taip vadinami rytprūsiai – ne senosios slavų žemės, bet aiščių, o kaip dabar įprasta vadinti – baltų teritoriją.

Panašų darbą turėjo parengti didelis Mažosios Lietuvos žinovas Vincas Vileišis (1908 – 1942), 1985 m. Kaune išleistos monografijos „Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoje“ autorius. Deja, kai buvo pradėta ieškoti šio mokslininko, sužinota, jog Vincas Vileišis 1942m. liepos 24d. be teismo sovietų sušaudytas Sverdlevsko kalėjime.

Gaila Vinco Vileišio. Gail air Pavolo Kušnerio (Knyševos), kurio rusų tautai pasakyti tiesos žodžiai buvo ne tik įtaigūs, bet ir argumentuoti. O dar labiau gaila, kad šie mokslininko pasakyti žodžiai nebuvo išgirsti, o vėliau net ir ignoruoti.

1971m. vasarą teko dalyvauti Kultūros ministerijos ir Klaipėdos kraštotyros muziejaus surengtoje žvalgomojoje ekspedicijoje po Mažąją Lietuvą. Pietinėje Kuršių marių pakrantėje, viename nedideliame bažnytkaimyje, užsukome į senas apleistas kapinaites, tikėdam ten surasti bent kokį memorialinį paminklą su lietuvišku įrašu. Deja, neradome. Po gero pusvalandžio išeidami iš kapinaičių nustebome. Mus pasitiko kaupūkiais, grėbliais, kastuvais apsiginklavusių moterų būrys. Išėjo viena jų į priekį su šakia rankoje ir tarė:

Prie „Sukapoto žalčio“ – paminklo Herkui Mantui, žuvusiam 1273 m. (aut. Saulius Indrašius). Iš kairės: Martynas Mačkus, Danutė Valčiukienė, Marija Paliokaitė, vyskupai Jonas V. Kalvanas, senj. ir Hansas Dumpys, Ervinas Peteraitis, Vytautas A. Gocentas, Juozas Balčiūnas. (Albino Stubros nuotr.). Nuotrauka daryta 1993 m. rugsėjo 23 d.

- Ko jūs čia landžiojat po mūsų kapinaites? Muziejaus direktorė, mūsų žvalgomosios ekspedicijos vadovė, Bronė Elertienė, bandė aiškinti, jog ieškome paminklų su lietuviškais įrašais.

- Jų čia nėra, nes čia niekadoms negyveno lietuviai. Čia rusų žemė ir tai mums sakė vienas profesorius atvykęs iš Maskvos. Ir mes atvažiuojame gyventi ne į vokiečių, bet į savo žemę.

Mūsų ekspedicijoje profesorių nebuvo, o su muziejininkais, kurių tarpe buvo ir Karaliaučiaus kraštotyros muziejaus atstovė, moterėlės kalbėtis nepanoro. Jos demonstravo savo jėgą, kuri buvo paremta iš Maskvos atvykusio profesoriaus pasakytais žodžiais. Šioms kaimo moterėlėms sovietmečiu nenusileido ir propagandinės – informacinės priemonės. 1982 m. kovo 29d. per Maskvos Valstybinę televiziją buvo parodytas Kuibysėvo akademinio M. Gorkio dramos teatro sukurtas filmas – spektaklis „Usviatų karžygiai“. Filme prisiminta 1941m. karo su Vokietija pradžia. Ten yra ir toks epizodas. Kolūkio partorgas sukviečia būrį kolukiečių, pakabina žemėlapi ir klausia:

- Kas yra Vokietija?

Ir nieko nelaukdamas, kad neatsirastų koks nors už jį gudresnis „išminčius“ pats atsako:

- Vokietija tai valstybė, kurią žemėlapyje galima uždengti kairės rankos plaštaka.

Ir čia pat uždengia.

- O kas yra Prūsija? – baksnodamas kairės rankos nykščiu į žemėlapi, vėl klausia partorgas ir atsako. – Prūsija tai slavų pajūrio žemė užgrobtą vokiečių.

Velniop Kušneri! Tegyvuoja Lomonosovas.

Ir vėl triumfuoja Lomonosovo „tiesa“.

Tai tokia rusiškoji Mažosios Lietuvos samprata.

Vokiečių mokslininkai XIX a. buvo sąžiningesni. Prof. dr. Knaake x sakė: „Lietuva, patys Rytprūsiai šiaurės rytai, yra svarbi etnografiniu, ūkiniu ir istoriniu atžvilgiu. Patys lietuviai (...) gyvena ypač nuo Nemuno srovės iki Klaipėdos miesto ir skaitlingiausiai Šilutės ir Klaipėdos apskrityse (...) Gamtiškos grožybės Lietuvos nepasizymi, išskyrus Įsrutį, Tilžę, Ragainę ir Klaipėdą“.

Dr. Franoas Oskaras Teoneris (1863 – 1919), Kristijono Donelaičio gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojas rašė: „Lietuvių kalbos sritis apima tą Rytprūsų dalį, kuri randasi į šiaurį nuo šios linijos: Labguva, Petors derfas, Norykčiai, Mulažiai, Juodlaukiai, Trempai, Darkiemis, Žabynai, Galdupė, Duboninkai“.

„Prieš 300 metų čia beveik niekur neskambejo vokiškas balsas, - rašo F.O. Teoneris. – Prieš 200 metų į lietuvių kalbos plotą įėjo

dar ir šios Karaliaučiaus apylinkių apskritys: Fišhauzeno, Vėluvos, Girduvos, Darkiemio ir Gumbinės“.

Ir kiti vokiečių mokslininkai iki Pirmojo pasaulinio karo neneigė Mažosios Lietuvos lietuviškumo. Istorikas Maksas Tepenas (1822 – 1893) argumentuotai tvirtino, jog lietuviai yra senieji Mažosios Lietuvos gyventojai čia buviai, o istorikas Karlas Henriohas Lomejeris (1832 – 1909) savo moksliniuose darbuose kritikavo Kryžiuočių ordino politiką – prūsų ir vakarinių lietuvių pavergimui, naikinimui ir germanizavimui. Smerkė Ordino skevrbimosi į Lietuvą politiką kaip neteisėtą ir amoralią. Kaip Maksas Tepenas, Adalbertas Becenbergeris taip ir Karlas Henrikas Lomejeris tvirtino, jog lietuviai yra senieji Mažosios Lietuvos gyventojai – čia buviai. O ką jau bekalbėti apie tokį vokiečių mokslininką kaip Adalbertas Becenbergeris (1851 – 1922), kurio diudžiulė darbų dalis pašvesta Mažosios Lietuvos kalbos, etnografijos, archiologijos tyrinėjimui. Jis, ir 1879m. Tilžėje įkurtos lietuvių literatūrinės draugijos organizatorius, nuo 1891m. Prūsijos senovės draugijos vadovas, įsteigė ir tvarkė Rytų Prūsijos buities muziejų. Ir šiandien didelė dalis Mažosios Lietuvos bičiulių atramą suranda gausiuose ir visapusiškuose Adalberto Becenbergerio moksliniuose darbuose.

Tarp daugelio sąžiningų vokiečių mokslininkų negalime neprisiminti ir XX a. Archiologo Karlo Engelio (1895 – 1947), kuris dar 1931m. išleido studiją „Klaipėdos krašto priešistorinės kultūros įvada“, „Senųjų prūsų genčių priešistorė“ (t.l. 1935), o 1937m. kartu su V. La Bonu paskelbė duomenų apie Klaipėdos kraštą.

Negalime neprisiminti ir istoriko Lotaro Vėberio, kuris 1878m. išleido studiją „Prūsai prieš 500m. kultūros istorijos, statistikos ir karybos požiūriu ir jų geografija“. Studijoje pateikiamas platus senųjų prūsų krašto vaizdas, argumentuotai nusakomas Žemaitijos, Skalvos, Nadruvos ir Sembos gyventojų bendrumas, skirtingos buvusios tik šių kraštų gyventojų kalbos tarmės.

Remiantis XIX – XX a. vokiečių mokslininkais, atrodo, jog apie Mažosios Lietuvos lituviškumą jau viskas pasakyta, kad čia jau nieko nei pridėsi, nei atimsi.

Bet...

Bet fašistinė Vokietija, kaip ir bolševikinė Rusija turėjo savo „tiesą“. Ir prasidėjo. O išverstaskūrių jau nuo Martyno Mažvydo laikų niekadoms netrūko. Netrūko jų ir necistinėje Vokietijoje. Gertrūda ir Hansas Motersenai, P. Karge, R. Trautmenas, vokiečių mokslininkų argumentuotus teiginius bandė apversti „aukštyn kojomis“ ir teigė, jog ne tik vokiečiai, bet ir lietuviai yra krašto tarp Priegliaus ir Nemuno kolonistai.

Tęsinys kitame numeryje

DINOZAURO PRAMOGŲ PARKAS

DINOZAURO PARKAS įsikūręs „Senosios Karališkos kibininės“ teritorijoje: Vilnius – Kaunas automagistralė A1 23 km. Trakų r.

Fotometrašininko Albino Stubros archyvas

Kviečiame besidominčius Klaipėdos ir Klaipėdos krašto praeitim apsilankyti www.klaipedis.lt. Čia rasite ilgamečio fotometrašininko Albino Stubros archyvo kadrus. Gal atpažinsite įvykius, vietas ar žmones. Vertintume, jei galėtumėte pasidalinti informacija svetainėje!

Vasario 16-osios Akto signatarai

Čekoslovakų spauda apie Vytauto Didžiojo sarkofagą

Viktoras Jencius – BUTAUTAS, Rokiškis

Čekoslovakų spauda „Narodni politika“ 1929 02 15 pranešė, kad Donatas Malinauskas yra apdovanotas Baltojo liūto ordinu.

Tas pats laikraštis, kiek vėliau, 1932 08 19 informavo savo skaitytojus, kad Donatas Malinauskas atvyksta į Pragę nesusijusiu su politika tikslu. Svečio tikslas Čekoslovakijoje meninis – istorinis, surasti skulptorių, kuris pagamintų sarkofagą Vytautui Didžiajam. D. Malinauskas norėjo, kad sarkofagas būtų iš akmens, su simbolinėmis bronzinėmis skulptūromis. Jis žinojo, kad darbas užtruks. Karstą Vytauto Didžiojo palaikams pagaminti D. Malinauskas norėjo patikėti čekoslovakų meistrams. Skaitytojams čekoslovakų laikraštis „Narodni politika“ straipsnį pateikė skambiu pavadinimu „Lietuvos kunigaikščio Vytauto sarkofagas bus pagamintas Prahoje? Lietuvos diplomatas Malinauskas apie kunigaikštį – husitų draugą ir kandidatą į Čekijos sostą“: „Iš Kauno, Lietuvos Respublikos sostinės, į Pragę atvyko senas Lietuvos veikėjas, buvęs pirmasis Lietuvos atstovas Prahoje, padaręs didelę įtaką Čekijos ir Lietuvos santykių užmezgimui ir puoselėjimui.

Pagrindinis jo kelionės tikslas yra pasitarti su Čekijos skulptoriais apie prieš kelis metus suprojektuoto paminklinio antkapio didžiajam kunigaikščiui Vytautui realizavimą.

D. Malinauskas labai norėtų, kad Žalgirio mūšio didvyrio antkapis būtų pagamintas Prahoje, kurioje Vytautas buvo vadintas „pageidaujamu karaliumi“. Kaip žinoma, didysis kunigaikštis Vytautas labai simpatizavo Čekijos husitams ir galiausiai labai, kad priims Čekijos karūną.

Sarkofagas su vokiečius Žalgirio mūšyje nugalėjusio kunigaikščio palaikais bus patalpintas Vilniaus arkikatedroje.

Didžiojo kunigaikščio Vytauto palaikams skirto antkapio pagaminimą ponas Malinauskas nutarė patikėti Čekoslovakijos meistrams, kad tas būtų pagamintas kaip galima greičiau. Sarkofagui, dideliam akmeniniam antkapiui su bronzinėmis simbolinėmis figūromis, pagaminti reikia rūpestingo apdorojimo. D. Malinauskas mano, kad tą darbą bus galima atlikti greičiausiai per pusantūrą ar dvejus metus.

Čekoslovakijoje garbingas svečias viešės kelias savaites.“

Ar tik metalinį karstą Prahoje užsakė Donatas Malinauskas, o gal ir sarkofagą pagal skulptoriaus Vinco Grybo projektą?

Kiek laiko Čekoslovakijoje išbuvo Donatas Malinauskas, nėra žinoma, tačiau 1932 09 24 Lenkijos konsulas išdavė jam vizą vykti į Lenkiją, Vilniuje galėjo būti iki 1932 spalio 24 dienos.

Nėra abejonių, kad vėl grįžus į Pragę, darbus sutrukdė rankos trauma, patirta tu

pačių metų lapkričio mėnesio 19 dieną, lipant iš tramvajaus.¹

Po kelių dienų apie Donato Malinausko atvykimą į Pragę ir apie jo interviu čekoslovakų spaudai buvo informuotas Lietuvos užsienio reikalų ministras Dovas Zaunius. Jonas Aukštuolis konfidencialiame 1932 08 24 pranešime rašė: „apie šio mėnesio vidurį į Pragę atvyko p. Donatas Malinauskas. Kadangi su manim ir tiesioginį kontaktą p. Malinauskas Pragoj lig šiol dar nėra įjęs, tai apie jo čionykštį veikimą ir kelionės tikslą tegaliu žinoti tiek, kiek tenka patirti privačiai.

Atvykęs p. Malinauskas tuojuo priėmė spaudos atstovą, kuriam pareiškė, kad jo kelionė į Pragę neturi jokio politinio pobūdžio, nesiriša su gandaiis apie jo paskyrimą į Pragę. Jo tikslas esąs susitarti su čekoslovakų menininkais dėl Vytauto Didžiojo sarkofago pagaminimo. P. Malinauskas norėtų, kad sarkofagas būtų padirbtas Pragoj, kuri Vytautą buvo pavadinusi „pageidaujamu karaliumi“.

„Esu įsitikinęs“, - pareiškė p. Malinauskas, - „kad tas darbas pavyks, lygiai kaip visas, ko esu ėmėsis savo mylimoj ir dvasia taip artimoj čekoslovakų respublikoj“. Spaudos žiniomis, p. Malinauskas paliks Pragoje keletą savaitių.²

Donatas Malinauskas pelnė palankų pozityvų čekoslovakų spaudos požiūrį į savo sumanydą dėl Vytauto sarkofago. Jonas Aukštuolis, igaliotasis ministras Čekoslovakijoje, užsienio reikalų ministeriui Dovui Zauniui 1932 lapkričio 29 dieną nusiuntė konfidencialų pranešimą, kuriame rašė: „Didžiai Gerbiamas Pone Ministeri, Pragoje dabar viešįs Vytauto Didžiojo karsto pagaminimo reikalų p. Donatas MALINAUSKAS, kuris palaiko santykius su manim ir pasiuntinybe, nesenai įteikė man pasirašyti ir Čekoslovakijos Ministeriui Pirmininkui p. Malypetr’ui nusiusti tokio turinio laišką:

„Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Didžiojo penkių šimtų metų sukaktuvėms paminėti komitetas, kurio garbės pirmininku yra Jo Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidentas p. Antanas Smetona, atsiuntė į Čekoslovakiją savo delegatą p. Donatą Malinauską, buvusį pirmąjį Lietuvos atstovą Čekoslovakijai, kad jis čia užsakytų metalinį karstą Vytauto, čekų pavadinto savo „pageidaujamuoju karaliumi“, relikvijoms.

Turiu garbės pranešti Jūsų Ekscelencijai, kad metalinis karstas keletą dienų bus išstatytas Lietuvos pasiuntinybės bute Praga III, Karmelitska 15, ir prašyti Jūsų Ekscelenciją malonėti atvykti jo pasižiūrėti“.

P. Malinauskas sakėsi prieš tai zondavęs per trečiuosius asmenis apie Malypetr’o nusistatymą šiuo reikalu ir gavęs atsakymą, kad ministeris pirmininkas ateisias karsto pasižiūrėti ir kad,

kas p. Malinauskui labiausiai rūpi, pasiūlysiąs Čekoslovakijos vyriausybės lėšomis išbaigti tą karstą – išmušti jo vidų atitinkama brangia medžiaga; tam tereikia p. Malypetr’ą kuriuo nors būdu pakviesti.

P. Malinauskas manąs, kad tai man, kaip Lietuvos pasiuntiniui Pragoje, o ne jam, tenka pasirašyti kvietimas. Kvietimo nuorašą dar tektų nusiųsti dar kancleriui Šamalui (su tuo išrokavimui, kad apie Vytauto karsto gaminimą būtų painformuotas ir prezidentas Masarykas, kurio vardu, kaip p. Malinauskas tikisi, kaip tik galėtų būti pasiūlytas Čekoslovakijos vyriausybės prisidėjimas prie Vytauto Didžiojo, čekų pavadinto savo „pageidaujamuoju karaliumi“, karsto pagaminimo).

Dalyką apsvaarsčius, ir ji man teko šitaip pažiūrėti: 1. Pacituotasis laiškas – kvietimas, pirmiausia, turi motyvacijos trūkumų. Tat būtų galima ir su

Vytauto Didžiojo palaikams skirta urna-karstas Vilniaus arkikatedros bazilikos požemyje. Šalia stovi vasario 16-osios Akto signataro Donato Malinausko gimnaitis Kostantas Markevičius

tuo p. Malinauskas pats sutinka, pašalinti, saky-sim, aiškiai formuluotą kvietimą pakeitus gryn painformavimu, kuris galėtų būti aiškinamas net kaip mūsų pareiga Čekoslovakų vyriausybės atžvilgiu, nes yra daromas žygis dėl kunigaikščio, dalyvavusio ir Čekijos istorijoj.

2. Visai keblu tačiau su politine to žygio puse. Juk Čekoslovakijos vyriausybės šion talkon kvietimo pasąmoniškas motyvas, pagaliau, ne kas kita, kaip – lyg ir apsidrausti Čekoslovakų prisidėjimu prieš lenkus, kurie būtų tuo būdu pastatyti į keblų padėjimą, jei jie, pavyzdžiui, arba karsto visai neįsileistų į Vilnių, arba, pavyks karstą slapta nugabenti neduotų jo pavartoti tiesioginiam jo tikslui – Vytauto kaulams sudėti. Net jei to sumanymo autoriaus ir visiškai kitų tikslų turima, vis vien dalykas, kuris turi tiek neaiškių perspektyvų, gali atsistoti kaip tik taip. Tokiu atveju kebliausiai padėjime atsidurtų čekoslovakai, kurie būtų sukompromituoti savo santykiuose su Lenkija. Dėl Tamstai, Pone Ministeri, gerai žinomų Čekoslovakijos užsienio politikos sąlygų, veltui būtų tikėtis, kad galėtų būti kalbos apie Čekoslovakijos vyriausybės sąmoningą prisidėjimą iškrėsti lenkams tokį šposą. Sunku apskaičiuoti, kuo tai grėstų pačios čekoslovakų vyriausybės pozicijai ir ypačiai Čekoslovakijos santykiams su Lietuva. Juo nemalonesni būtų to rezultatai, kad mes atsidurtume intrigantų rolėj, nuslėpę čekoslovakams tikrąjį dalykų padėjimą ir tikruosius viso žygio tikslus, kaip kad tai galėtų įvykti, jei būtų daroma, kaip lyg šiol sumanyta.

Nebūčiau radęs reikalo nė referuoti apie tai Tamstai, jeigu tokį projektą būtų iškėles kitas, o ne p. Malinauskas: būčiau pats atsakęs neigiamai.

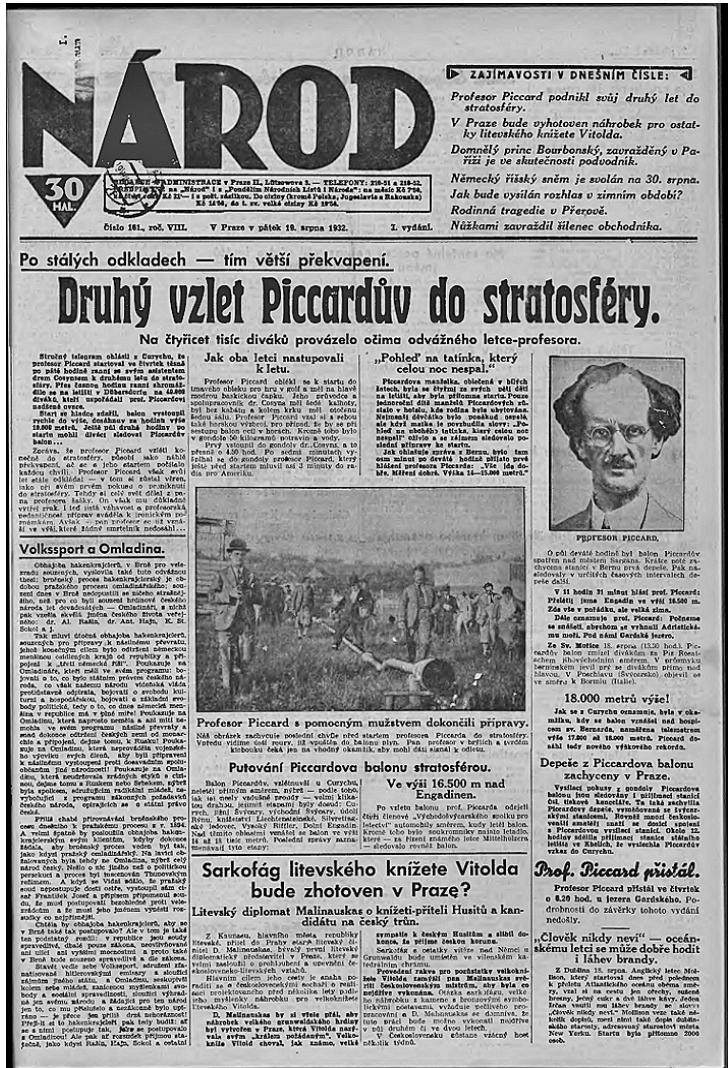
Dabar esu atkreipęs p. Malinausko dėmesį į dalyko komplikuotumą ir esu nurodęs reikalą gauti vyriausybės eventualių instrukcijų. Kartu pareiškiau, kad vargu be būtų naudinga Lietuvai, jeigu p. Malinauskas kreiptųsi į p. Malypetr’ą ar kurį kitą oficialų Čekoslovakijos žmogų taip pastatytu reikalui net ir privačiai.

P. Malinauskas tebesigudo ranką nulūžus ir tegalės išeiti iš ligoninės tik po keletos dienų. Tada jis ketina vykti į Vilnių, o karstas bus slapta išsiųstas pačios firmos per savo skyrių Lenkijoje.

Teiktis priimti, Pone Ministeri, mano aukštos pagarbos žodžius. Igaliotas ministras J. Aukštuolis³.

Sunku pasakyti, kam norėjo įtkiti igaliotasis ministras Čekoslovakijoje Jonas Aukštuolis ir kieno interesus jis atstovavo, nes iš pateikto teksto matyti akivaizdus trukdymas Donatui Malinauskui realizuoti jo sumanydą ir rūpinimasis daugiajai Lenkijos interesais, negu Lietuvos. Nežiūrint daromų kliūčių, Čekoslovakų vyriausybė prie karsto gamybos prisidėjo ir padovanojo medžiagą Vytauto didžiojo kaulams suvynioti, tokia, kokiaje buvo suvynioti ir Čekijos karaliaus Karolio IV kaulai⁴.

„Lenkijos vyriausybė net du kartus, - pasakojo „Lietuvos aid“ korespondentui Donatas Malinauskas, - gražino karstą Čekoslovakijon. Ir tiktai čekoslovakams atsisakius įvežti Lenkijon už 35.000 čekų kronų mašinų, kad tiktai praleistų jų vietoje tą karstą, teleido atvežti jį Varšuvon. Varšuvoje gi pripažinus tą karstą vis dėlto uždrausta Lenkijon įvežti, buvo norėta ir trečią kartą gražinti jį Čekoslovakijon. Tada man teko daryti intervenciją per labai įtakingus asmenis, kol pagaliau buvo gautas galutinis sutikimas jam pervežti Vilniun. Iš Varšuvos Vilniun karsto pervežimas truko ištisą pusę metų: nuo praeitų metų [1932 m.] gruodžio mėn. aš jį tegavau Vilniuje tiesiog iš traukinio tiktai birželio 19 d.

Laikraščio pirmojo puslapio faksimilė

Kaip Varšuva klupdo Vilnių

Povilas GYLYS, LR Seimo narys

Prof. Povilas Gylis

Lietuva neturi tikro elito, beveik neturi galingų dvasios aristokratų. Ją valdo naujoji nomenklatura. Egoistiška, savo interesų rate užsidariusi, nepatriotiška, baili, vasališka, instinktyviai ieškanti pono, kuriam galėtų paklusti. Neturėdama gilaus ir autentiško nacionalinių interesų suvokimo ji neturi aiškios valstybės reikalų tvarkymo strategijos nei šalies viduje, nei tarptautinėje arenoje.

Štai naujausias pavyzdys. Lenkijos Senato pirmininkas Bogdanas Borusevičius susitikime su lenkiškos žiniasklaidos atstovais iš Lietuvos, Latvijos, Čekijos, Vengrijos ir Kirgizijos pripažino, kad „vykdomas labai didelis SPAUDIMAS Lietuvai, kad ji laikytųsi Europos standartų“. Jis vos ne visam pasauliui apreiškė, kad dėl visko kalta Lietuva, ypač V.Landsbergis ir D.Grybauskaitė.

Kadangi lietuviai užsispyrę, elgiasi „neeuropietišškai“, sako svarbus kaimynų politikas, tai Lenkija nesimtumtų ginti Lietuvos, jeigu mūsų šaliai iškiltų išorės grėsmės. Pabrėžiu, tai pasakė vienas iš NATO šalies narės politinių lyderių. Tai neordinarinis įvykis dvišaliuose ir daugiašaliuose mūsų šalies santykiuose. Pirmiausia tai yra VIEŠAS tarptautinio lygio pareiškimas, kuriame atvirai pripažįstama, kad Lietuvai daromas didelis spaudimas. Antra, nors tai, ko gero, svarbiau nei pirma, VIEŠAI sakoma, kad aukščiausiuose Lenkijos politiniuose sluoksniuose formuojasi nuomonė, jog ši šalis gali nevykdyti 5-jo Vašingtono sutarties straipsnio, kuriame sakoma, kad kilus grėsmei vienai šaliai VISOS šiaurės Atlanto aljanso narės ją išpareigoja ginti. Tai reiškia, kol kas neformalų, vienpusį Vašingtono sutarties denonsavimą. Tokie lenkų politikų pareiškimai daro didžiulę žalą ne tik dvišaliams Lietuvos ir Lenkijos santykiams, bet ir daugiašalei NATO struktūrai. Kaip po tokių pareiškimų turi jaustis vidutinis lietuvis, kuris ir šiaip turi abejonių dėl savo saugumo? Kaip į tai turėtų pažiūrėti NATO vadovybė, kitos aljanso šalys?

Jeigu tokį pareiškimą sau būtų leidęs koks nors pavienis lenkų politikos marginalas, į jį būtų galima beveik nekreipti dėmesio. Tačiau tai sau leido pareikšti vienas iš tos šalies politikos grandų, labai atsakingą politinį postą užimantis žmogus. Kaip tai galėjo atsitikti 21-ame amžiuje, Europos viduryje, Vakarų civilizacijos dalyje? Taip pat kyla natūralus klausimas: o kur mūsų valstybinių institucijų, pirmiausia prezidentūros ir užsienio reikalų ministerijos, reakcija? Kur pasislėpė mūsų nomenklatiniai politologai ir apžvalgininkai? Kodėl diskusijos šiuo klausimu nesurengė taip vadinamas nacionalinis transliuotojas? Iš šios „tylos - blogos bylos“ galima padaryti

išvadą - lietuviška nomenklatura eilinį kartą nusprendė tylomis praryti lenkišką politinę piliulę. Manau, kad tai yra didelė klaida, nes tai yra neeilinis įvykis mūsų dvišaliuose santykiuose ir NATO gyvenime ir į jį reikia aiškiai ir kartu išmintingai reaguoti.

Norėdamas palaikyti demokratišką diskusiją Lietuvos ir Lenkijos santykių klausimu, šiame trumpame rašinyje apsiribosiu keletu pastebėjimų. Pirma pastaba – mūsų kaimynai ir partneriai išjautė į galingų tarptautinių lošėjų vaidmenį. Iš tikrųjų Lenkija šiek tiek atsigavo po sisteminių perturbacijų, kažkiek atgavo savarankiško veikimo instinktus. Būdamą Europos mastais nemaža valstybė, ji pajuto galios skonį. Deja, tą savo galią mūsų kaimynai eilinį kartą savo istorijoje pervertina, todėl ima elgtis neadekvačiai - neeuropietišškai, nekaimyniškai, iš jėgos pozicijų. Ji ta galia piktnaudžiauja, griaudama europinį ir transatlantinį solidarumą.

Antra, išėjusi iš potarybinės šalies ideologinio, pasaulėžiūrinio pasimetimo, kaip ir daugelis pokomunistinės erdvės šalių, ji neišvengė kai kurių prieškarinės politikos instinkto, susijusių su Didžiosios Lenkijos idėja, atgijimo. Iš tos praeities kyla antilietuviškos nuostatos, manymas, kad Lietuva, kaip mažesnė valstybė, turėtų tinkamai - kaip silpnesnioji pusė - reaguoti į didelės Lenkijos norus ir pageidavimus. Tik tokiu atveju Lenkija globotų Lietuvą. Vyresnio partnerio, teisesnio partnerio, metropolinis motininės valstybės instinktas dalyje lenkiškos visuomenės yra gajus. Žodžiu, tikima, kad might is right. Pasiduodama seniai žinomai iliuzijai, kad galia ir gėris yra vos ne tapachios sąvokos. Galima įtarti ir dar blogesnių prieškarinių instinkto, susijusių su teritorinėmis pretenzijomis restauraciją modernia, europietiška save laikančioje šalyje...

Iš istorinės praeities atėjęs žemos prabos, faktiškai sovietinės prigimties požiūris, kad lenkai buvo ir yra aukštesnės kultūros tauta nei lietuviai, kad lenkai – „ponai“, o lietuviai – „chamai“. Nesakau, kad taip mano visi ar dauguma lenkų, bet šio stereotipo gajumą rodo mūsų ir lenkų valdžių beveik nutylėtas, užgniaužtas faktas – milžiniškas, per keletą Poznanės stadiono tribūnų išskleistas lozungas: „Lietuvių chame, klaupkis prieš lenkišką poną“. Įsivaizduokime, kas būtų, jeigu mūsų šalies stadione būtų išskleistas kokių 50-ies ar 100 metrų šūkis, reikalaujantis, kad lenkai klaupytųsi prieš lietuvių. Aš įsivaizduoju. Grubiai pajuokausiu – lenkų kariuomenė jau kitą dieną būtų Alytuje ir prie Kauno, o V.Tomaševskis suorganizuotų lenkų sukarintus būrius. Šiek tiek sutramdžius fantaziją nesunku būtų įsivaizduoti realesnius scenarijus - tornadą Lenkijos žiniasklaidoje, specialios sesijos sušaukimą Lenkijos parlamente, specialių diskusijų inicijavimą Europos taryboje ir pan. Lietuva šį mus visos Europos akivaizdoje žeminantį įvykį faktiškai nutylėjo - vasalo, o tūlas lenkas sakytų – „chamo“, sindromas

Taip Lietuva buvo nuolat „nukultūrinama“. Tai buvo daroma per šimtmečius trukusią polonizaciją. Tai darė carų ir stalininiai režimai, kurie neleido formuotis lietuviškai politinei ir dvasinei aristokratijai. Dar visai neseniai - tarpukariu Vilniaus krašte vyko, pabrėžiu, prievartinė lietuvių polonizacija. Manau mes, lietuviai, šių procesų pasekmes jaučiame iki šiol. Tačiau Lenkijoje būtų

sunku surasti iškilų ir drąsų politiką ar visuomenės veikėją, kuris išdrįstų pripažinti, kad jų šalis yra prisidėjusi prie lietuviškos kultūros raidos slopinimo, kad lenkai dėl to turėtų jausti moralinę skolą.

Betgi ne - nemažos dalies lenkų pasa-monėje giliai išsisknijęs įsitikinimas, kad jie mums visada nešė aukštąją kultūrą. Tačiau aukštoji kultūra neturi nieko bendro su kitų tautų kultūrų slopinimu ar naikinimu. Tai, kad lietuviška raštija lengviau reikšėsi Prūsijoje nei Abiejų tautų respublikoje, rodo, jog tuo metu vokiška kultūra buvo aukštesnio lygio nei lenkiška, nes netrukė mūsų raštijai plėtotis. Todėl mes 18 amžiaus viduryje turėjome Prūsijoje kūrusį Kristijoną Donelaitį, tačiau neturėjome tokio lygio lietuviško dainiaus Lietuvos teritorijoje.

Ar teisinga būtų kaltinti vien Lenkiją dėl nenormalios mūsų dvišalių santykių padėties? Atsakysiu – žinoma, kad neteisinga. Nes prie to esmingai prisidėjo mūsų politinė ir kitokia nomenklatura. Ir nereikėtų šiuo atveju vos ne visos kaltės suversti mano nuolatiniam oponentui Vytautui Landsbergiui. Nors jis ir mėgsta ne visada diplomatiškas frazes, visgi jo „indėlis“ į Lietuvos bei Lenkijos santykių atšalimą yra žymiai mažesnis nei Lenkijos lyderių. Aukščiausi Lenkijos politikai nuolat sau leidžia nekorektiškus pareiškimus mūsų atžvilgiu, kaip, tarkim, „przyjdz koza do voza“ (ateis ožka prie vežimo), kurio autorius yra prezidentas Bronislas Komarovskis. Jie, kaip tarkim premjeras Donaldas Tuskas, nesidrovi savo šalies rinkimine kampaniją vykdyti Vilniuje išnaudodami antilietuvišką kortą. Jie daro iškreiptais faktais pagrįstą spaudimą iš Varšuvos ar net Briuselio. Paskutinis B.Borusevičiaus pareiškimas yra tik viena, nors ir labai svarbi, lietuvių žeminančios lenkiškos politinės arogancijos, nesiskaitymo su lietuvių požiūriu ir jausmais apraška. Ta elgsena, drįstu teigti, yra žalingesnė mūsų dvišaliams ir daugiašaliams santykiams nei visi V.Landsbergio ir D.Grybauskaitės pareiškimai bei veiksmai kartu sudėjus.

Betgi mūsų nomenklatura nesugeba tinkamai - tiksliai, aiškiai ir kartu diplomatiškai - reaguoti į lenkų politinės viršūnėlės pareiškimus ir veiksmus. Mūsų nomenklatura turi prisiimti kaltę dėl to, kad ji užėmė neteisingą poziciją, manydama, kad pataikavimas, nemalonių faktų nutylėjimas padės, kad Varšuva bus užganėdinta ir susimils. Tarkim, leisim įsteigti Lenkijos universiteto filialą mūsų šalyje ir kaimynai nustos kalbėti apie didžiulius trukdžius, su kuriais, esą, susiduria Lietuvos lenkai siekiantys išlaikyti savo kalbą ir kultūrą. Na leidom. Ar Jums, mielas Skaitytojau, teko girdėti, kad Varšuva būtų viešai padėkojusi tuometiniam premjerui Gediminui Kirkilui ir mūsų šaliai apskritai už šį geranorišką gestą? Aš negirdėjau.

Tiesa tokia - ir toliau iš kaimynų sostinės girdime, kad lietuviai mūsų krašte engia lenkus... Galėčiau pateikti faktų, kad yra atvirkščiai - lietuviai, gyvenantys Vilniaus krašte jaučiasi diskriminuojami, kad Varšuvos remiamas Voldemaras Tomaševskis juos laiko vos ne kolonizatoriais. Tačiau ir jų politinis elitas, ir mūsų nomenklatinė viršūnėlė linke tuos faktus nutylėti.

Stebint mūsų vadinamų lyderių mentalitetą ir elgseną yra pagrindo įtarti, kad

bent dalis jų serga Stokholmo sindromu, kuris pasireiškia mintijimu: „Mus spaudžiantys lenkai yra iš esmės teisūs. Mes daug ko nepadarom iš to, ko jie norėtų“. Tačiau jausdami lietuvių visuomenės nepasitenkinimą, jie vengia tai viešai pareikšti. Todėl tiesiog tyli. Išskyrus mūsų užsienio reikalų ministrą Liną Linkevičių, kuriam minėtas sindromas yra ypač būdingas. Jo atsiprašymai dėl nežinia ko yra ryškus to sindromo simptomas. Tas sindromas mūsų šaliai pavojingas tuo, kad išijaučiant į kitų interesus pamirštami ar nuvertinami SAVI nacionaliniai, taip pat ir plačiai suprantamo saugumo, interesai.

Tiesa, egzistuoja ir kitas – impulsyvaus užsispyrimo, kontaktų vengimo, izoliacionizmo sindromas. Jis kyla, pirma, iš nesuvokimo, jog vien užsispyrimu daug nepasieksi, jog būtina išnaudoti kiekvieną galimybę paaiškinti pasauliui ir Lenkijos visuomenei lietuvių „negerumo“ priežastis. Nevažiuoti į Varšuvą, kaip tai kartais daro mūsų prezidentė, reiškia praleisti galimybę laimėti bent dalies lenkų visuomenės palankumą pateikiant faktus, lietuvių pusės argumentus. Kai mes tylim dėl to, kad nežinom ką sakyti arba dėl to, kad kaip „chamai“ bijom, kad „ponai“ nesupras mūsų, ne tik Lenkijos visuomenėje, bet ir Europoje bei pasaulyje, stiprėja nuostata, kad „kažkas ten toje Lietuvoje ne taip“.

Savajai nomenklaturai noriu patarti: nebijokit, išlaisvinkit vaizduotę, savo širdyse atgaivinkite savigarbą, patriotizmą, demokratijos pojūtį, tarptautinio konteksto suvokimą. Tuomet, nuvažiuavę į Varšuvą ar Krokuvą, jūs galėsite pasakyti:

- Lietuva yra šalis, kuri supranta santykių su Lenkija svarbą, tačiau būdama suvereni valstybė, bet ne kieno nors protektoratas, nori, kad jos požiūriu, interesų būtų paisoma, kad nebūtų taikomasi atviro ir negeranoriško spaudimo priemonės;

- lietuviai nori gyventi taikoje su mūsų šalyje gyvenančiais lenkais, rusais, baltarusiais, žydais ir kt.;

- Lietuva su joje gyvenančiomis tautinėmis bendrijomis stengiasi elgtis europietiskai, todėl lenkų bendruomenė turi vienas geriausių, jei ne geriausias sąlygas pasaulyje išlaikyti ir plėtoti savo kalbą bei apskritai kultūrą. Šiuo požiūriu mes esam gerai vertinami tarptautiniu mastu;

- mūsų šalis ginsis nuo bet kokio spaudimo ir šantažo. Ypač kai jis grįstas išgalvotais faktais. Tautinė bendruomenė neturi būti panaudojama kaip instrumentas išoriniam politiniam šantažui;

- grasinimas nevykdyti NATO sutarties nedovanotinas šantažo įrankis. B.Borusevičiaus pareiškimai griaua NATO šalių solidarumą;

- spausti Lietuvos dėl lenkų mažumos moralinės teisės neturi šalis, kuri per porą paskutinių dešimtmečių asimiliavo didžiąją dalį Lenkijos lietuvių – iš maždaug 20-ies tūkstančių jų liko mažiau nei 8 tūkstančiai.

P.S. Nėr to blogo, kas neišeitų į gera. Perskaičius pranešimą apie Lenkijos Senato pirmininko B.Borusevičiaus pripažinimą, kad Lenkija SPAUDŽIA Lietuvą ir kad ji gali ir NEVYKDYTI NATO išpareigojimų, t.y. de facto išstoti iš šios organizacijos, suvoki, kad ne tik Lietuva, bet ir Lenkija kenčia dėl politinės minties seklumo.

Prezidentė Dalia Grybauskaitė inauguruoja antrajai kadencijai

Atkelta iš 1 p.

Esame brandi visuomenė - pasirūpiname tais, kam sunkiausia, kad nė vienas žmogus nebūtų paliktas likimo valiai.

Per brangi sveikatos apsauga, mokslas, komunalinės paslaugos, šiluminis skurdas ir grobuoniškos energetinės kainos neturi varyti mūsų ir nevilti. Nes išeitys yra. Mes jau jas atrandame ir turime tinkamai panaudoti.

Ateinančius penkerius metus paskelbkime dar griežtesnį NE korupcijai. Jeigu visi iki vieno to laikysimės, Lietuva tikrai suklestės ir senus įpročius pakeis naujos vertybės. Būtent korupcija trukdo mūsų valstybei sparčiau vystytis ir neleidžia ekonominei gerovei pasiekti kiekvieno žmogaus.

Ypatingą dėmesį skirdami valstybės

tarnybos skaidrumui ir akylai stebėdami Europos Sąjungos paramos naudojimą, užtikrinsime, kad korumpuotos grupuotės nelobų Lietuvos žmonių sąskaita.

Visiems laikams turime atsikratyti ir perkamo teisingumo, neteisėto žmonių persekiojimo. Turime užtikrinti, kad teisingumą vykdytų profesionalūs ir nepriekaištingos reputacijos žmonės, įstatymo viršenybė galiotų kiekvienam, o teisėsauga saugotų ir gintų šalies gyventojus nuo galimų grėsmių.

Išsileiskime į valstybės valdymą jaunus žmones - tegul jie realiai pajunta, kad čia jų galimybių šalis.

Kviečiu bendrai dirbti ir visas atsakingas politines jėgas. Idėjos, kaip pagerinti kie-

kvieno Lietuvos žmogaus gyvenimą, o ne atskirų grupuočių reikalus, visada sulauks mano palaikymo.

Politinės sistemos kokybė ypač svarbi tolesnei Lietuvos raidai - Lietuva spartesniu žingsniu eis į priekį tik tuomet, kai padaugės skaidrios politinės valios ir profesionalių politikų. Kai į valdžią bus einama tarnauti, o ne ponauti ar pasipelninti.

Sukurti, o ne sugriauti. Įtikinti, o ne apgauti. Padėti, o ne pakenkti. Prisidėti, o ne pasinaudoti - šie principai turi prigyti visose šalies gyvenimo srityse.

Gerbiamieji,

kiekvienas ten, kur esame, galime

prisidėti, sustiprinti ir praturtinti savo bendruomenę ir valstybę. Rodydami asmeninį pavyzdį, sąžiningai atlikdami savo darbą, neleisdami žeminti Lietuvos, būdami pilietiškai - padėsime Lietuvai išsivirti ir tobulėti.

Didžiukimės savo unikalia šalimi ir mūsų žmonių pasiekimais. Neleiskime niekam menkinti mūsų valstybės. Stikime, kad mūsų šalis taptų laiminčia, saugia ir kiekvienam savo žmogui teisinga gerovės šalimi.

Tikėkime Lietuva ir kurkime ją kartu. 2014-07-12, Dalia Grybauskaitė, Lietuvos Respublikos Prezidentė

www.prezidente.lt inform.

Donelaičio žemėje

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Uljanovo (Kraupiškio) vidurinės mokyklos mokytoja

Paskutinįjį gegužės šeštadienį didžiojo būrų dainiaus žemėje skambėjo lietuvių kalba, jaunatviški balsai, suvažiuo autobusai, pilni ekskursantų iš Kaliningrado (Karaliaučiaus), Sovetsko (Tilžės), Černiachovskio (Isruties), Gusevo (Gumbinės), Gurjevsko (Neuhauzeno), Krasnoznamensko (Lazdynų), Dobrovolsko (Pilkalnio), Marijampolės, Kupiškio. Tai tradicinė vaikų literatūros ir muzikos popietė „Svečiuose pas Donelaitį“. Ją organizavo kaliningradietis mokytojas Algirdas Karmilavičius ir Kaliningrado srities (Karaliaučiaus krašto) regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas.

Pirmiausia atvykome į Lazdynėlius, Donelaičio vaikystės žemę, kur ošia ir žaliuoja ažuoliukai, naujai pasodinti 300-osioms poeto gimimo metinėms. Prie paminklo ažuolų paunksmėje, plačioje laukų erdvėje pasisklido moksleiviai, besimokantys lietuvių kalbos, etnokultūros ir muzikos, svečiai, mokytojai. Skambėjo eilės, mokytojai pasakojo apie kaimą, kuriame gimė poetas, jo šeimą, vaikystę, asmenybę ir kūrybą. Gaila, kad iki mūsų dienų neišliko kaimo, padovanojusio lietuvių literatūros ažuolą. 2014-ieji – K. Donelaičio metai, jie įrašyti į UNESCO meninių sukakčių sąrašą, o poema „Metai“ įtraukta į Europos literatūros šedevrų sąrašą.

Toliau mūsų laukė Tolminkiemis, kurio muziejus – paminklas K. Donelaičiui, jo atminimui, kur tarsi sklendo poeto dvasia. Tai nuostabaus grožio gamtos kampelis Nadruvos girių pakraštyje, kur vinguriuoja Romintos ir Šventainės upeliai.

Renginio vedantysis Algirdas Karmilavičius, pagrindinis šio renginio organizatorius, pasveikino susirinkusius ir pristatė atvykusius svečius.

Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas į susirinkusius kreipėsi K. Donelaičio žodžiais, pasveikino su pavasariu, linkėjo geros nuotaikos ir sėkmės.

Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade kultūros atašė Romanas Senapėdis pasidžiaugė, kad atvyko gausus būrys svečių iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) srities ir Lietuvos, kad šventėje dalyvavo dr. Napoleonas Kitkauskas, Kupiškio savivaldybės teatro „Provincija“ (vad. Nijolė Ratkienė) aktoriai. Tai literatūros, muzikos ir teatro šventė. Nors įpusėjo K. Donelaičio metai, bet tikimės, kad dėmesys poetui nesibaigs su jo jubiliejiniais metais.

Dr. Napoleonas Kitkauskas padėkojo, kad į Donelaičio šventovę atvyko tiek daug žmonių. Šiemet sukanka 35-eri metai, kai birželio 14 dieną buvo perlaidoti K. Donelaičio palaikai. Spalio 8 dieną sukaks 35-eri metai, kai atidarytas Tolminkiemio muziejus. 2004-ųjų metų rudenį atidengtas paminklas poetui Gumbinėje (Guseve).

Susirinkusius sveikino Marijampolės K. Donelaičio draugijos pirmininkė Vida Mickuvienė. Į šventę draugija atvažiuoja jau penkeri metai, šiandieną atvyko dvylika jos narių. P. Vida džiaugėsi, kad poetas savas šitai žemei.

Gintaras Skamaročius, VŠĮ Nemuno euroregiono Marijampolės biuro direktorius, sakė, kad Mažoji ir Didžioji Lietuva – viena bendra Lietuva, ir klausė, ar turėsime savo įpėdinių Donelaičio žemėje.

Mokytoja, poetė, vertėja Rūta Leonova iš Kaliningrado (Karaliaučiaus), išvertusi L. ir N. Kitkauskų knygą apie Tolminkiemio memorialą ir K. Donelaičio „Metus“, parašiusi eilėraščių, skirtų didžiajam poetui, perskaitė savo eilėraščių „Jau saulelė vis aukštyn ir aukštyn kyla į dangų“ pagal Donelaitį, atsiprašydama žodžiais „Mylimas Kristijonai, nesupyk, kad pagal tavo poriną“. P. Rūta pasveikino su prasidėsiančia vasara, nes šis gegužės šeštadienis – paskutinis pavasario dvelksmas.

A. Karmilavičius sakė, kad 80 moksleivių iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) lietuviškų folklorinių ansamblių dalyvavo šias metais liepos mėnesį Vilniuje Dainų šventėje „Čia mano namai“. Eilėraščius keitė dainos, skambėjo lietuvių poetų eilės apie Lietuvą, Tėvyne, lietuvių grožinės literatūros pradininką K. Donelaitį.

Eilėraščių apie gimtinę deklamavo Kaliningrado (Karaliaučiaus) 4-osios vidurinės mokyklos moksleivis Jegor Romanovas (mokytojas A. Karmilavičius). Maironio, Salomėjos Nėries ir K. Donelaičio eiles deklamavo mokytojos Almos Janvariovos moksleiviai iš Dobrovolsko (Pilkalnio) vidurinės mokyklos ir Krasnoznamensko (Lazdynų) vaikų ir jaunimo centro. Ansamblis „Malūnėlis“ padainavo lietuvių liaudies dainą „Sėjo sesutė“.

Sovetsko (Tilžės) 3-osios pagrindinės mokyklos moksleivė Ana Šapkina ir Viktorija Riabova deklamavo apie poetą K. Donelaitį (mokytoja Vitalija Kovalenko).

Eilės apie gimtinę deklamavo Gurjevsko gimnazijos moksleivė Ana Marija Jegorova, dainavo folkloro ansamblis „Rūtelė“ (mokytoja Irena Tiriuba).

Eilėraščius deklamavo Tižės 10-ojo licejaus mokinė Eglė Makajeva (mokytoja Tatjana Pavlova). Gusevo (Gumbinės) 5-osios vidurinės mokyklos moksleivė Nastia Makrušina padeklamavo eilėraščių „Myliau Tave, senasis Vilniau“. Mokytojos Gražinos Koliagos vadovaujami „Nadruvėlės“ ansamblio dainorėliai atliko lietuvių liaudies dainas: „Už jūrų, už marių“ ir „Aukšti kalneliai“.

Eilėraščius deklamavo Onutės Druseikaitės moksleiviai Taisija Vilckockaja ir Anastasija Nebilina iš Černiachovskio (Isrutės) 4-osios vidurinės mokyklos.

Kaliningrado (Karaliaučiaus) lietuviš-

Lazdynėliuose prie paminklo K. Donelaičiui

kieji ansambliai „Penke vaikee“ ir „Gabija“ (vadovas Algirdas Karmilavičius) padainavo tris lietuvių liaudies dainas iš Lietuvos Dainų šventės Dainų dienos repertuaro.

Kupiškio rajono savivaldybės vaikų ir suaugusiųjų teatro „Provincija“ režisierė Nijolė Ratkienė džiaugėsi, kad atvyko į Donelaičio žemę, papasakojo apie savo vadovaujamą teatrą „Provincija“, kuris gyvuoja jau 15 metų.

Žiūrėjome spektaklį pagal poemą „Metai“, „Pavasario linksmybės“, klausėmės Donelaičio hegzometro, girdėjome jo pamokslą, džiaugėmės gamtos atbudimu, poeto apdainuotu pavasariu. Kitą dieną kupiškėnai viešėjo Kaliningrade (Karaliaučiuje), dalyvavo bendrame koncerte ir susitikime su L. Rėzos lietuvių draugijos nariais, dalyvavo Šv. mišiose Kaliningrado (Karaliaučius) Katalikų Šv. Šeimynos bažnyčioje.

Vaišingi kupiškėnai atvyko su gausiomis dovanomis. Režisierė užrišo vardinę juostą kultūros atašė Romanui Senapėdžiui, įteikė aukštaitiškos duonos kepalą ir fotonuotrauką. L. Rėzos draugijos pirmininkei Nidai Lukoševičienei iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) – irgi vardinę juostą ir pyragą, muziejaus direktorei Liudmilai Silovai – lietuviškos duonos kepalą. Režisierė dėkojo už tai, kad šventėje spindėjo moksleivių akys, vienu ritmu plakė visų širdys, ir ragino gyventi taip, kaip mokė Donelaitis.

Marijampoliečiai p. Vida ir Gintaras išrinko labiausiai patikusius kūrinius ir atlikėjus ir įteikė prizus Gurjevsko ansambliui „Rūtelė“ (vadovė Irena Tiriuba), Dobrovolsko (Pilkalnio) ansambliui „Malūnėlis“

(vadovė Alma Janvariova) ir „Nadruvėlės“ ansambliui (vadovė Gražina Koliago).

P. Vida Mickuvienė padėkojo Algirdui Karmilavičiui už šventės organizavimą, muziejaus direktorei Liudmilai Silovai įteikė Padėkos raštą ir lietuvišką šakotį.

Moksleiviai pabuvojo prie kriptos, kur ilsisi perlaidoti poeto palaikai, perskaitė Donelaičio patarimus lietuvių, rusų ir vokiečių kalbomis šių laikų žmogui, apžiūrėjo spalvotus vitražus, kuriuose atsispindi Donelaičio apdainuotas būrų pasaulis ir visų keturių metų laikų gamtos vaizdai, apsilankė klebonijoje. Pasidžiaugėme, kad sutvarkyta muziejaus teritorija (praeitą šeštadienį buvo tradicinė talka šventė ir 50-ojo poezijos pavasario paukštė neaplenkė Tolminkiemio). Ant išlikusių kapų, kur ilsisi lietuvininkai, žydi pasodintos gėlės. Mums, lietuviams, – tai šventa vieta, kur iš naujo permąstome poeto indėlį į lietuvių literatūrą. Tai lietuviškos raštijos lopšys ir lietuviškos raštijos žemė. Pabuvojome šalia poeto, pabendraavome su juo, pajutome žodžiais nenusakomą žmogaus ir gamtos ryšį ir atsisveikinome su poetu iki kitų metų.

Grįždami užsukome į Gusevą (Gumbinę), kur 1714m. buvo pakrikštytas K. Donelaitis, pagerbėme jo atminimą prie paminklo.

Už šią išvyką dėkojome šventės organizatoriui Algirdui Karmilavičiui, kuris rūpinosi moksleivių atvežimu, jų maitinimu, šventės programa, ir visiems rengėjams. Taip pat dėkojame LR Švietimo ir mokslo ministerijai, kuri parėmė šią gražią šventę.

PR

„Pildyk“ išdalins beveik 1300 prizų už 1,3 mln. litų

„Pildyk“ vartotojai turėtų suklusti – šią vasarą pasipildę sąskaita bent 10 litų, jie galės dalyvauti įspūdingame „Pildyk“ vasaros žaidime. Jo laimėtojams paruoštas sandėlis prizų – jų yra beveik 1200, o bendra vertė siekia net 1,3 mln. litų. Dalyvavimas žaidime „Pildyk“ vartotojams nieko nekainuos, o prizus jie gaus tiesiog už naudojimąsi paslaugomis.

Didžiausias žaidimas

Kiekvieną vasarą savo vartotojams pasiūlanti įvairių pramogų – festivalių, koncertų, švenčių – šiemet paslauga „Pildyk“ surengė didžiausią savo istorijoje vasaros žaidimą su labai vertingais prizais. Pasipildžius sąskaita 10 litų galima laimėti kad ir televizorių už 4 tūkst. litų ar automobilį už beveik 100 tūkst. litų.

„Geriausios dovanos paprastai būna netikėtos ir vargti dėl jų nereikia. Dalyvauti mūsų žaidime vartotojai gali tiesiog pasipildę savo sąskaitą ir atsakę į gautą žinutę. Vieną dieną gautas skambutis apie laimėtą prizą bus smagus netikėtumas ir mūsų padėka už buvimą „Pildyk“ draugu“, – sakė Dominyka Jonušienė, „Pildyk“ prekės ženklų vadovė.

Pasak jos, „Pildyk“ visada stengiasi vartotojams duoti daugiau ir ne pirmą kartą įteikia dovanų tiesiog už naudojimąsi paslaugomis. „Pildyk“ vasaros žaidimas rengiamas paslaugai švenčiant dešimtąjį gimtadienį. Per tuos metus „Pildyk“ draugų ratas išsiplėtė iki daugiau nei milijono Lietuvos žmonių, tad ir prizų jiems paruošėme daug“, – pasakojo D. Jonušienė.

Dalyvauti „Pildyk“ žaidime gali kiekvienas, pasipildęs savo ryšio paslaugų sąskaitą 10 litų ar didesne suma. Aktyvavus papildymą, vartotojams bus automatiškai atsiunčiama užklausa dėl dalyvavimo konkurse. Atsakius į ją nemokama SMS žinute su žodžiu TAIP, vartotojas taps žaidimo dalyviu. Prizų traukime dalyvaus kiekvienas sąskaitos papildymas, tad padidinti savo galimybes laimėti bus paprasta.

Didysis „Pildyk“ žaidimas vyks trimis etapais. Kiekvieno jo pabaigoje burtų keliu bus ištraukti ir paskelbiami prizų laimėtojai. Neapdovanoti žaidimo dalyviai bus automatiškai perkeltami į kitą etapą ir galės laimėti dar vertingesnius prizus.

Per tūkstantį prizų

Vasaros žaidimo dalyviams „Pildyk“ pa-

ruošė beveik 1300 prizų, kurių bendra vertė siekia beveik 1,3 mln. litų. Patekę tarp laimingųjų, „Pildyk“ vartotojai pagal savo pomėgius galės pasirinkti vieną iš dviejų jiems siūlomų dovanų, tad patenkinti liks ir jauni, ir vyresni „Pildyk“ draugai.

Pirmajame žaidimo etape dalyviai galės laimėti stilingus „Xquisit“ garsiakalbius, universalius įkroviklius bei puikios kokybės ausines, taip pat „Sony“ išmaniąsias apyrankes, išskirtinio dizaino „Beats“ ausines, akį traukiančias ilgalentes ar išmaniuosius telefonus „LG L90“.

Antrajame etape „Pildyk“ vartotojams paruošė išmaniuosius telefonus „Samsung S 5“, planšetinius kompiuterius „Samsung Tab S“ bei „Samsung Tab 4“, naujos kartos žaidimus „PlayStation PS4“, madingus miesto dviračius „Bobbin Shopper“, išmaniuosius „Panasonic“ televizorius bei „Lumix GM1“ fotoaparatus.

Trečiajame, finaliniame, žaidimo etape dalyvių lauks pagrindinis prizas – automobilis VW „Beetle“. Tai yra pirmasis toks atnaujinto modelio automobilis Lietuvoje. Jis išsiskiria savo ypatingu dizainu ir moderniausia įranga. Šio „Pildyk“ prizo vertė – beveik 100 000 litų.

Didysis „Pildyk“ žaidimas vyksta nuo

šių metų birželio 30 d. iki rugpjūčio 10 d. Su prizų laimėtojais „Pildyk“ atstovai susisieks asmeniškai.

Daugiau apie „Pildyk“ žaidimą, jo prizus ir sąlygas galima sužinoti apsilankius interneto svetainėje <http://pildykzaidimas.lt/> arba artimiausiame „Tele2“ klientų aptarnavimo salone.

Iki pasimatymo, mūsų brangūs draugai

Orinta BUNDONIENĖ, Vilniaus Žvėryno gimnazijos mokytoja, projekto „Vynas – Europos turtas“ koordinatore

Vilniaus Žvėryno gimnazija dalyvauja **Comenius** daugiašalės partnerystės projekte „*Wine – an European asset*“ („Vynas – Europos turtas“). 2014 m. balandžio 26 d. - gegužės 2 d. Vilniuje vyko baigiamasis projekto dalyvių susitikimas (projektas finansuojamas Švietimo mainų paramos fondo (dotacijos sutarties numeris – LLP-COM-DP-2012-LT-00063).

Daugiašalio projekto veiklą labia sėkmingai vykdė dar 8 šalys partnerės: Vokietija, Italija, Turkija, Ispanija, Graikija, Lenkija, Portugalija, Kroatija.

Vilniaus Žvėryno gimnazijos tarptautinio projekto dalyviams teko ypatingas vaidmuo – suorganizuoti baigiamąjį susitikimą ir šį svečių vizitą paversti neišdildomu. Tam ruoštis buvo pradėta gerokai iki projekto partnerių atvykimo į mūsų šalį. Regis, ir visa Lietuvos gamta padėjo mums: svečių nustebimui nebuvo galo, mat visą viešnagės savaitę mus lepino šilti vasariški orai.

Atvykusius svečius šiltai pasitiko Žvėryno gimnazijos direktorė D. Žiurienė, aktyvi projekto dalyvė, mokiniai bei mokytojai. Tačiau bene labiausiai įsiminė Žvėryno gimnazijos folklorinio ansamblio „Dolija“, vadovaujamo mokytojos Vilijos Vaitkienės, sveikinimas: dolijiečiai dainavo lietuvių liaudies sutartines, parodė bei apibūdino liaudies tradicinius muzikos instrumentus, leido svečiams pabandyti jais pagroti, įsuko svečius į nuotaikingų lietuviškų šokių sukuri. Popiet vedėmės svečius į Valdovų rūmus; esame nuoširdžiai dėkingi rūmų darbuotojoms, kurios ekskursiją paverė tikra švente: mes šokome renesansinį šokį ir klausėmės renesansiniais instrumentais atliekamos gyvos muzikos. Galiausiai svečiams aprodėme Vilniaus senamiestį: projekto dalyviai aplankė Katedrą, Gedimino pilį, Universitetą, Prezidentūrą, Aušros vartus ir Rotušės aikštę.

Antrą viešnagės dieną svečiams pristatėme susitikimo temą ir užduotis: filmuoti socialinę reklamą apie alkoholio vartojimo žalą. Drauge visų šalių dalyviai pristatė šios skaudžios problemos mastą savo šalyse. Mokiniai buvo suskirstyti į mišrias grupes ir gavo

užduotį: per savaitę nufilmuoti reklamą. Na, o šios dienos edukacinis tikslas – Trakai ir salos pilis. Vaišino-mės kibiniais, aplankėme Trakų pilį, pasivaikščiojome po pilies salą. Kupini išpūdžių grįžome į Vilnių.

Kitą rytą buvo numatyta aplankyti policijos komisariatą Birželio 23-osios g. : ekskursija į policijos muziejų (policininko paskaita, praktiniai užsiėmimai). Šišyk esame labai dėkingi Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininkui Kęstučiui Lančinskui ir Komunikacijos poskyrio vyriausiajam specialistui bei muziejaus vadovui Kęstučiui Bagdonui už puikų priėmimą. Jų dėka supratome, kaip kovojama su nusikaltamumu, koks atsakingas ir reikalingas yra policininkų darbas. Popiet buvo suorganizuota pažintinė ekskursija po Vilniaus senamiestį: mūsų mokiniai stovėjo tam tikrose senamiesčio vietose ir grupelėmis mokinių bei mokytojų pasakojimo miestą gaubiančias paslaptingas legendas, kuriose užšifruota daug svarbios informacijos apie miesto istoriją. Viena įdomiausių legendų yra Vilniaus įkūrimo istorija, kurioje kalbama apie pilies kartinio akmens padėjimą; taip pat garsi legenda yra apie Šventaragio slėnį, kur šiuo metu stovi Vilniaus arkikatedra bazilika; buvo papasakota ir žinoma legenda apie Vilniaus gynybinę sieną bei Vilniaus Gedimino kalne miegančią kariuomenę. Daug legendų sklando apie Aušros Vartus. Kadangi legendose apie Vilnių esti užšifruota daug religinių, istoriografinių, valstybinių, tautinių bei socialinių reikšmių, nusprendėme, jog toks susipažinimas su Lietuvos sostine ir jos istorija bus pats įsimintiniausias. Na, o mūsų mokiniai yra išties šaunūs: šiai užduočiai buvo pasirengę puikiai.

Mes visi be galo didžiuojamės savo kultūriniu paveldu, tad nusprendėme ir svečius supažindinti su senaisiais amatais ir duonos kepimo apeigomis. Tad vykome į Niūronių sodžiaus aukštaičių sodybas. Ir svečiai ir buvo supažindinti su senąja žemdirbio buitimi bei ruginės duonos kepimo paslaptimis. Visiems labai patiko ir tikros kaimiškos vaišės, o savo rankomis suformuotas duonos kepalukas, kurį

Tarptautinė mokytojų komanda

kiekvienas dalyvis pasiėmė su savimi, primins šią puikią edukacinę programą. Nuo žemdirbiškos buities persikėlėme į didikų aplinką: aplankėme Taujėnų dvarą. Atkurta dvaro aplinka leido suprasti, kokia skirtinga buvusi Lietuva.

Savo svečius vedėme ir Vilniaus m. savivaldybė. Ir šios dienos išpūdžiai buvo įsimintini: projekto dalyviai buvo supažindinti su miesto valdymo struktūra, iš aukštai apžvelgė miesto panoramą. Gavo dovanėlių. O grįžę į gimnaziją mokiniai pristatė savo sukurtas reklamas: mes nuoširdžiai džiaugėmės savo mokinių ir svečių atsakymais požiūriui į paskirtą darbą: reklamos puikios, informatyvios, įsimintinos, rodančios neatitaisomą alkoholio žalą. Išrinkome geriausią darbą, o jo autoriai buvo padovanoti. Projekto partneriai liko sužavėti idėja apžiūrėti mūsų gimnaziją, palyginti ją su savo šalies mokyklomis. Vakare visi norintieji lankėsi Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre, jie matė operą „Ernani“, o visų vilniečių pamėgtas karštas šokoladas sušildė ir sielą, ir kūną.

Viešnagė artėjo į pabaigą, bet vienas įsimintiniausių išpūdžių visų dar tik laukė – tai baigiamasis

koncertas. Mūsų gimnazijos mokiniai, vadovaujami mokytojos Orintos Bundonienės, surengė išpūdingą renginį: kiekvienos šalies atstovams buvo parengtas muzikinis numeris, prisimintos lankymosi kitose šalyse akimirkos, įteikti sertifikatai. Skambėjo dainos, liejosi smuiko melodijos, aidėjo susižavėjimo šūksniai ir šiltos padėkos. Po koncerto mokinių tėveliai paruošė skaniausių patiekalų stalą. Nuoširdžiai jiems dėkojame.

Vilniaus Žvėryno gimnazijos mokytojai, dalyvavę projekte (direktorė Daiva Žiurienė, direktorės pavaduotoja Rima Simonaitienė, projekto vyr. koordinatore Vaida Činčienė, koordinatorės Irena Januškevičiūtė, Orinta Bundonienė, dalyvės Inga Miliukaitė ir Odeta Jonikienė) reiškia labai didelę padėką mokinių tėveliams, be jų nuoširdaus rūpesčio baigiamasis susitikimas nebūtų buvęs toks įsimintinas ir sėkmingas. Dėkojame gimnazijos mokytojoms, administracijai ir mokiniams, kurie pagelbėjo, kad susitikimas vyktų sklandžiai. Nuoširdžiai dėkojame Vilniaus miesto savivaldybei už suorganizuotą šiltą susitikimą ir bendradarbiavimą.

Muziejus laikraštyje Nr. 19 (332)

LTOK – 90

Lietuva prie olimpinio judėjimo prisijungė prieš 90 metų. 1924 m. Lietuvos Sporto lyga (įkurta 1922 m.) gavo išimtinę teisę atstovauti Lietuvai 1924 m. Paryžiaus ir 1928 m. Amsterdamo vasaros bei Sankt Moriso žiemos olimpinėse žaidynėse. Pirmieji startai buvo kuklūs. Geriausią rezultatą 1928 m. olimpiadoje pasiekė boksinkininkas Juozas Vinča (1905-1990), patekęs į ketvirtfinalį, laimėjęs pirmąją kovą ir pasidalijęs 5-8 vietas. Lietuva dėl lėšų stygiaus nedalyvavo 1932 m. Los Andželo ir 1936 m. Berlyno olimpiadose.

Pirmasis Lietuvos olimpinio judėjimo vadovas buvo Jonas Jurgis Bulota (1855-1942) – visuomenės ir karo veikėjas, generolas, veterinarijos gydytojas, Fizinio lavinimosi sąjungos narys. Nuo 1928 m. šias pareigas ėjo Antanas Jurgelionis (1894-1976), tautinės kūno kultūros sistemos kū-

rėjas, sporto medicinos ir gerontologijos pradininkas. Nuo 1930 m. olimpiniam judėjimui vadovavo J. Vileišis (1872-1942) – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, advokatas, Kauno burmistras, Seimo ir Valstybės Tarybos narys. Iš J. Vileišio pareigas perėmė Vytautas Augustauskas-Augustaitis (1904-1958) – Lietuvos kūno ir sporto veikėjas ir pedagogas. Jam vadovaujant LTOK įformintas pagal TOK (IOC) statutą ir 1939 m. oficialiai registruotas. Dalyvauti XII Olimpinėse žaidynėse (1940 m.) sutrukdė prasidėjęs II Pasaulinis karas, o Lietuvą okupavus SSRS, LTOK buvo paleistas. Prie LTOK sukūrimo daug prisidėjo ir Steponas Garbačiauskas (1900-1983) – sportininkas ir žurnalistas, diplomatas, Lietuvos fizinio lavinimosi sąjungos pirminkininkas, žurnalo „Lietuvos sportas“ redaktorius.

LTOK garbės ženklas. Vilnius, 1998 m. Dail. A. Jonušauskas

Plakėčių kompozicija „Olimpinis sąjūdis“ iš serijos „Lietuvos kūrėjai 1918-2018 m.“ Vilnius, 2012 m. O. Šešelgio nuotr.

Pradedant 1952 m. Helsinkio XV ir baigiant 1988 m. Seulo XXII Olimpinėmis žaidynėmis, Lietuvos sportininkai dalyvavo kaip SSRS delegacijos nariai. Atstovaudami SSRS, lietuviai iš viso iškovojo 25 aukso, 19 sidabro ir 16 bronzos medalių. LTOK atkurtas 1988 m. Pirmasis atkurto LTOK prezidentas – Artūras Poviliūnas.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma per 150 eksponatų LTOK tema. Tai visų atkurtos Lietuvos olimpiadų dalyvių oficialūs ženklai, LTOK žvaigždė su miniatūra (1998 m.) bei plakėčių rinkinys „Olimpinis sąjūdis“ iš serijos „Lietuvos kūrėjai 1918-2018“. Šios serijos plakėčių įmontuotos į specialų raudonmedžio rėmą, kuriame išdrožinėti A. Jurgelionio, J. J. Bulotos ir S. Garbačiausko portretai. Į rėmą įkomponuotos: viena sidabrinė, 28

x 40 mm dydžio, sverianti 26,78 g plakėtė, bei trys – auksuota, sidabruota ir žalvarinė, 42 x 60 mm dydžio plakėtės. Tiražas – 100 vnt. Visų plakėčių aversuose – Lietuvos tautinio olimpinio judėjimo pradininkų A. Jurgelionio, J. J. Bulotos ir S. Garbačiausko biustai, jų pavardės ir įrašas juostelėje: „1918 / LIETUVOS KŪRĖJAI-OLIMPINIS SĄJŪDIS / 2018“. Reversuose – Gediminaičių stulpai, užrašas: „LIETUVA“, olimpiniai žiedai, abipus po lauro šakelę. Apačioje, juostelėje įrašas: „1924 / PARYŽIUS – LONDONAS / 2012“. Plakėčių komplekto autorius dailininkas Giedrius Paulauskis, kaldinta 2012 m. Lietuvos monetų kalykloje.

Muziejininkas Saulius Zalyš

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 20 (333)

Persiška parakinė

Kartu su kompasu, popieriaus gamybos ir spausdinimo išradimais, parakas laikomas vienu iš keturių svarbiausių Kinijos išradimų. Pradžioje parakas buvo naudojamas tik fejerverkų gamyboje. Vėliau kinai suvokė, kad šį mišinį galima panaudoti ir karo tikslams.

Seniausius įrašus apie paraką Europoje paliko anglas Rogeris Beikonas (1214-1294). XIV a. pab. - XV a. pr. pasirodė rankiniai šaunamieji ginklai – rankinė bombardai, arkebūza, muškieta. Pirmųjų rankinių parakinių šaunamųjų ginklų konstrukcija buvo labai paprasta. Juos sudarė geležiniai arba bronziniai vamzdžiai, pagaminti iš atskirų juostų arba nukalti iš vientiso metalo gabalo. Tokio vamzdžio storasis galas būdavo aklinau užsandarintas ir turėdavo metalinį pailgintą arba prie medinio koto tvirtinamą ant-

galį. Ginklas būdavo užtaisomas per siaurąją galą: į vamzdį suberiamas parakas ir įleidžiama švininė arba geležinė kulka. Nukreiptą į taikinį ginklą šaulys laikydavo jo galą suspaudęs po pažastimi arba įrėmęs į petį ar krūtinę, kar-tais atrėmęs į žemę arba kitą tvirtą atramą. Užtaisą šaulys arba jo pagalbininkas padėgdamas per nedidelę vamzdyje esančią angą, palietęs rankoje laikomu smilkstančiu dagčiu arba įkaitintu virbu.

Islamo pasaulis paraką atranda tarp 1240 ir 1280 metų. Tikriausiai parakas pasiekė artimuosius Rytus iš Kinijos per Indiją. Šaunamieji ginklai paplito arčiausiai Europos buvusioje Turkijoje (XV a. pab.). XVI a. šioje šalyje atsirado *janičare* vadinamas šautuvo tipas, kurio pa-

Parakinė. Persija, XVIII a. V. Alvikio nuotr.

vaadinimas rodo, kad tai buvo Osmanų kariuomenės pėstininkams *janičarams* skirtas ginklas. *Janičare* buvo pačių turkų ginklininkų gaminamas šautuvas masyviu didelio kalibro vamzdžiu, apsodo dengiama dagtine spyna. Vėliau *janičare* atitinkantys šautuvai paplito Osmanų valdomuose Balkanuose ir kaimyniniuose kraštuose. XVI a. *janičare* padarė įtaką dagtiniams persų šau-

tuvams. Turkiškojo-persiškojo tipo šautuvai buvo naudojami Kaukaze. XVI a. Indijoje išsi-vystė dagtinis šautuvas *tora-dara*. Daugelis Azijoje naudotų dagtinių šautuvų jau nuo XVI a. buvo muškietos. Šautuvai dagtinėmis spynomis Azijos šalyse buvo naudojami ir XIX a.

Parakinės buvo neatsiejama šaulių, naudojusių parakinius šautuvus ginkluotės dalis. Be šautuvo šaulys dar turėdavo mažą parakinę su uždegimui skirtu paraku, didelę parakinę pagrindiniam ginklo užtaisymui, kulką maišelį, ginklui valyti ir užtaisyti skirtus prietaisus, dagčius ir vielokaiščius uždegimo angai. Parakinės buvo įvairių formų ir talpos. Dažnai turėdavo matuoklį parako kiekiui dozuoti. Buvo gaminamos iš odos, medžio, žalvario, sidabro,

puošiamos inkrustacijomis, raižytais, kalinėtais ornamentais arba įrašais. Parakinės atvaizdas buvo naudojamas heraldikoje.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma persiška XVIII a. parakinė, pagaminta iš žalvario, turinti sidabrinus, filigraninius geometrinio ornamento apvadus. Eksponatas yra stilizuoto paukščio formos, vienas galas uždaras, kitas turi dangtelį, kuris sujungtas su dozavimo svirtelė. Abiejose parakinės pusėse išraižyti arabiški rašmenys. Tai yra vadinamasis „Sosto posmas“ (255 posmas) iš 2 Korano suros. Buvo tikima, jog šis posmas atlieka apsaugojimo funkciją.

S. Šapšalo karimų tautos muziejaus vedėjas Vidas Alvikas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Lietuvos sovietinimas, rusinimas ir kolonizavimas

Sigitas TUTLYS, Vilnius

1940 birželio 15 Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, prasidėjo jos sovietinimas, rusinimas ir kolonizavimas – SSRS vykdyta politika. Šią politiką čia ir apžvelkime.

Sovietinės valdžios sistemos kūrimas (1940–41). Iš pradžių SSRS vyriausybė ir Visasąjunginės komunistų partijos (VKP) vadovybė nebuvo suinteresuota atskleisti Lietuvos aneksijos ir sovietinimo planų, todėl varžė net Lietuvos komunistų partijos (LKP) veiklą. 1940 birželio pab. užsienio valstybių ambasadoriams iš esmės pripažinus marionetinę Justo Paleckio vadovaujamą Liaudies vyriausybę¹, SSRS atstovai (Vladimiras Dekanozovas, Nikolajus Pozdniakovas ir kt.) ėmė atvirai proteguoti komunistus. Liepos pr. vyriausybėje komunistams igijus daugumą, ją visiškai kontroliavo okupantai. 1940 liepos 21 marionetinio Liaudies seimo² ir rugpjūčio 3 SSRS Aukščiausiosios tarybos (AT) aktais Lietuvai primetus sovietinės respublikos statusą, pradėta griauti jos valstybingumą, seimui rugpjūčio 25 priėmus Sovietų Socialistinės Respublikos (LSSR) konstituciją – visas gyvenimo sritis pertvarkyti pagal sovietinį modelį. Svarbiausios valstybinės funkcijos (užsienio politika, krašto apsauga, biudžetas, teismų santvarka, ūkio planavimas ir kt.) perduotos SSRS kompetencijai, deklaracijomis ir nacionalizacijos įstatymais vyraujančia paskelbta valstybinė nuosavybė. SSRS pavyzdžiu pertvarkyta valdymo sistema: rugpjūčio 25 Liaudies seimas pasivadino LSSR AT, Ministrų taryba pavadinta Liaudies komisarų taryba, ministrai – komisarais. Rugsėjo 7 SSRS AT įsakų Lietuvos Respublikos piliečiams pristatoma SSRS pilietybė. Lapkričio 30 LSSR AT prezidiumo įsaku panaikinta Lietuvos Respublikoje galiojusi teisė, laikinai įvesti Rusijos Sovietų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamieji, civiliniai ir darbo įstatymai³. Kaip ir SSRS, Lietuvos ūkį, kultūrą ir kt. sritis imta tvarkyti pagal valstybinius planus, bet kokią valdžios kritiką laikyti antisovietine veikla ir griežtai bausti.

LKP įtaką pradėta didinti ir administracijos bei valdymo institucijose – iki 1940 liepos vid. jose įdarbinta apie 400 komunistų. Ši partija iki spalio formaliai nepriklausė VKP, bet nuo vasaros ji veikė kaip VKP teritorinė organizacija – rugsėji VKP politinio biuro sudarytam LKP centro komiteto (CK) biurui faktiškai vadovavo VKP CK ir Sovietų Sąjungos liaudies komisarų tarybos igaliotinis N. Pozdniakovas. 1940 rugpjūčio 24 LKP CK plenumas sudarė LSSR AT laikinąjį prezidiumą, Liaudies komisarų tarybą, Aukščiausiąjį teismą. Lapkritį LKP teritorinių organizacijų komitetų nariais paskyrus laikinųjų vykdomųjų komitetų (jie nebuvo renkami) pirmininkus, Vidaus reikalų liaudies komisariato skyrių viršininkus arba jų pavaduotojus, buvo sudaryta vientisa komunistų partijos vadovaujama vietos administracija. LSSR AT prezidiumo lapkričio 12 įsaku SSRS pavyzdžiu pertvarkyta vietos valdžia – paleistos savivaldybės, nušalinti miestų ir apskričių viršininkai, valsčių viršaičiai ir kaimų seniūnai, paskirti miestų, apskričių (skyrė AT prezidiumas), valsčių ir apylinkių, miestelių (skyrė apskričių partinė bei sovietinė valdžia) vykdomieji komitetai. Per 1941 sausį Lietuvoje surengtus rinkimus į SSRS AT Sąjungos tarybą išrinkta 10, į Tautybių tarybą – 25 deputatai. Nuo 1940 rudens daugėjo iš Sovietų Sąjungos į Lietuvą atsiųstų komunistų, 1941 vid. jie sudarė apie 40% LKP narių. Lietuvos sovietinimo pagrindines gaires pagal VKP CK direktyvas nustatė 1941 vasarį sudarytas LKP CK biuras. Jų igyvendinimą organizavo ir kontroliavo šio komiteto skyriai ir sekretoriai. Iki 1941 pavasario visose sovietinės valdžios institucijose įvesta vadinamoji antrųjų asmenų sistema – viršininkas dažniausiai vietinis lietuvis (kartais ir nepartinis), o pavaduotojas atsiųstas iš Rusijos. Iki 1941 vid. dėl politinių ir socialinių priežasčių iš darbo pašalinta apie 2400 buvusių Lietuvos Respublikos valdininkų, įdarbinta apie 2200 komunistų (tarp jų nemažai atvykėlių), taip pat kitų okupaciniam režimui ištikimų tarnautojų.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą pradėta naikinti, okupacinės valdžios manymu, SSRS kėslams didelį pavojų kelianti Lietuvos kariuomenė, 1940 liepos 3 Liaudies vyriausybės nutarimu pavadinta Lietuvos liaudies kariuomenė (vadai Vincas Vitkauskas ir Feliksas Baltušis-Zemaitis). Joje skubiai buvo įvesta SSRS kariuomenės tvarka. Slaptu rugpjūčio 14 VKP CK politinio biuro nutarimu ir SSRS kariuomenės Pabaltijo ypatingosios karo apygardos rugpjūčio 30 įsakymu Liaudies kariuomenė buvo panaikinta ir pertvarkyta į SSRS kariuomenės (tiksliau, Raudonosios

armijos) Dvidešimt devintąjį teritorinį šaulių korpusą (vadas V. Vitkauskas), pavaldų minėtai apygardai.

Lietuvos ūkio ir kultūros sovietinimas. Lietuvą pavertus sovietine respublika, visos ūkio šakos buvo sparčiai pertvarkomos pagal Sovietų Sąjungos modelį. Remiantis 1940 liepos 26 Bankų nacionalizavimo ir Stambiosios pramonės nacionalizavimo įstatymais Lietuvos bankas buvo paverstas SSRS valstybinio banko Lietuvos respublikine kontora. Iš kitų bankų sudarytos SSRS pramonės, SSRS prekybos ir SSRS žemės ūkio bankų respublikinės kontoros bei Lietuvos respublikinis komunalinis bankas, uždaryti Centralinis žydų ir kredito bankai, iki 1940 rudens suvalstybinta 1600 prekybos, iki 1941 birželio – daugiau kaip 1000 pramonės įmonių. Valstybės nuosavybė paskelbta žemė, jos gelmės, vandenys, miškai, didesni namai (apie 14 000), transporto ir ryšių priemonės, laivai ir kita. Sovietinė nacionalizacija vykdyta kaip konfiskacija, t. y. savininkus apiplėšiant. Iki 1940 lapkričio pr. įvykdyta sovietinė žemės reforma: išdalyta 575 518 ha (iš 605 000 ha į Valstybinį žemės fondą nusavintų) žemės. Reformos svarbiausias tikslas – sukiršinti valstiečius, kaime išplėsti valdžios socialinę bazę. Ūkininkai, buvę žemės savininkai, virto žemės valdytojais, negalinčiais ja laisvai disponuoti. 1940 rudenį įvestos 2–5 kartus didesnės SSRS prekių kainos, kitų metų kovą vienintele atsiskaitymo priemone paskelbtas rublis, konfiskuota didžioji dalis indėlių. Lietuvoje ėmė trūkti maisto produktų, ypač mėsos, būtiniausių prekių.

Sovietinimas žlugdė Lietuvos kultūrą. Kultūros ir švietimo įstaigos, rašytojai, menininkai, mokslininkai privalėjo propaguoti svetimą sovietinę ideologiją, grindžiamą neapykantos vadinamajam klasiniam priešui, Lietuvos praieities niekinimo, proletarinio internacionalizmo (iš tikrųjų – Sovietų Sąjungos liaupsinimo) nuostatomis, atsisakyti žmogiškųjų, pirmiausia tautinių ir religinių vertybių. 1940 rugsėji LKP CK nutarimu įsteigus Vyrniausiąją literatūros valdybą – Glavlito⁴ padalinį Lietuvoje, įvesta griežta spaudos kontrolė. Vien Kauno leidyklose atiduota sunaikinti daugiau kaip 424 000 egzempliorių leidinių, muziejuose sunaikinta daug religinio meno kūrinių. 1940 gruodį Lietuvoje įsigaliojęs sovietinės Rusijos Respublikos civilinis ir baudžiamasis kodeksai panaikino religinių bendruomenių ir organizacijų veiklos teisinį pagrindą. Leista propaguoti tik sovietinę pasaulėžiūrą – marksizmą-leninizmą.

Lietuvos sovietinimą 1941 birželį nutraukė SSRS–Vokietijos karas. 1944 vasara–1945 sausį Lietuvą vėl okupavusi Sovietų Sąjunga krašto sovietinimą atnaujino. Nepasitikėdama LKP vadovais Maskva sovietinimui vadovauti ir Lietuvai valdyti 1944 lapkritį sudarė aukščiausios valdžios instituciją – VKP CK Lietuvos biurą⁵. Visiškai pavergti Lietuvą, pertvarkyti jos visuomenę sovietiniu pavyzdžiu buvo imanoma tik prievarta ir teroru – gyventojų kalnimu ir trėmimais. Iki 1949 pr. sovietiniais pagrindais pertvarkyta pramonė ir prekyba. Remiantis slaptu 1947 gegužės 21 VKP CK nutarimu dėl kolūkių steigimo Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, taip pat 1948 kovo 20 Lietuvos SSR Ministrų tarybos nutarimu *Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo respublikoje*, Lietuvoje buvo pradėta ir iki 1951 iš esmės baigta prievartinė kolektyvizacija.

1945 gegužės Lietuvos inteligentijos ir 1946 spalio Lietuvos rašytojų suvažiavimuose sovietinė valdžia kėlė uždavinį perauklėti lietuvių inteligentiją. Toliau buvo sovietinama kultūra: slopinama tautinė ir religinė sąmonė, skiepijama komunistinė nepakantumo kitaminčiams ideologija, peršamas vadinamasis proletarinis internacionalizmas liaupsino viską, kas rusiška, ir ugdė tautinį lietuvių menkavertiškumą. LKP CK Kultūros ir mokslo bei Propagandos ir agitacijos skyriai griežtai kontroliavo ir administravo visas kultūros sritis. Lietuvos kultūra iki 1940 kaip buržuazinė (reakcinė) atmetama. 1944–51 sunaikinta apie 600 000 egzempliorių leidinių, apie 500 paminklų. Lietuvos inteligentija suėmimais, trėmimais, atviru šantažu (pvz., 1940–53 suimtas, ištremtas, nužudytas, kitaip nubaustas 91 literatas, daugelis žymių mokslininkų, mokytojų) buvo verčiama dalyvauti ankstesnės kultūros smerkimo kampanijose. Kūrėjai verčiami tarnauti sovietiniam okupaciniam režimui, jiems brukamas socialistinis realizmas (oficiali SSRS meninės kūrybos doktrina, grįsta komunistine ideologija), užgniauzta jų kultūrinė orientacija ir Vakarus, pvz., teatruose ėmė vyrauti rusų ir sovietinių autorių pjesės. Po II pasaulinio karo buvo varžoma ir naikinama prieškariu plėtotą

Raudonosios gurguolės per 1940–41 m. sovietinę okupaciją (nuotr. iš „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007, p. 126)

Michailas Suslovas lydimas Antano Sniečkaus apžiūri Vilniaus arkikatedroje įrengtą paveikslių galeriją. 1960 m. liepos mėn. (nuotr. iš „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“, p. 438)

daugelio tautinių mažumų (žydų, baltarusių ir kt.) kultūra, uždrausta turėti savo mokyklas, spauda.

Ivairiais būdais bandyta neutralizuoti didelę įtaką visuomenei darančią Katalikų bažnyčią. 1946–47 represuota dauguma vyskupų: Vincentas Borisevičius nuteistas mirti ir sušaudytas, Pranciškus Ramanauskas, Teofilis Matulionis ir Mečislovas Reinys nuteisti kalėti. 1948 liepos LKP CK biuro nutarimu Bažnyčios veikla prilyginta opozicijai režimui. 1944–53 nuteisti ir įkalinėti 364 kunigai. 1948 birželį LSSR Ministrų tarybos nutarimu nacionalizuoti maldos namai, vienuolynai (pastarieji uždaryti), religinių bendruomenių gyvenamieji namai. Oficialiais duomenimis, 1945–60 sovietinė valdžia uždarė 136 veikiančias bažnyčias, kurių dvasininkai nevykdė valdžios reikalavimo registruoti parapijas ar kitaip neleido kištis į jų reikalus. Nuo 1948 kunigams imta drausti katekizuoti vaikus. Bet kokius dvasininkų ryšius su Vatikanu valdžia laikė antisovietine veikla (šnipinėjimu Vatikano naudai; dėl to, pvz., kunigas Pranas Račūnas nuteistas 25 m. kalėti lageryje), Bažnyčią skelbė esančią tautos interesams priešiška institucija, varė plačią antireliginę propagandą. 1948–49 mėginta organizuoti Vatikanui nepavaldžią vadinamąją tautinę bažnyčią. Valdžios politika Bažnyčios atžvilgiu sušvelnėjo 6 dešimtmečio pr., bet ir toliau ji buvo griauinama: izoliuojama nuo pasaulio, dvasininkai apkraunami mokesčiais, žlugdoma vienintelė neuždaryta Kauno kunigų seminarija⁶, draudžiama karitatyvinė veikla. Buvo organizuojama Bažnyčios ir dvasininkų diskreditavimo kampanija, stiprinama ateizmo propaganda, įvairiomis priemonėmis Bažnyčia izoliuojama nuo visuomenės. 9 dešimtmečio pr. sugriežtintos represijos: 1980–83 nuteista 10 aktyvių Bažnyčios ir tikinčiųjų teisių gynėjų – pasauliečių, vienuolių, 2 kunigai.

Rusinimas. Lietuva prijungus prie Sovietų Sąjungos tuoj pat imta rusinti LSSR administracijos institucijas. Jų veiklą kontroliavo VKP CK atsiųsti dažniausiai rusų tautybės arba rusakalbiai atstovai, nemokantys lietuvių kalbos. Iš 47 LKP CK narių iš SSRS atsiųstų rusų buvo 18, iš 11 CK biuro narių – 4, iš 56 miestų ir apskričių sekretorių – 39, iš 18 Liaudies

komisarų tarybos narių – 7, iš 31 komisaro pavaduotojų – 17. Siekdama surusinti sovietinės Lietuvos administracijos institucijas VKP vadovybė spartino rusų migraciją į Lietuvą, daug jų buvo įdarbinta administracinėse įstaigose: iki 1941 birželio atvyko 1700 komunistų. Dauguma Vidaus reikalų liaudies ir Valstybės saugumo liaudies komisariatų vadovaujančių darbuotojų buvo nevietiniai. Įstaigose išgalėjo rusų kalba, kultūra, gyvensena, proletarinis internacionalizmas ir socialistiniu patriotizmu dangstoma šovininė ideologija. Pirmiausia rusų kalba įvesta LKP CK, daugelyje jo skyrių, dalyje miestų ir apskričių komitetų, netrukus ėmė plisti kitose sovietinės valdžios institucijose, kai kur darbe imta drausti kalbėti lietuviškai. VKP CK 1944 lapkričio nutarimu sudarytame šios partijos Centro komiteto Lietuvos biure tik Antanas Sniečkus ir Mečislovas Gedvilas buvo vietiniai. Nuo tų metų antrosios pusės iki 1945 pavasario į apie pusę milijono gyventojų per karą netekusią Lietuvą atsiųsta apie 6100 rusakalbių administracinių darbuotojų. Daugumą LKP narių sudarė atvykėliai, daugiausia rusai, pvz., 1948 iš 22 200 komunistų – apie 80%; lietuvių buvo tik 18,5%, 1953 iš 36 200 – 38%. Iš Rusijos buvo atsiųsta nemažai aukštųjų mokyklų dėstytojų.

¹Ji veikė 1940 birželio 17–rugspjūčio 25.

²Jis veikė 1940 liepos 21–rugspjūčio 25.

³Jie veikė ir vėl Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą iki 1957, kai buvo priimti LSSR kodeksai.

⁴Tai Sovietų Sąjungos kultūros, literatūros, žinias-klaudos visų rūšių (karinės, politinės, ideologinės ir kt.) išankstinės ir represinės cenzūros institucija.

⁵Jis veikė iki 1947 kovo. Biuro pirmininkai: Michailas Suslovas (1944–46) ir Vladimiras Ščerbakovas (1946–47).

⁶1940 sovietinė okupacinė valdžia šią seminariją uždarė, o 1941 nacionalizavo jos pastatus. 1944 seminarijai buvo leista įsikurti prie Švč. Trejybės bažnyčios (pati bažnyčia paversta sandėliu). Sovietinė valdžia represavo dalį dėstytojų ir klierikų, kišosi į vidaus tvarką, nuolat keitė rektorius ir dėstytojus, klierikų priėmimą reguliavo Religijos reikalų taryba, nustatinėjo jų limitus (iš pradžių 150, vėliau – 75, 45, 1962–25). 1945–81 seminariją parengė 369 kunigus. 1988 jai gražintas rektorato pastatas, Švč. Trejybės bažnyčia. Kajackas A. *Kauno kunigų seminarija* / Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 9. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 616–617.

Grupės Seimo narių pranešimas: parlamentarai paprašė oficialiai kreiptis į Lenkijos Senato Pirmininką B. Borusevičių

2014 m. liepos 11 d. pranešimas VIR

Grupė Seimo narių liepos 11 d. kreipėsi į Lietuvos Respublikos Prezidentę D. Grybauskaitę, Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkę L. Graužinienę ir Lietuvos Respublikos Ministrą pirmininką A. Butkevičių ir paprašė oficialiai kreiptis į Lenkijos Senato Pirmininką B. Borusevičių (Bogdan Borusewicz) ir viešai patvirtinti arba paneigti savo spekuliacijas dėl Lenkijos kaip NATO narės išipareigojimų Lietuvai vykdymo, kurios paties B. Borusevičiaus yra siejamos su Lietuvos lenkų rinkimų akcijos keliamu dvikalbystės reikalavimų vykdymu Lietuvoje.

Naujienu agentūra BNS ir dauguma didžiųjų Lietuvos žiniasklaidos kanalų išplatino žinią, kad Lenkijos Senato Pirmininkas Bogdanas Borusevičius užsienio žurnalistams duotame interviu kritikavo Lietuvos lenkų rinkimų akcijos lyderį Valdemarą Tomaševskį dėl Rusijos agresijos Ukrainoje šalininkų nešiojamos Georgijaus juostelės seigėjimo, patikino tęsiantis Lenkijos vykdoma „labai didelį spaudimą Lietuvai“ bei kaltino Lietuvos Respublikos pirmąjį ir dabartinį valstybės vadovus dėl įtampos dvišaliuose santykiuose. Taip pat B. Borusevičius pareiškė, kad „iškilus kokiai nors grėsmei, tegul Lietuva gina švedai, mes visiškai nesi-

veršime [to daryti]. Pažiūrėsime, ar apgins“. Minėta citata prieinama daugelyje internetinių šaltinių, pavyzdžiui, „Lietuvos žiniuose“ (<http://lzinios.lt/lzinios/182962>).

Pareiškimas, kad Lenkija nesiverš ginti Lietuvos ir pažiūrės, ar ją apgins kiti sąjungininkai, yra absoliučiai nesuderinamas su Lenkijos išipareigojimais NATO, tarp kurių vienas pagrindinių yra ginti NATO šalis nares ginkluotos agresijos prieš jas atvejų. Tuo tarpu vienas Lenkijos valstybės vadovų viešai reiškia abejonę dėl šių išipareigojimų vykdymo. Toks pasisakymas, jei iš tiesų buvo ir nėra iškreiptas žiniasklaidos priemonių, traktuotinas kaip tiesioginis šantažas

Lietuvai, paneigiant tarptautinius išipareigojimus ir tuo reikšmingai prisidedant prie dvišalių santykių blogėjimo.

Seimo nariai: Rima Baškienė, Stasys Brundza, Vida Marija Čigriejienė, Arimantas Dumčius, Povilas Gylys, Petras Gražulis, Sergejus Jovaiša, Vytautas Juozapaitis, Rytas Kupčinskas, Kazimieras Kuzminskas, Algirdas Vaclovas Patackas, Paulius Saudargas, Valentinas Stundys, Valdas Vasiliauskas, Povilas Urbšys.

Šaltinis:

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=149466&p_k=1

Lietuvių tremties istorija

Vytautas GULIOKAS, Kaunas

Lietuvos piliečių šeimų tremtis į Sovietų Sąjungos tolimus Rytinius rajonus 1941 – 1953 metais mūsų šalies istoriją paženklinio kraujuojančiomis žaizdomis. Tarpe šių tremčių ypatingai išsiskyrė 1941 m. birželio mėn. 14 d. įvykdyta šeimų trėmimo akcija, prasidėjusi 4 val. ryto. Okupantams pavyko užslaptinti paruošiamuosius veiksmus ir šeimos, pakliuvusios į tremiamų asmenų sąrašus, buvo užkluptos visiškai nelauktai. Tiesiog negalima išivaizduoti, kaip šioje situacijoje kiekviena šeima galėjo skirti valandos – dviejų laiko tarpo pasiruošti kelionei į nežinią. Naujosios Vilnios geležinkelio stotyje vyrai buvo atskirti nuo savo šeimų ir patalpinti į traukinį, skirtą kelionei kitu adresu. Tremties vietoje daugelis moterų su vaikais vėliau buvo perkelti į Sibiro Užpoliario rato rajono žuvininkystės įmones. Šios tremties metu akistatoje tarp išlikimo ir mirties atsidarė 14.595 Lietuvos gyventojai.

Apie tragiškas mūsų tautiečių 1941 metų tremties kančias ir pastangas išgyventi yra nemažai paskelbta spaudoje, įamžinta kino juostose. Kiek mažiau yra žinoma apie tuo metu Lietuvoje gyvenusių tautinių mažumų patirtas 1941 metų tremties nuoskaudas. Iš tautinių mažumų šios tremties metu daugiausiai nukentėjo žydų tautybės Lietuvos gyventojai. Tuo metu mūsų šalyje jų gyveno 208,4 tūkst. Iš jų 1660 buvo ištremta, apie 500 įkalinta. Prasidėjus 1941 m. birželio 22 d. SSSR – Vokietijos karui žydų tautai tragiška lemtis įgavo krauju paženklintą pagreitį. 2014 metais minimą 70 metų sukaktį, kada hitlerininkai, akistatoje su jiems nepalankia karo baigtimi, 1944 metais negailestingai sunaikino paskutinius žydų getų gyventojus – nuo kūdikių iki paliegių senolių, nespėjusių numirti natūralia mirtimi. Žydų tauta tapo kruvina auka dviejų politinių sistemų, iš kurių kiekviena buvo užsimojusi savo ideologija užvaldyti jei ne visą pasaulį, tai bent Europą. Antrojo pasaulinio karo baigtimi, žlugus nacistinės Vokietijos sanklodai, Sovietų Sąjungoje žydams ypatingo nuolankumo ir užuojautos nebuvo. Visame pasaulyje paplitęs sionistinis judėjimas, siekiantis atkurti pilietinius namus žydų tautai – istorinę valstybę Palestinos žemėje, Tarybų valdžios buvo persekiojamas. Komunistinės ideologijos kūrėjai skaitė, kad žydai nėra tauta, atitinkanti marksistinės ideologijos pagrindiniams reikalavimams: istoriškai susiklostęs žmonių bendrumas, atsiradęs teritorijos, kalbos, ekonominės ir psichologiniai sanklodai. Žydų tauta buvo išisklaidžiusi po visą pasaulį, neturinti savo teritorijos. Žydų tautybės SSSR piliečiai buvo persekiojami ir puldinėjami: plačiai žinoma 1953 metais visą Sąjungą apėmusi Kremliu žydų – gydytojų byla, kurie buvo nepagrįstai apkaltinti siekiais pakenkti pačiam Stalinui ir jo artimiausiam aplinkai. Atskiri asmenys buvo persekiojami ir jiems taikomos kliūtys, siekiantiems po 1970 metų išvykti į istorinę savo valstybę Izraelį. Tada atvirai vadinti save žydu tautybės piliečių buvo blogo tono požymis.

Tarp tremiamų šeimų iš Lietuvos 1941

metais buvo įrašytas Pasvalio miestelio gyventojas Zakas Meeris (g. 1892 m.) ir penki jo šeimos nariai: žmona Nachoma (g. 1895 m.), dukros Riva (g. 1927 m.), Libe (g. 1930 m.), sunūs Jankelis, vėliau tapęs Jakovu (g. 1924 m.) ir (Gabrielius (g. 1939 m.). Pagrindų tremčiai jo byloje buvo nurodyta: turėjo parduotuvę su 350 tūkst. litų metine apyvarta, ne kartą buvo pareiškęs nuomonę prieš sovietinę santvarką. Prieš tai 1940 m. rugsėjo 27 d. buvo nacionalizuoti Meerio Zako namas Pasvalyje, parduotuvė su ten esančiomis už 27.814 litų vertės prekėmis. Viena iš šios šeimos, dar gyvuojanti ir gyvenanti Kanadoje Toronto mieste, Meerio dukra Riva Zakaitė - Glozman, prisimena savo šeimos ištakas ir pastangas tapti pasiturinčiais šeimais. Jos senelis Azriel Zakas XIX a. pabaigoje išvažiavo į Johanesburgą Afrikoje (dabar Pietų Afrikos respublika), kur tuo metu plūdo tūkstančiai emigrantų aukso ir deimanto paieškai. Sugrįžęs prieš Pirmąjį pasaulinį karą, Azriel už sukauptas santaupas Afrikoje, pirkė miško plotą, įkūrė lentpjūvę, Pumpėnų gyvenvietėje Pasvalio rajono pastatė erdvų namą. Vėliau su sūnumi Meeriu - trijų aukštų mūrinį namą Pasvalio centre, išvystė prekybą. Šiame pastate sovietų valdžia buvo įkūrusi polikliniką, Pumpėnuose – kultūros namus. Šie abu pastatai ir šiuo metu naudojami vietinės visuomenės socialinėms reikmėms. Zako Meerio tėvas Azrielis su žmona gyveno atskirai ir į tremtis tuo metu jų nepalietė. Riva Glozman įsitikinusi, kad jie žuvo kartu su kitais 1350 savo tautiečiais - Pasvalio miestelio ir jo apylinkių gyventojais, 1941 m. rugpjūčio 25-26 dienomis, sušaudytais Žadeikių miško 135 kvartale 4,5 km. nuo Pasvalio. Iš šios šeimos giminaičių pavyko gyvai palikti jos tetai Fridai, kurią išgelbėjo viena lietuvių šeima. Taip tragiškai savo gyvavimą baigė Pasvalio žydų bendruomenė, šiame mieste skaičiuojanti daugiau nei 400 metų gyvavimo istoriją, palikusi ženklų įnašą į šio rajono socialinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo sanklodą. Istoriniuose šaltiniuose randama, kad 1600 metais Pasvalyje gyveno 90 miestelėnų, kurių tarpe 2 žydai. Jų skaičius sparčiai didėjo. Prieškaryje žydai sudarė 7,6 procentus miestelio gyventojų.

Pasvalio Levens pagrindinės mokyklos istorijos mokytoja metodininkė Vlada Čirvinskienė straipsnyje „Pasvalio žydų visuomenė: papročiai ir tradicijos“ (<http://voruta.lt/pasvalio-zydu-visuomeninis-gyvenimas-papročiai-ir-tradicijos/>) rašo: „Tarp žydų nebuvo veltėdžių. Pasvalio žydai buvo labai vieningi. Supirkinčių kainas jie nustatydavo turgadienio išvakarėse, susirinkę į sinagogą... Žydai buvo išdidūs, nors ir kuklūs, draugiški, labai nuširdus žmonės... Dažnai žydai minimi kaip darbštūs, protingi, išsilavinę žmonės.... Jų – aukšta kultūra“.

Į Partizansko miško pramonės ūkį 1948 metais buvo ištremti ir ten dirbo tremtiniai iš Lietuvos. Nemaža dalis jų buvo atvežti iš Šeduvos apylinkių, kurios ribojosi su Pasvalio rajonu – Jakovo Zako gimimo vieta Pumpėnai. Sibiro platumų masteliais tai buvo labai arti. Jakovas Zak 1951 metais dėl savo socialinės praeities buvo pašalintas

iš ketvirtro kurso Krasnojarsko miško technikos instituto ir išsiustas tęsti tremtį į Partizansko miško pramonės ūkį. Po kiek laiko jis buvo paskirtas inžinieriumi darbo saugai ir dažnai lankydavosi miško ruošos darbo vietose – kirtavietėse, kur dirbo jo žemiečiai, bet niekada su jais nebendravo, kaip su žmonėmis iš gimto krašto. Kodėl jis pasirinko jų atžvilgiu neutralią tylos poziciją – pasakojimas vėliau? Nuo kitų miško ūkio centrinės kontoros darbuotojų Jakovas Zakas išsiskyrė santūrumu, atidumu bet kuriam asmeniui, inteligentiška laikysena. Vieną kartą apsilankęs vienoje darbo vietoje, kur grupė paaglių lietuvių ruošė trasą busimam medienos iš kirtaviečių išvežimo keliui žiemos metu – šalino augmeniją. Vietovė buvo užpelkėjusi ir mergaitės buvo priverstos braidyti baloje turimu skurdžiu apavu, kuris kojas nesaugojo nuo drėgmės. Pamatęs šį vaizdą, inžinierius tą pačią dieną išreikalavo iš miško ruošos punkto viršininko – išduoti mergaitėms guminius batus.

Taip susiklostė, kad šių eilučių autorius, 1948 metais su tėvais atvežtas į Partizansko miško pramonės ūkį, ir darbą pradėjęs miške darbininku, vėliau baigė Krasnojarske miško pramonės technikumą, nuotoliniu būdu institutą ir nuo gamybos meistro kilo pareigose. Susisiejęs darbo santykiai suartino su Jakovu Zaku, kuris jau dirbo centrinėje įmonės kontoroje gamybos skyriaus viršininku, buvo vedęs žmoną Liudmilą, pedagogę. Tapome artimiau pažįstami šeimomis. Mūsų vyriausios dukros: Zakų Irina, mūsų Nemira Minos vidurinės mokyklos mokėsi vienoje klasėje. 1962 metais Jakovas Zakas iš vyriausiojo inžinieriaus pareigų buvo perkeltas į kitą įmonę aukštesnėms pareigoms. 1975 m. jis tapo kombinato „Krasnojarsklies“ viršininko pavaduotoju, kurio pavaldume buvo dešimtys Krasnojarsko krašto miško pramonės ūkių Per visą iki šiol laikotarpį vieni kitų nebuvome pametę iš akiračio – jautėsi nenusipėjamo ryšio sąsaja. Viskas atsistojo į savo vietas, kada 1992 metais visiškai netikėtai paskambino Jakovas Zakas ir pasiūlė susitikti, iš karto sunku buvo suvokti... Panevėžyje, kur jis, atvykęs iš Krasnojarsko, buvo apsistojęs su jaunesniosios dukros Allos vyru Viktoru Pesegovu, tuo metu pradedančiu veiklą verslininku. Šis vienas iš pirmųjų Krasnojarsko mieste įkūrė pirmą juvelyrinių dirbinių komercinę parduotuvę, užmezgė prekybinius ryšius su Izraeliu. Susitikimas buvo jaudinantis, praskleides to meto nutylėjimo uždangas. Į klausimą, kodėl jis tuo metu neišdavė savo kilmės. Jakovas aiškino – vengė galimo šantažo iš KGB organų pusės. Buvo patenkintas, kad suprasdamas lietuvių kalbą, savo adresu iš lietuvių blogų replikų negirdėjęs, kai

Du inžinieriai – du buvę tremtiniai Krasnojarsko krašto miško kirtėjų meistriškumo konkurso metu: (iš kairės) Jakovas Zakas ir V. Štrek, vokietis 1941 m. su tėvais ištremtas iš Pavolgio Vokiečių autonominės respublikos

tuo tarpu kitų atžvilgių buvo prisiklausęs idomų dalykų. Šio susitikimo metu Panevėžyje su Jakovu Zaku atsikūrė jo mesta replika beveik prieš trisdešimt metų. Tada Partizansko miško pramonės ūkyje į mūsų butą buvo užėjęs Jakovas ir mano mama pietums patiekė patiekalą: šviežias namines virtas savo gamybos dešras su garuose paruoštais raugintais kopūstais. Jis tada atidžiai pažiūrėjo į garuojančią lėkštę ir ištare: „Kaip man visa tai pažįstama“. Tikriausiai, jis tą akimirką mintyse buvo sugrįžęs į tėvų namus Pasvalyje.

Jakovas Zakas buvo gana dažnas svečias Lietuvoje. Svajoto čia apsigyventi ir ruošė tam sąlygas. Ūmi liga 2006 m. rugsėjo 20 d. nutraukė jo siekius. Palaidotas Krasnojarske žydų kapinėse. Prieš mirtį jis buvo įkurtos žydų bibliotekos Krasnojarske mecenatu. Jo svajotą kelią į Lietuvą pratęsė dukros Irinos Briuchnovos sūnus Romanas. Pastarasis, baigęs Krasnojarsko technologinį universitetą, 2009 metais atvyko į Kauną. Per metus įsisavino lietuvių kalbą, sėkmingai pradėjo darbą vadybininko pareigose privačioje įmonėje. Kauno technologiniame universitete įgijo magistro laipsnį, lietuvių kalba apgynęs baigiamąjį darbą „Užsienio investicijų srautai Lietuvoje“. Čia sukūrė šeimą: žmona buvusių Lietuvos tremtinių dukra Natalija. Auga šauni dukrytė Alisa. Romano tėvai Irina ir Jurijus Briuchanovai, šiuo metu gyvenantis Krasnojarsko mieste, taip pat yra dažni svečiai Lietuvoje. Trauka protėvių žemei yra vienas iki šiol nepaaiškintas fizikos ar kokios tai kitos mokslo šakos dėsnis.

Ieškojome patikimų žinių apie Lietuvos praeitį

Studijų metus prisimenant

Jonas KELEVIŠIUS, Lygumai, Pakruojo rj.

Dar besimokydamas Utenos gimnazijoje išmokau atpažinti „raudonus“ pedagogus ir mūsų mokytojus patriotus. Ar tai padaryti buvo sunku? Visa tuometinė pokario arba, tiksliau sakant, partizaninio karo su okupantais ir stribus aplinka leido gana aiškiai skirti blogi nuo gėrio, tikrą lietuvių nuo kolaboranto ir ypač atvykėlio okupanto. Prisimenu savo gimnazijos pedagogus, girdėjau savo ausimis, kaip daugelis jų atiduodavo priverstinę duoklę oficialiajai komunistinei ideologijai, tačiau iš įvairių ženklų supratome, kad ji jiems svetima, kad jiems tebėra brangios tautinės lietuviškos vertybės.

Baigdamas 1950 metais vidurinę mokyklą, neturėjau išankstinės minties stoti į Vilniaus universitetą. Tai daugiau buvo bėgimas nuo nelaimės. Mano vyresnysis brolis jau buvo paimtas ketveriems metams į Raudonąją armiją, man irgi grėsė tas pat. Vyko kolektyvizacija, kaime buvo neramu. Nors gyvenome sunkiai, bet su tėvais sutarėme, kad reikia man trauktis, važiuoti į Vilnių ir stoti į universitetą. Tuometinio jaunimo poreikiai buvo kuklūs. Štai mano švarkas, kurį vilkėdamas pradėjau vaikščioti po mielus, praeities Lietuvą menančius senojo Vilniaus universiteto koridorius, buvo pasiūtas iš prastais dažais (gerų nebuvo) perdažytos vokiškos kareiviškos milinės.

Universitete pirmiausia stengiausi perprasti savo naujuosius bendramokslius, mėginau išsiaiškinti, kas kokios politinės spalvos, kad žinočiau su kuo ir kaip šnekėtis. Žinoma, tai buvo pavojinga, nes galėjo būti vilkų avies kailyje. Kasdieninis bendravimas ilgainiui leido gana gerai pažinti bendrakisius.

Su profesūra buvo sunkiau. Mes, sovietmečio studentai, nelabai tikėjome oficialiais Lietuvos istorijos aiškinimais. Jautėme pastangas išpūsti rusų tautos („vyresniojo brolio“) ir Rusijos, vėliau Tarybų Sąjungos pažangų vaidmenį Lietuvos likimui. Supratome, kad daug kas nutylima, kad įvairiai iškraipoma tikroji Lietuvos istorija. Nepatinkliai klausėmės prof. Juozo Žiugždos ir doc. Roberto Žiugždos paskaitų, kuriose buvo juodinama pirmoji nepriklausoma Lietuvos Respublika (1918–1940 m.). Mudu su kolege Liuda Riautaitė kartais neišverdavome ir kyšteldavome špygą, žinoma, ne atvirai, bet slėpdami ją po šasiuviniu.

Kas turėjo galimybę, tiesos ieškojo tarpukario literatūroje. Stengėmės bendrauti ir su Vilniaus universitete dirbusiais prieškarinio inteligentais. Mano studijų metu (1950–1955 m.) universitete buvo dėstytojų – istorikai Bronius Dundulis, Juozas Galvydis, etnografe Pranė Dundulienė, archeologai Antanas Kulikauskas ir Regina Volkaitė-Kulikauskienė, kurių teikiamos istorijos žinios mums abejonių nekėlė. Ypač didelis autoritetas man, o ir daugeliui kitų VVU Istorijos–filologijos fakulteto studentų, buvo profesorius Ignas Jonynas (1884–1954). Kai kurie iš mūsų grupės studentų, ypač pasirinkusių Lietuvos istorijos specialybę, artimiausiu bendravome su lenkų kalbą mums dėčiusia Elena Samaniūte (Horodničiūte), tuo metu globojusia prof. Igną Jonyną (apie 1955 m. ji iškėlė už lenkų kalbininko Jano Otrębskio (Otrębski) ir persikėlė gyventi į Poznanę; mirė 1982 m.).

Profesorius Ignas Jonynas žinios man atrodė begalinės. Jis būdavo visada rimtai nusiteikęs, atrodė griežtokas, ir iš pradžių jo prisibijojome, nors, kaip greitai įsitikinome, visai be pagrindo. Prof. I. Jonynas mums skaitė TSRS istorijos feodalizmo laikotarpio kursą, nes juo, kaip senosios istorikų mokyklos atstovu, nelabai pasitikėta ir ištiso Lietuvos istorijos kurso

skaityti neleista. Tik vėliau mums, Lietuvos istorijos specialybę pasirinkusiems studentams, profesorius skaitė speckursą iš XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos. Tačiau ir dėstydamas TSRS istoriją, prof. I. Jonynas stengdavosi kiek įmanoma daugiau žinių pateikti iš to laikotarpio Lietuvos istorijos. Ne visada tai galėdavo daryti, nes dažnokai jo paskaitose sėdėdavo cenzūros panelė, steno-grafuojanti profesoriaus žodžius ir mintis.

Iš kai kurių dėstytojų studentai kartais pasišaipydavo, bet nieko panašaus apie profesorių Igną Jonyną girdėti neteko.

Laikui bėgant, apie prof. I. Jonyną sužinodavome vis daugiau ir pagarba jam didėjo. Man buvo patekusi į rankas Akiro slapyvardžiu prisidengusio autoriaus, talentingo kūrėjo ir šmaikštuolio Petro Biržio (Pupų Dėdės; 1896–1970) parašyta ir 1931 m. išleista kraštotyrinė knyga apie Alytaus apskrį. Apsidžiaugiau joje (p. 285) radęs ano meto, taigi dar jauno I. Jonyno nuotrauką ir žinių iš profesoriaus biografijos.

Į prof. I. Jonyną kreivai žiūrėjo mums TSRS istorijos XIX a. antrosios pusės istorijos kursą rusiškai dėstęs doc. Valentinas Neupokojovas: esą profesoriaus Jonyno pažiūros ir ideologija „skylėtos“. Doc. V. Neupokojovas, galima sakyti, buvo mūsų kurso politinis kuratorius, agitavo studentus stoti į komjaunimą. Kalbino ir mane, aiškino, kad su rusais nepražūsime, nes rusai visada laimi (įdomu, kaip jis išgyveno TSRS griūtį, ką jis šiandien pasakytų?). Agitacijai nepasidaviau, likau be komjaunuoliško čiuptuko ir komunisto replių.

Pedagogiką mums dėstė prorektorius K. Mitropolskis irgi rusiškai, nes lietuviškai nemokėjo. Pamenu, kai susirinkusiems akademinio choro choristams atėjęs K. Mitropolskis paskelbė, kad Vilniaus universitetui suteikiamas Vinco Kapsuko vardas (daugelis mūsų V. Kapsuką pravardžiavo Kapšiuoku), visi sutartinai galingai užbaubėme. „Menia tak vstretili tolko v Berlinie“ – sutriko K. Mitropolskis.

Neprisimenu, kuriame kurse buvome, kai kartą E. Samaniūtė keletą mūsų grupės studentų pakvietė į svečius pas prof. I. Jonyną (jis tada gyveno vadinamuosiuose profesorių namuose Chodkevičių rūmų ansamblyje Didžiojoje g. 4; čia dabar įsikūrusi Nacionalinė paveikslų galerija). Kiek pamenu, susitikime su profesoriumi dalyvavo Antanas Raupys, Teodoras Baltraitis, Marija Bugarauskaitė, Liuda Riautaitė, aš ir Mindaugas Tamošiūnas. Stalas buvo padengtas kukliomis vaišėmis. Mūsų paklausė, ką gersime – kavą ar arbatą? Gana sutartinai atsakėme, kad arbatą. Profesorius nenustebo, pridūrė, kad arbatos gėrimo tradicija Lietuvoje senesnė. Susitikimas paliko gilų įspūdį, nes išgirdome profesoriaus prisiminimus apie jo kaip Lietuvos Vyriausybės vyriausiojo igaliojimo Vilniaus kraštui, vėliau atstovo Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijoje Vilniaus krašto reikalams veiklą 1920–1921 metais. Papasakojo ir apie savo darbą Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje 1922–1929 metais, apie sudėtingas nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimosi ir gyvavimo sąlygas.

Mano studijų metu profesorius I. Jonynas globojo studentų istorikų mokslinį būrelį, kurio seniūnu kurį laiką man teko būti. Būdavo labai įdomu klausytis profesoriaus minčių įvairiais istorijos klausimais, jo dalykiškų pastabų dėl būrelyje svarstomų pranešimų. Pamenu didelio susidomėjimo susilaukė studento Rimanto Jaso parengtas pranešimas apie XIII a. antroje pusėje įvykusį Herkaus Manto vadovaujamą didįjį prūsų sukilimą prieš Kryžiuočių ordiną. Rimantas Jاسas (1929–2002) jau studentu būda-

Iš kairės į dešinę būrelio seniūnas Jonas Kelevišius, mokslinis vadovas prof. Ignas Jonynas, studentai Zigmas Kondrotas, Mindaugas Tamošiūnas

Prof. Ignas Jonynas su VU studentų ekskursijos dalyvių grupe Klaipėdoje prie paminklo žuvusiems sukilėliams. J. Kelevišius šalia paminklo iš dešinės. 1954 m. liepa

mas garsėjo savo erudicija ir istorijos šaltinių pažinimu.

Profesorius I. Jonynas būdavo ir būrelio organizuojamų ekskursijų mokslinis vadovas. Ekskursijos neapsiribodavo Vilniumi ir apylinkėmis, bet siekdavo Krėvą, Gardiną... Su prof. I. Jonynu vedama ekskursija, berods 1953 m., man pasitaikė proga patekti į valdžios uždarytą Lietuvos šventovę Vilniaus katedrą. Ekskursijos iniciatoriai buvo Vilniaus partinės mokyklos klausytojai. Profesorius susitarė, kad toje ekskursijoje galėtų dalyvauti ir Vilniaus universiteto studentų istorikų būrelio nariai. Profesorius, matyt, nesiruošė komunistų perauklėti, bet jam rūpėjo studentams parodyti šiam Lietuvos istorijos ir kultūros paminklui padarytą nusikalstamą žalą. Iš tiesų, Katedros vidus atrodė baisiai: viskas sujaukta, visur priešnerkšta, paniekinta arba sunaikinta. Kanauninkų kėdės prie didžiojo altoriaus supjaustytos. Aš radau šluotą su ornamentuotu kotu. Pamaniau, kad tai istorinė šluota ir rodau draugams. Išžiūrėjęs pamatau, kad tai ne šluotos kotas o iškilminga žvakidė, ant kurios užmauta šluota. Sklido gandai, kad čia gali būti įrengtos mašinų remonto dirbtuvės. Galvoje šmėkstelėjo mintis štai ko vertos kalbos apie socialistinę kultūrą, štai kokia komunistinės ideologijos esmė.

Didelis įvykis buvo 1954 m. sausio 25–27 d. tuometiniuose Vilniaus karininkų namuose (dabar Prezidentūra) surengtas sąjunginis ilgai laukto „Lietuvos TSR istorijos“ I tomo (nuo seniausių laikų iki 1861 m.) maketo svarstymas. Studentams buvo žiemos atostogos, tačiau aš ir daugelis kitų studentų specialiai likome Vilniuje, kad išgirstume čia suvažiavusių garsių istorikų nuomonę įvairiais Lietuvos istorijos klausimais. Viena iš tokių mums dideles abejones kėlusiu klausimų buvo įvairių lygių TSRS istorijos vadovėliuose pabrėžtinai aukštinamas

Smolensko pulkų vaidmuo Žalgirio mūšyje, tarsi rusai būtų lėmę pergalę. Bet juk tie trys pulkai buvo ne Rusijos, o LDK kariuomenės dalinys ir jam vadovavo Algirdo sūnus Lengvenis. Netikėjome ir įrodinėjimais, teigiamai vertinančiais Lietuvos prijungimą prie carinės Rusijos imperijos XVIII a. pabaigoje. Be to, „Lietuvos TSR istorijos“ maketo struktūra buvo neįprasta labiau panaši į straipsnių rinkinį, negu vientisą vadovėlį, t.y. labai nepatogi norint susidaryti apibendrintą Lietuvos istorijos vaizdą. Susidomėję sekėme diskusiją, ypač laukėme profesoriaus Igno Jonyno žodžio.

Profesorius kalbėjo sausio 26 d. vakariniam posėdyje. Dienoraštyje turiu užsirašęs, kad kai tik pirmininkaujantis pasakė, jog ruošiasi kalbėti prof. Ignas Jonynas, salė sujudo. Atrodė, tiesiog visi laukė jo kalbos. Profesorius, kaip visada, kalbėjo sklandžiai rutuliodamas mintį. Nors čia turėjo būti itin atsargus ir rinkosi tarp to, ką norėjo ir ką galėjo pasakyti, profesorius labai kritiškai atsiliepė apie maketą. Visi įdėmiai klausėsi. Po to nuaidėjo plojimai. Ypač karštai savo plojimais pritarimą profesoriumi reiškė mes, studentai. Plojimais palaikėme ir kitus kalbėtojus, kaip antai, prof. Povilą Pakarklį, Petrą Tarasenką, kurių dėstomos kritinės pastabos iš esmės atitiko mūsų mintis. Studentų vardu pasiruošė kalbėti mano bendrakis Mindaugas Tamošiūnas, norėdamas visų pirma išsakyti mūsų nepritarimą knygos struktūrai, taip pat pareikšti rimtas abejones dėl Lietuvos prijungimo prie carinės Rusijos imperijos teigiamo vertinimo, juolab, kad Karlas Marksas Abiejų Tautų Respublikos padalijimus, kaip žinia, pripažino buvus reakciniu įvykiu, pažangos stabdžiu. Darbo prezidiumui buvo įteiktas raštelis prašant suteikti žodį, tačiau ten pasidomėję, apie ką bus kalbama, žodžio nesuteikė.

Tęsinys kitame numeryje

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:

Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265

Muziejaus darbo laikas:

Antradienis - Penktadienis 8.30 - 17.00
Šeštadienis 8.30 - 16.00

El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com

Tel. 844142736

Mob. tel. +37065615021

Pažinti, branginti, saugoti

Danutė MILIUKIENĖ, Iniciatyvinės grupės paminklui Ignui Šeiniui sukurti grupės pirmininkė

Ignas Šeinius

Irvis Šeinius šią nuotrauką „Vorutos“ redakcijai padovanojo 2005.05.28 per Širvintų miesto 500 metų šventę

Ekskursijos dalyviai Šeiniūnų kaime Igno Jurskūno-Šeinaus gimtinėje prie jo atminimo koplytstulpio

Važiudami iš Vilniaus veltui šiame krašte ieškotume akimis paminklo kuriam nors iškiliam mūsų tautos žmogui – rašytojui, menininkui, muzikui. Nebent akį patrauktų paminklas Nepriklausomybės kovų su Želigovskio armija aukoms atminti, apie kurį Ignas Šeinius rašė: „Baltos mūrinės renesanso bažnyčios kaimynystėje, puošnioje aikštėje, stovi mūšiui paminėti paminklas – gražiausias Lietuvos paminklas. Šviesioje motinos rankose mirštantis sūnus su auštančiu kardu rankoje“ (I. Šeinius. Raudonasis tvanas. Vilnius 1990. Vaga, 9 p.). Kažin, ar dabar šitaip vertiname prarastą ir skulptoriaus R. Antinio sūnaus atkurtą paminklą, bet istorinė tiesa įtaigia meno kalba kreipiasi į kiekvieną – širvintiškį ar atvykusį iš kitur.

Gal todėl susibūrėme į grupę vedini vieno tikslo – sukurti paminklą rašytojui, publicistui, diplomatu Ignui Šeiniui. Gimtojo kaimo pavadinimą pasirinkęs slapyvardžiu jis išnešė savo tėviškę mažą dalelę į platųjį pasaulį, kaip ir savo knygų veikėjus, kurių prototipus seniai priglaudė kuklios lietuviškos kapinaitės, padarė artimus, pažįstamus daugeliui skaitytojų. „Aš dar kartą grįžtu“, – lyg sunkus pavargusio keleivio atodūsis skamba jo novelių knygos pavadinimas. Matyt, atėjo metas, kad iš tiesų sugrįžtų rašytojas taip, kad kiekvienas, atvykęs į Širvintas, pamatytų, kokią asmenybę išugdė šis kraštas, kokia tėviškę padangės aura gaubė jo pečius, kuri dabar – Dievo duotybė mums. Negalime parvežti jo palaikų – jie ilsisi bendrame šeimos kape tolimoje Švedijoje. Bet sukurtas paminklas gal iš tiesų būtų tikrasis rašytojo sugrįžimas, derama pagarba iškiliam mūsų krašto žmogui.

Todėl rašome projektus, renkame lėšas, stengiamės populiarinti žinias apie I. Šeinių. Kodėl taip atsitiko, kad ne vienas kalbintas žmogus paklausia: „O kas jis toks buvo?“ Kiti linksi, apsimesdami, kad žino, girdėjo... Pirmiausia taip yra

dėl to, kad per visą sovietmetį ne tik jo veikla, bet ir kūryba buvo nubraukiama – netiko tuometinei ideologijai. Tik „Kuprelis“ ir „Vasaros vaisės“ vienoje knygoje buvo išleista 1959 m.

Apie keletą renginių, kuriuos šiemet organizavo Bagaslaviškio Igno Šeinaus pagrindinė mokykla, Viešoji biblioteka, apie moksleivių gražias iniciatyvas, 125-ųjų I. Šeinaus gimimo metinių minėjimą Bagaslaviškyje, dalyvaujant garbiems svečiams iš Užsienio reikalų ministerijos, Švedijos ambasadorės Cecilijos Ruthstrom-Ruin ir Vyriausybės vicekanclerio R. Motuzko atidarytą fotografijų parodą jau buvo skelbta internete ir spaudoje. I. Šeinaus tyrinėtoja profesorė S. Radzevičienė balandžio 30 d. pakvietė mūsų grupės narius dalyvauti I. Šeinaus 125-osios gimimo metinėms skirtoje mokslineje konferencijoje „Impresija literatūroje, mene, kultūroje“. Turiningi, išsamūs mokslininkų pranešimai (hab.dr. A. Kalėdos „Ego reflektavimas: Igno Šeinaus vaizdavimo įtaigumas“, dr. E. Žmuidos „Nuo kuprelio iki kentauro: Šeinaus mitopoetinės potekstės“, dr. N. Brazausko „Igno Šeinaus dienoraštis kaip asmens tapatumo ir kūrybos (inter)tekstas“ ir kt.) padėjo mums plačiau suvokti I. Šeinaus kūrybos unikalumą, impresionistinių kūrinių meninę jėgą.

Gegužės mėnesį Širvintų rajono savivaldybė ir mūsų iniciatyvinė grupė paskelbė konkursą idėjiniam skulptūros modeliui sukurti. Dabar ieškome galimybių, kad informacija apie tai pasiektų ir menininkus, ir plačiąją visuomenę.

Birželio 6 d. pakvietėme bibliotekos darbuotojus, skaitytojus, „Bočių“ draugijos narius, jaunimą ir visus, besidominčius į kelionę Igno Šeinaus takais, pakvietėme bendrauti, pažinti.

Pradėdami kelionę pirmiausia prisiminėme žmogaus santykį su gimtąja žeme, žmogaus – savo gimtojo krašto mylėtojo vaidmenį. Kaip daug I. Šeinius nuveikė ne tik dovanodamas

mums savo knygas, bet ir nuolatos dirbdamas Lietuvai: dar jaunas būdamas rinko lėšas nuken-tėjusiems nuo karo remti, vėliau – populiario Lietuvos meną, kūrėjas dirbdamas ambasadoriumi, jo išmintinga parama mūsų šalies žemės ūkiui buvo skatinant naujausių tuometinių technologijų idėgimą pienininkystės ūkiuose, žemės ūkio mokyklų jauniesiems ūkininkams steigimą ar tiesiog – valstybinių kreditų iš Švedijos parūpinimą. Neturėtų būti pamiršti ir „Lietuvos aidų“ redagavimo metai...

Tad kelionės maršrutas – į Musninkus, kur ne vienerius metus mokyklą lankė būsimasis rašytojas. Čia į mūsų tarpą įsijungia mokytoja Filomena Vaicekauskienė – ji daug ką turi papasakoti tiems, kurie gaudyte gauda kiekvieną jos žodį.

Kernavėje susipažįstame su nuostabia skulptoriaus H. Orakausko galerija, dalyvaujame jo darbų pristatyme – apie kūrybą, apie meno vaidmenį kalba mums pats skulptorius, nejučia imame diskutuoti... Malonu, kad toliau kelionėje dalyvauja ir H. Orakauskas su žmona.

Visi įsiklausome į F. Vaicekauskienės pasakojimą. Stabtelėję prie Musninkų Alfonso Petručio gimnaziją puošiančios I. Užkurnio išdrožtos Kuprelio skulptūros, išgirstame kiek netikėtą istoriją: „Dabar daug kas net nenori patikėti, kad šis drožinys gimė 1964 m. Kaip tai nutiko? O nutiko paprastai – žurnalistai parašė, kad gražus P. Cvirkos pasakos „Kupriukas muzikantas“ personažas puoš mokyklos kiemą. Protingi – patylėjo, kiti net neklusinėjo...“

Pravažiuojam kapinaites, kuriose ilsisi „Vasaros vaisių“ prototipai. Mokytoja mena ir gražiąją Juliją, ir Stasiuką, ir kitus... Žvelgiame į kalnelius, kur Igno Šeinaus bėgiota basomis, kur leisti aitvarai. Aplankome Jurskūnų giminės kapą, mokytoja vėl pasakoja, ką teko pažinti, kur takus takelius ir pievas teko pačiai išvaikščioti dar 1953 m. pradėjus pedagoginį darbą Bagaslaviškyje, vėliau – rašant diplominį darbą apie I. Šeinių.

Pakilęs vėjas pašiauria ežerą lyg norėdamas priminti lenko aristokrato gelbėjimą ar įsuktą malūno sparnų ūžesį. Mokytoja mena, kiek dar jai teko to apgriuvusio malūno pamatyti.

Atvažiavus į Šeiniūnus prie I. Užkurnio 1989 m. sukurtos skulptūros, atrodo, ir kalbėt nebereikia: tėviškęs padangės šviesa, netoliese – ežero melsvis, nulinkę kvapnūs bijūnų žiedai – viskas kalba apie tai, ką savo rankose laiko I. Šeinius: „Kuprelis“, „Nakties žiburiai“, „Vasaros vaisės“...

Ir džiaugiamės puikia vasaros diena, Šeiniūnų peizažo spalvomis, buvusio ir esamo dvasinio vyksmo sandūra...

Bagaslaviškį mus pasitinka besišypsanti lituanistė Roma Vareikienė, mūsų iniciatyvinės grupės narė, renginių iniciatorė. Ir kviečia mus į Bagaslaviškio bažnyčią, kurioje ir Ignas Jurskūnas – Šeinius buvo pakrikštytas, kurioje jis girdėjo pirmąją lietuvišką pamokslą, padariusi jam neįsivaizduojamą įspūdį: lietuvių kalba skambumu jam atrodė panaši į Liunos upelio čiurlenimą, jam ir „vargonai lietuviškai gaudžia“. Mokytoja pasakoja, kad tasai lietuvišką pamokslą sakęs kunigas galėjo būti Silvestras Gimžauskas, Bagaslaviškin atkeltas dėl savo lietuviškos gynybos nuostatų, garsėjęs pamokslininko talentu.

Laikas jaukioje estetiškai sutvarkytoje mokykloje vėlgi neprailgsta: daug įdomaus randame ir mokyklos muziejuje, ir išpuodingoje fotografijų ekspozicijoje, ir prie išmoningai sukurto vietovės žemėlapių, ir vėl grįždami prie šakoto mokyklos medžio. Vis atrandi kažką miela, kas glosto širdį, taurina jausmus. Tik pasamoneje kirba nenumaldomai: gera pažinti, turime branginti, tik ar sugebėsime išsaugoti?

Kelionėje dalyvavo iniciatyvinės grupės organizatoriai: D. Miliukienė, L. Kutiščeva, R. Vareikienė, Z. Jablonskienė, S. Kirtiklis.

Kelionę finansiškai parėmė TS-LKD. Ačiū Jums!

Dešimtoji Stanislovo Rapolionio premija įteikta dr. Aldonai Vasiliauskienei

Atkelta iš 1 p.

Kaip ir kasmet, gegužės mėnesį, į Eišiškių S.Rapolionio gimnaziją suguža intelekto nestokojantys svečiai, kuriems Lietuva reiškia kur kas daugiau nei gyvenamąją vietą, inteligentai, savo darbais prisidedantys prie Tėvynės istorinės praeities tyrinėjimo, galiausiai – patys tikriausieji lietuviškosios kultūros puoselėtojai ir mylėtojai, gyvenimą paskyrę lietuviškosios kultūros puoselėjimui, palaikymui bei sklaidimui.

O proga ištis neeilinė – šiemet jau dešimtą kartą vienam iš Lietuvos šviesuolių buvo įteikta Vytauto Landsbergio fondo skirta Stanislovo Rapolionio premija. (2005 m. ją gavo Vytautas Dailidka, 2006 m. – dr. Algirdas Kavaliauskas, 2007 m. – Viktorija Lapėnienė, 2008 m. – Antanas Karmonas, 2010 m. – Jonas Bajorūnas, 2011 m. – Juozas Vercinkevičius, 2012 m. – Valentinas Šiaudinis, 2013 m. – Antanas Lesys). Šįsyk apdovanojimui nominuota istorijos mokslų daktarė Aldona Vasiliauskiene, kurios ilgamečiame kultūriniam, istoriniam darbu aprašyti prireiktų didelių pastangų ir laiko: tai ir Antrojo Lietuvos Statuto tyrinėjimai, ir gilinimasis į Lietuvos katalikų intelektualinį

sąjūdį, o kur dar ukrainistikos tematika, Lietuvos ir Ukrainos kultūrinių, istorinių ryšių paieška! Išleistos knygos, galybė mokslinėje literatūroje publikuotų straipsnių, reikšmingi apdovanojimai už nuopelnus Lietuvai – visa tai įrodo, jog atkaklus ir nuoseklus dr. A. Vasiliauskiens darbas neliko nepastebėtas.

Kaip ir dera, gimnazijoje svečiai buvo pasitikti iškilmingai: susirinkusiuosius sveikino direktorė Danuta Zuzo, o vėliau sekė mokytojos Laimos Bandalevičės režisuotas, mokinių (teatro būrelio narių) suvaidintas spektakliukas „Odė Vilniui“, įvertinimo susilaukęs Vytauto Landsbergio fondo organizuotame konkurse „Kuo man graži Tėvynė Lietuva“, kuriame iškovojo antrąją prizininkų vietą.

Šventinę nuotaiką palaikė muzikos mokytojos metodininkės Jadvygos Sinkevič suburtas ir daugelį metų kuruojamas „Versekėlės“ kanklininkų būrelis, scenoje pasirodęs kartu su jaunaisiais aktorais, papildęs vaidinimą harmoninga kanklių muzika.

Po gražaus gimnazistų pasirodymo nuosirdžius sveikinimo žodžius dr. Aldonai Va-

siliauskienei tarė lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos dailės mokytojas metodininkas Vytautas Dailidka, Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ redaktorius Gediminas Zemlickas, Švietimo ir mokslo ministerijos Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė Nida Poderienė, Nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjas bei vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius.

Poetiškumu bei iškilmingumu išsiskyrė Vytauto Dailidkos sveikinimas laureatei dr. Aldonai Vasiliauskienei. Dėkodamas už mokslininkės nuopelnus Lietuvai, gimnazijos dailės mokytojas prisiminė ir šviesią Stanislovo Rapolionio asmenybę:

„Dėkoju Jums, kad žengiate takais,

Kuriuos pramynė mūsų kalbai Rapolionis,
Ir saugojate, ir puoselėjate ją,
Kaip jis kraštiečius mokė.
Šiandieną jau laikai kitokie,
Ir žodžio ženklas į pasaulį platų

Kiekvienam atveria akis.

Atminimo diena, pagerbiant Rapolionio nuopelnus Tėvynei,
Norėčiau nuoširdžiai ištarti „Ačiū“!
Kad Rapolionio siekių nepamynėt,
Kad neskaičiavote ir savo galių,
Aukodamasi Lietuvai Tėvynei,
Kad puoselėjate ir saugojate kalbą prigmintę,

Bet ne paveldėtą iš svetimšalių.
Linkiu sveikatos, laimės, ištvermės,
O darbiu Jūsų šventajam jos tikrai reikės.
Dar kartą ačiū.“

Šventinis vakaras pabaigtas iškilmingu Stanislovo Rapolionio premijos įteikimu laureatei. Dr. Aldona Vasiliauskiene dėkojo svečiams už sveikinimus, o gimnazistams, smalsiai stebėjusiems renginį, linkėjo darbingų mokslo metų ir šviesios ateities.

Ilona JANUŠKEVIČIŪTĖ,
Juozas VERCINKEVIČIUS,
Eišiškęs, Šalčininkų r.
Juozo VERCINKEVIČIAUS nuotr.

Holokausto istorija

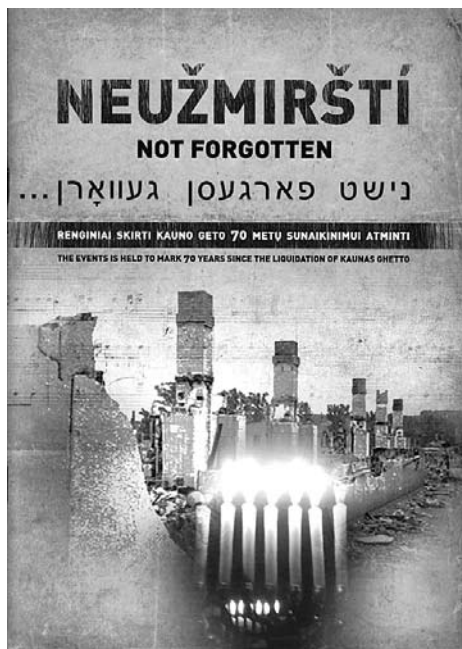
Paminėtos Kauno žydų geto likvidavimo metinės

Dr. Danutė PETRAUSKAITĖ, Klaipėdos universiteto profesorė

1944 m. liepos mėn. besitraukdami iš Kauno vokiečiai likvidavo žydų getą. Tai – viena iš žiauriausių akcijų, kuomet su-naikinimui buvo išgabenti keli tūkstančiai žydų, o pasislėpusieji sudeginti gyvi. Pasak istoriko dr. Arūno Bubnio, iš prieškarinio miesto gyvenusių 30 tūkstančių žydų gyvi išliko tik 634 asmenys. Kauno žydų religinė bendruomenė, paminėdama 70-ąsias šių įvykių metines, surengė koncertų-pasakojimų ciklą „Neužmiršti“, skirtą Kauno žydų geto kalėjusių orkestro muzikantų bei kitų menininkų atminčiai.

Geto orkestras buvo suformuotas 1942 m. iš 35 instrumentalistų ir 5 vokalų. Jam vadovavo Michaelis Leo Hofmekleris, o koncertmeisterio pareigas ėjo Alexanderis Stupelis. Orkestro koncertai vyko geto policijos namuose. 1942 m. birželio 28 d. įvyko muzikinis renginys geto mokiniams. Tuomet buvo prašoma jaunųjų klausytojų neploti pagerbiant žuvusiųjų atminimą. Pirmasis oficialus orkestro koncertas įvyko 1942 m. rugsėjo 23 d., nors ne vienas geto gyventojas tam priešinosi. Tačiau suskambus pirmiesiems garsams ir pasigirdus žydų giesmės *Kol Nidri* melodijai, daugelis salėje apsiypylė ašaromis. Jų sielas muzika pakylėjo virš rūšios kasdienybės ir tapo dvasinio pasipriešinimo forma. Koncertai vijos vienas kitą. Vien per 1942 m. gruodžio 20–27 d. jų įvyko keturi, o per vienerius metus – apie 80. Orkestro veikla teikė galimybę įsidarbinti geto muzikantams, palenkti į savo pusę vokiečius ir nors trumpam pasinerti į meno pasaulį. Paskutiniai koncertai buvo surengti 1943 m. rugsėjo mėn. Naikinant getą, vieni orkestro artistai žuvo, kiti buvo išsiųsti į Štuthofą ir Dachau koncentracijos stovyklas. Tik kai kuriems jų pavyko išsigelbėti. Tarp pastarųjų – orkestro vadovas M. Hofmekleris.

Kurį laiką gete kalėjo ir tragiško likimo muzikas Edvinas Geistas (1902–1942). Tai buvo kompozitorius, gimes ir augęs mišrioje šeimoje (tėvas – žydas, motina – vokiečių), muzikinį išsilavinimą įgijęs Berlyno aukštojoje muzikos mokykloje, dirbęs mokytoju, koncertmeisteriu, žurnalistu, dirigentu. 1938 m. į Lietuvą jį atvedė meilė iš Prienų kilusiai pianistei Lydai Bagriansky ir baimė pakliūti naciams į rankas. Jam atrodė, kad Kauno jie nepasieks. Deja, prasidėjęs karas nutraukė jaunos šeimos idilę. Vokiečiai iš karto į getą uždarė Lydą, o paskui ją nusekė ir E. Geistas. Gyvenimas šiam meninkui tokiomis sąlygomis buvo tikra kančia. Būdamas nepraktišku, išsiblaškiusiu, paskendusiu kūrybinėse mintyse žmogumi, jis net nesuvokė realios grėsmės, apie ką byloja jo žodžiai: „Turėsiu sulaukti žilos savaitės, kad galėčiau užrašyti viską, kas skamba manyje“. Gete jis buvo pradėjęs rašyti simfoninę pantomimą „Mažoji šokio legenda“, bet susikaupti sekėsi sunkiai. Kompozitorius jaudinosi dėl Lydos ir paliko getą tik jos įkalbėtas su sąlyga, kad bandys ją išvaduoti. Gerų žmonių pagalba jam pavyko dokumentais įrodyti, kad jo žmona taip pat yra kilusi iš mišrios šeimos, ir Lyda po kurio laiko buvo paleista, bet su griežtu nurodymu, kad turės sterilizuosis. Tai buvo

Bukletas „Neužmiršti“

smūgis jaunajai porai, svajojusia apie jaukų namų židinį. E. Geistas bandė priešintis šiam beprotiškam vokiečių reikalavimui, dėl ko buvo areštuotas ir sušaudytas IX forte. Taip vokiečiai susidorojo su savo tautiečiu. Lyda, neištvėrusi tokio baisaus gyvenimo, nusižudė. Niekada žmonės nebuvo taip skausmingai kankinami iki mirties kaip šitie du vienas kitą mylėję ir kūnu bei siela suaugę jaunieji muzikai. Jie buvo sunaikinti, bet nenugalėti. Jei E. Geisto gyvenimo kelias baigėsi masinėje kapavietėje, tai Lydos palaikus artimų draugų dėka pavyko slapčia palaidoti Kauno miesto kapinėse, o vėliau, kas naikinant, perkelti į Fredos žydų kapines.

E. Geisto kūrybinį palikimą sudaro opera „Dionisijaus sugrįžimas“, „Mažasis vokiškas requiem“, simfoninių paveikslų diptikas „Iš Lietuvos“, uvertiūra *Antacos*, muzika Goethells dramai „Faustas“, solinės ir choralinės dainos. Gyvendamas Lietuvoje, kompozitorius nespėjo išmokti lietuvių kalbos, bet atrado lietuviškas dainas, kuriomis, ypač sutartinėmis, susižavėjo. Jis jas ėmė tyrinėti, bendrauti su Lietuvos folkloristais, publikuoti straipsnius „Muzikos žinių“ žurnale. Ypač glaudūs ryšiai užsimezgė su Vokietijoje studijavusiais lietuvių muzikais – Jadvyga Čiurlionyte ir Vladu Jakubėnu. Pastarasis net parašė įvadą 1940 m. Kaune pasirodžiusiai E. Geisto knygai „Antikos ir modernieji pradai lietuvių liaudies dainose“. Jo kūrybinio palikimo istorija tai pat tragiška – nemažai kūrinių žuvo, vienas kitas suskambo Lietuvoje tik 1973 m., kai pirmą kartą buvo surengtas E. Geisto kūrinių koncertas. Tuomet paaiškėjo, kad šis kompozitorius kūrė ekspresionistinę muziką, kaip ir vokiškos mokyklos atstovas J. Gruodis – tirštos faktūros ir kupina dramatinio. Iki šiol Lietuvoje saugomi E. Geisto rankraščiai neišleisti.

Renginių ciklas „Neužmiršti“ vyko birželio 18 d. Raudondvario pilyje, birželio 25 d. – Kauno filharmonijoje, birželio 26 d. – Choralinėje sinagogoje „Ohel Jakob“. Visus

Atis ir Natanas

juos vedė žydų kultūros tyrinėtoja Asia Gutermanaitė. Didžioji jų dalis buvo skirta muzikai. Pagrindinis atlikėjas, pritraukęs visų dėmesį – buvęs kaunietis, Lietuvos valstybinės konservatorijos (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) absolventas Atis Bankas, specialiai atskridęs iš Kanados pagerbti savo tautiečių atminimą.

Šis smuikininkas emigravo iš Lietuvos 1981 m. Nuo to laiko iki šiol gyvena ir dirbuoja Kanadoje – reikiąsi kaip orkestro artistas ir kaip solistas. Šiuo metu jis vadovauja ansamblui *CamerAtis*, griežia pirmuoju smuiku *Gould String* kvartete ir Toronto simfoniniame orchestre, dėsto Glenno Guldo įsteigtoje Toronto karališkoje konservatorijoje, vasaros metu organizuoja tarptautinį festivalį *Music Niagra*, vykstantį Niagra-on-the-Lake vietovėje, dažnai koncertuoja įvairiuose pasaulio scenose, rengia meistrų kursus. Į renginius susirinkusi gausi kauniečių auditorija turėjo progos išgirsti jo sodrų ir minkštą smuiko garsą, sunkiausių pasažų, kuriuos grojo lengvai, atrodo, neįdėdamas jokių fizinių pastangų. Raudondvario buvo atlikti H. Wieniawskio, F. Chopino, F. Mendelssohno, M. Moškovskio, F. Kreislerio, F. Liszto, E. Griego, E. W. Korngoldo, I. Albeniz-S. Duskinio, A. Coplando kūriniai, Kauno filharmonijoje – S. Adlerio, S. Burbi, V. Ganelino, M. Bronnerio, G. Kuleshašs, A. Navako, A. Šenderovo, D. Valeras, E. Geisto kompozicijos, Sinagogoje – tik gete skambėjusių kompozitorių veikalai. Koncertinėse programose be A. Banko dar dalyvavo Kauno valstybinio muzikinio teatro solistė Gražina Miliauskaitė, turinti itin skaidrų ir paslankų koloratūrinį sopraną, J. Naujalio gimnazijos fortepijono klasės mokinys, jaunosios Kauno žydų kartos atstovas Natanas Bairakas, puikiai atlikęs tiek lyrinius (F. Chopino preliudą „Lietaus lašai“), tiek virtuosinius (F. Liszto Vengriška rapsodija Nr. 8) kūrinius, akompaniatorės Dalia Balsytė, Aušra Banaitytė, Irena Uss ir apie E. Geistą kalbėjusi šio straipsnio

autorė. Muzika kaitaliojosi su pasakojimais, kurie nukėlė klausytojus į kruvinas Antrojo pasaulinio karo pabaigos dienas Kaune. Reikia pripažinti, kad sovietmečiu buvo mažai kalbama apie holokaustą, o Lietuvos nepriklausomybės metais užaugusi jaunoji karta taip pat mažai apie jį žino, todėl šie renginiai turėjo ne tik kultūrinį, bet ir edukacinį pobūdį.

Kažin ar jie būtų įvykę be Kauno žydų religinės bendruomenės vadovo Maušos Bairako ir jo talkininkės Kristinos Mačiulaitės iniciatyvos. Jų darbštumo ir užsispyrimo dėka buvo rasti sponsorai, išleisti dailūs bei informatyvūs bukletai ir afišos. Tai jau ne pirmas šios religinės bendruomenės projektas – Choralinėje sinagogoje yra įsteigtas žydų kultūros muziejus, eksponuojantis unikalią tarpukario Lietuvos rabinų kolekciją, į atvirukus perkelti Kęstučio Milkevičiaus tapyti žydų religinės ir visuomeninės paskirties pastatai, surengta šio dalininko paveikslų paroda. Kauno geto likvidavimo renginiuose buvo demonstruojama dar viena paroda – Estheros Lurie (1913–1998) ofortai „Gyvoji liudytoja“. Jų autorė buvo kalinama Kauno gete su kitais dailininkais – Černe Percikovičiute, Šalomu Zelmana- vičiumi, Chaimu Mejeriu Faišteinu, Jakovu Lipšicu, Eliju Kaplanu. Jei pastarieji menininkai buvo sunaikinti, tai Estherai Lurie pavyko išlikti ir išsaugoti dalį savo darbų. Jie – lyg vizualinis dienoraštis, įamžinęs kraupų to meto laikmetį. Pasak dailininko Yakovo Wexlerio, „Esther Lurie piešė šiuos Kauno geto piešinius sudėtingiausiu savo gyvenimo periodu, degradacijos, neviltingos būsenoje, praradus tikėjimą ir bijant mirties. Kad ji galėjo kurti yra ypatingas žygdarbis, liudijantis apie jos atsparumą ir proto stiprybę, kurie įgalino Estherą pakilti virš ją supančio siaubo“.

Kauno Choralinė sinagoga vis plačiau atveria duris kultūriniais renginiams. Pastarasis buvo ypač sėkmingas, paskatinęs kauniečius prisiminti tragišką žydų menininkų likimą karo metais.

Senasis rambynas

Apie mus

Sodyba „Senasis Rambynas“ įsikūrusi Rambyno kalno papėdėje, senieji sodybos pastatai čia stovi jau daugiau nei šimtą dešimt metų.

Rambyno kalnas – skalvių genties šventvietė, vėliau tapęs lietuvių puoselėjimo simboliu. Dėl savo iškilių istorijos apipintas legendomis ir padavimais. Nuo Rambyno kalno atsiveria įspūdingi Nemuno vingiai, Mažosios Lietuvos vaizdai su Tilžės ir Ragainės miestų panoramomis (dabar Kaliningrado sritis).

Šis, Mažosios Lietuvos, kraštas žymus savo išskirtine istorija, kultūros ir gamtos vertybėmis. „Senasis Rambynas“ yra dalis šio krašto kultūrinio paveldo, tad kurdami šią sodybą, stengiamės išsaugoti šio krašto autentiškumą.

Laukiame visų, norinčių susipažinti su šio krašto istorija, pabūti natūralioje gamtoje ir pajusti didingą šio išskirtinio krašto dvasią.

Senasis rambynas

Apgyvendinimas, maitinimas, pirtis, ūkininko sodyba.

Vieta:

Tauragės apskr., Pagėgių sav., Lum-penų kaimas

Kontaktinė informacija

Telefonas: (8-656) 49022

El. paštas: rambynas@gmail.com

Tinklalapis:

<http://www.senasisrambynas.lt>

Raudonieji partizanai Rudininkų girioje

Andrius Tumavičius, LGGRTC Specialiųjų tyrimų skyriaus vyr. specialistas

SSRS – Vokietijos karo metais sovietų vadovybė siekė organizuoti plataus masto partizaninius veiksmus vokiečių kariuomenės užnugaryje. Partizaninio karo tikslai: Vermachto užnugario destabilizavimas, fronto aprūpinimo suardymas, žvalgybinės informacijos Raudonajai armijai teikimas ir pan.

Vokiečių kariuomenės užnugaryje veikė grupės bei būriai, pavaldūs kelioms institucijoms.

- Centrinis partizaninio judėjimo štabas. Jam pavaldūs būriai turėjo rinkti žvalgybinius duomenis, vykdyti diversijas ir sabotazo aktus ir pan. Taip pat jie, vokiečių užimtose teritorijose, steigė pagrindinius Komunistų partijos bei Komjaunimo komitetus.

- SSRS NKVD-NKGB. Komisariato 4-ajai valdybai pavaldžios grupės ir būriai, kurias sudarė represinių struktūrų pareigūnai, profesionalūs žvalgai, SSRS NKVD kariuomenės dalinių kariai, vykdė žvalgybines ir kontržvalgybines užduotis, diversijas bei teroro išpuolius.

- Raudonosios armijos Generalinio štabo Vyriausioji žvalgybos valdyba. Raudonosios armijos žvalgai ir diversantai teikė žvalgybinę medžiagą, vykdė diversijas, pasalas ir pan.

Be to, vokiečių užimtose teritorijose spontaniškai organizavosi būriai. Juos sudarė pabėgę karo belaisviai, apsupime likę Raudonosios armijos kariai ar nuo vokiečių represijų besislapstantys asmenys. Tokie būriai iš pradžių buvo nepavaldūs jokiai struktūrai. Dažniausiai susitikę su iš Maskvos atsiųstomis grupėmis, jie pereinavo jų žinion.

Lietuvoje sovietinis partizaninis judėjimas savaime nesiplėtojo, todėl buvo inspiruotas Maskvoje. Organizuoti pasipriešinimą vokiečių kariuomenės užnugaryje bandyta, jau 1941 m. Į Lietuvą siųstos čekistų ir Raudonosios armijos žvalgų grupės, kurių nariai buvo išduoti, areštuoti, pasidavę, žuvo arba dingo be žinios.

Siekiant plėtoti pasipriešinimo judėjimą Lietuvoje 1942 m. SSRS Valstybės gynyimo komiteto nutarimu įsteigtas Lietuvos partizaninio judėjimo štabas (LPJŠ), kuriam vadovavo Antanas Sniečkus. Partizaninio judėjimo Lietuvoje organizavimui, koordinavimui bei plėtojimui LPJŠ sudarė operatyvinę grupę, kurią išsiuntė arčiau Lietuvos teritorijos. Jai vadovavo Motiejus Šumauskas, jo pavaduotoju buvo Henrikas Zimanas. Grupė bazavosi Baltarusijos teritorijoje Naručio ežero apylinkėse. Ši bazė buvo tarpinis punktas, iš kurio partizanai keliaudavo į Lietuvos teritoriją. Iš čia 1943 m. partizanų pajėgos ėmė skverbtis į Lietuvos gilumą.

Partizaninio judėjimo centras Lietuvoje tapo Rudininkų giria. Tai sąlygojo keletas veiksnių:

- Rudininkų giria svarbi komunikacijų požiūriu. Ja išilgai kirtu plentas Vilnius – Eišiškės, Vilniaus – Varšuvos plento dalis. Rytiniu girios pakraščiu ėjo plentas Vilnius–Rodūnia. Netoli nuo vakarinio girios pakraščio geležinkelis Balstogė–Gardinas–Vilnius – Daugpilis. Rytiniu pakraščiu geležinkelis Lyda –Vilnius. Geležinkelio linija nuo Balstogės link Vilniaus ir toliau link Daugpilio, Leningrado buvo viena reikšmingiausių komunikacijų tiek kariniui tiek civilinui požiūriu. Ja vyko vokiečių armijų grupės, „šiaurė“ veikusios Leningrado kryptimi aprūpinimas. Todėl Raudonajai armijai svarbios buvo diversijos šioje aprūpinimo arterijoje, trikdant vokiečių kariuomenės veiksmus šiaurės vakarų kryptimi.

- Regionas tiekė žaliavą medžio apdirbimo pramonei, kuri buvo mobilizuota karo reikmėms. Todėl miško medžiagos apdirbimo įmonės kėlė partizanų susidomėjimą, nes jas naikinant siekta trikdyti karinį aprūpinimą.

- Didelis miškų masyvas buvo patogus ir saugi vieta rengti partizanų bazes.

Asmenys beslapstantys nuo vokiečių, Rudininkų girioje ėmė telktis 1941 m. Pirmasis stambesnis junginys susiformavo 1941 m. pabaigoje. Jį sudarė buvę karo belaisviai, vadovaujami Semiono Kudrino.¹ 1941 m. antroje pusėje – 1942 m. pirmoje pusėje čia veikė ir Raudonosios armijos Generalinio štabo Vyriausiosios žvalgybos valdybos desantininkų grupė vadovaujam ltn. Markovenkovo slap. „Markas“, kurią sudarė 7 desantininkai. Ji vėliau susijungė su S. Kudrino vadovaujamais belaisviai ir sudarė vieną būrį.² Markovenkovo grupei priskiriamas Alytaus komunistinio veikėjo Alekso Ražanausko sušaudymas, kurį genštabistai „[...] palaikė šnipu“³.

LKP CK Operatyvine grupė „Nr. 2“, 1942 m. kovo mėn. nusileido Valkininkų apylinkėse. Jai vadovavo Juozas Daškauskas.⁴ Grupė turėjo organizuoti pasipriešinimą vokiečiams bei teikti Maskvai informaciją apie padėtį krašte, tačiau buvo veikiai išblaškyta ir veiklos nevykdė.

1942 m. liepos mėn. į Rudininkų girią atvyko Michailo Afonino slap. „Petras“ grupė,⁵ kuri bazavosi Inklėriškių miške.⁶ Būrys iki 1943 m. antros pusės aktyvios veiklos nevykdė. Apie M. Afoniną ir jo „partizanavimo“ būdą byloja

G. Zimano laiškas A. Sniečkui. Jame rašoma, kad M. Afoninas „[...] bailys, konspiraciniame darbe nieko nenutuokia, išgėrinėja ir apie darbą negalvoja“⁷. Priekaištus dėl neveiklumo jam pakartojo ir LKP pagrindinio Vilniaus m. ir aps. komiteto pirmininkas Marijonas Miceika: „[...] Petras laikėsi pasyviai, dabar pradėjo aktyviau dirbti, bet daugiau Žvalgybos valdybos, nei partine linija“⁸.

Nors sovietų diversantų ir žvalgų veikimas buvo neaktyvus, dėl jų veiklos Rudininkų girios kaimų gyventojai 1941 – 1943 m. pirmoje pusėje patyrė vokiečių represijų. Pvz.: vokiečiai 1942-06-25 suėmė Senujų Macelių k. gyventojus Urbanavičių Petrą ir jo žmoną Urbanavičienę Katrę (g. 1908). Jie kaltinti tuo, kad nuo 1942 m. gegužės pradžios iki birželio mėn. vidurio slėpė sovietų žvalgus. P. ir K. Urbanavičiai sušaudyti 1942-07-03.⁹

Taigi, iki 1943 Rudininkų girioje prieglobstį rasdavo pabėgę karo belaisviai, nuo nacių persekiojimo besislapstantys vietiniai gyventojai, iš Maskvos atsiųsti žvalgai. Partizanai neturėjo ryšių su vadovybe, užduočių negaudavo, kryptingos veiklos nevykdė.

Padėtis ėmė keistis 1943 m. Saugumo policijos ir SD vadas Lietuvoje Fuksas raportavo Saugumo policijos ir SD vadui Ostlande, jog tais metais Rudininkų girios apylinkėse pasirodė sovietų desantininkai. Jų užduotys: žvalgyba, sabotazas, komunistinių organizacijų atgaivinimas arba įkūrimas, vadovavimas partizanų organizacijoms ir jų stiprinimas. Tapo aišku, kad būriams vadovavo sovietų kariai ir apmokyti agentai.¹⁰

Frontui judant į Vakarus, 1943 m. antroje pusėje, išaugo Lietuvos teritorijos, kaip potencialios diversinės veiklos užfrontėje vietos reikšmė. Be to, Raudonosios armijos vadovybei reikėjo žvalgybinių žinių. Todėl nutarta įkurti partizaninį centrą Lietuvos teritorijoje. 1943 m. rudenį į Pietryčių Lietuvą iš Naručio ežero apylinkių atėjo M. Miceika slap. „Gabrys“. Kiek vėliau 1943-10-04 į Rudininkų miškus atėjo LKP CK ir LPJŠ grupės atstovas G. Zimanas.¹¹ Kartu jis atsidavė „Margio“ ir „Perkūno“ būrius.¹² Jie turėjo tapti partizaninio judėjimo Lietuvoje organizatoriai ir koordinatoriai. Pagrindinis į Lietuvą persikėlusiu partizanų tikslas – imtis aktyvių diversinių veiksmų bei rinkti žvalgybinę informaciją. Taip pat jie turėjo ruošti dirvą krašto reokupacijai: telkti sovietams ištikimus ar jiems palankius žmones, steigti pagrindinius Komunistų partijos ir komjaunimo komitetus, vartyti antikviškę propagandą, leisti pagrindinius leidinius. Be to, partizanai sudarinėjo išdavikų ir priešu sąrašus. Į juos patekdavo policijos pareigūnai, kaimų seniūnai, vietinės administracijos darbuotojai, pagalbiniai policininkai ar žmonės įtariamai bendradarbiavimu su okupacine valdžia ir represinėmis struktūromis. Tokius asmenis partizanai nužudydavo arba jų „baudimą“ atidėdavo iki kol Lietuvos teritoriją užims Raudonoji armija ir vėl įsigalės sovietų santvarka.

Beveik tuo pat metu kaip ir LPJŠ atstovai į Rudininkų girią iš Baltarusijos teritorijos atėjo Raudonosios armijos Generalinio štabo Vyriausiojai žvalgybos valdybai pavaldus būrys „N-14“, vadovaujamas kpt. Anastazo Aleksiuko slap. „Aleko“ (nuo 1944 m. balandžio jam vadovavo mjr. Jevgrafas Pavlenka slap. „Groznyj“).¹³ Jo atėjimas į Lietuvos teritoriją pirmiausia susijęs su didėjančia krašto reikšme ir sovietų kariuomenės žvalgybiniai bei diversiniai interesais. Būrys, nuo 1942 m. pavasario veikęs Baltarusijos teritorijoje, 1943 m. rugpjūčio mėn. gavo nurodymus išeiti į Jašiūnų apylinkes (25 km į pietus nuo Vilniaus) ir ten vykdyti diversijas geležinkelio Varėna - Vilnius. Į nurodytą rajoną partizanai atėjo 1943 m. rugsėjo viduryje.¹⁴ Rudininkų miškuose jie sutiko „Marko“ grupę ir S. Kudrino vadovaujamus partizanus.¹⁵ Būriai susijungė į vieną darinį. Po to, ltn. Markovenkovas atšauktas į Generalinį štabą.¹⁶ Būrys bazavosi Rudininkų girioje penkiuose bazėse, vadinamuose „taškuose“.¹⁷ Taškai – tai savarankiškai veikę būriai. Buvo keturi taškai, kurių kiekvieną sudarė po 5-6 diversines grupes. Jie vykdė išpuolius geležinkeliuose Vilnius–Kaunas, Vilnius–Gardinas, Vilnius–Lyda. Būrio sudėtyje veikė kovinė grupė vadovaujama Michailo Pročiuchanovo slap. „Junak“. Ji vykdė pasalas, puldinėjo kolonas, ėmė belaisvius.¹⁸ Tai didžiausias žinomas būrys, veikęs Lietuvoje. 1943 m. pabaigoje jame buvo 250 žmonių, toks skaičius išliko iki susijungimo su Raudonąja armija.¹⁹

Be to, 1943 m. rudenį Rudininkų girioje ėmė telktis pabėgę Vilniaus geto žydai.²⁰ Jie buvo įtraukti į sovietinį partizaninį judėjimą.

Rūdninkų girioje 1943 m. rudenį – 1944 m. vasarą bazavosi šie būriai:

- „Margio“: 1942-08 suformuotas Baltarusijoje prie Naručio ežero, 1943 m. spalio mėn., vykstant miškų prie Naručio valymams, būrys

persikėlė į Rudininkų girią. 1944 m. balandžio mėn. LKP Pietų Lietuvos sr. pagrindžio komiteto sprendimu išformuotas, o jo nariai perduoti kitiems būriams. Būriui vadovavo Juozas Barauskas slap. „Greitas“²¹

- „Mirtis fašizmui“: būrys veikęs 1943 – 1944 m.²²

- „Keršytojas“: jo branduolį sudarė pabėgę Vilniaus geto žydai, vadas Aba Kovneris. Bazavosi Kernavo ežero apylinkėse. Veikė nuo 1943 m. rudens iki 1944-07-01.²³

- „Už pergale“: suformuotas iš pirmųjų pabėgusių Vilniaus geto žydų. Vadas Smuelis Kaplinskis, bazavosi Kernavės ežero apylinkėse.²⁴

- „Kova“: branduolį sudarė pabėgę geto žydai, vadovaujami Arono Aronovičiaus. Bazavosi Kernavo ežero apylinkėse.²⁵

- „Už tėvynę“: išaugo iš M. Afonino grupės, permestos per frontą 1942 m. vasarą. Bazavosi Inklėriškių ir Rudininkų miškuose.²⁶

- „Išlaisvintojas“: būrys, veikęs 1943 – 1944 m.²⁷

- „Laisvoji Lietuva“: jame buvo 50 pabėgusių iš geto žydų.²⁸

- „Pergalė“: suorganizuotas 1944 m. pavasarį, iš dalies būrio „Laisvoji Lietuva“ partizanų. Bazavosi Inklėriškių miške.²⁹

- „Perkūnas“: suformuotas 1943 m. antroje pusėje, į Rudininkų girią atėjo kartu su G. Zimanu.³⁰

- „Mirtis okupantams“: iš jo sudėties 1944 kovo mėn. išskirti „Vlado Barono“ ir „Pirmyn“ būriai, kurie išsiųsti į Kazlų Rūdos miškus.³¹

- „A. Mickevičiaus“: būrys, vadovaujamas Stanislovo Juozapavičiaus.³²

- Raudonosios armijos Generalinio štabo Vyriausiojai žvalgybos valdybai pavaldus būrys „N-14“.

Pietryčių Lietuvoje sovietų partizanai 1943 – 1944 m. bazavosi dviejuose rajonuose:³³

- prie Inklėriškių k.: „Už tėvynę“, „Laisvoji Lietuva“, „Pergalė“, „Išlaisvintojas“.

- Rudininkų girioje masyve tarp Pirčiupių k. ir Kernavės ežero: Centrinė bazė, „Margio“, „A. Mickevičiaus“, „Perkūno“, „Mirtis fašizmui“, „Kova“, „Keršytojas“, „Už pergale“, „Mirtis okupantams“.

Saugumo policijos ir SD Vilniaus sk. viršininkas raporte rašė, kad 1944 m. balandžio mėn. partizanai Vilniaus apygardos teritorijoje koncentravosi: vakarinėje dalyje prie Inklėriškių, rytinėje dalyje prie Visincios, Ilgio-salos, ir Kernavo ežero. Vienas stipresnių būrių buvo netoli Vilniaus–Gardino plento. Keliai grėsė nuolatinis pavojus, nes diversantai nuolat organizavo pasalas.³⁴

Partizanų Rudininkų girioje skaičius palaipsniui augo: 1943 m. m. lapkričio mėn. 460 žmonių, 1943 m. gruodžio pab. 650 žmonių, 1944 m. kovo mėn. girioje buvo apie tūkstantį partizanų.³⁵

Atėjus į Rudininkų miškus G. Zimanui ir būriui „N-14“, partizanų veiksmai suaktyvėjo. Jie vykdė diversijas plentuose, geležinkeliuose, miško pramonės įmonėse, pieninėse ir kt. Atsakymai ir stiprėjančią partizanų veiklą, vokiečiai ėmėsi represijų. Generalinis Lietuvos komisaras Rentelnas 1943-09-09 išleido slaptą instrukciją, kurioje nurodė, jog diversijų įvykdyti neįmanoma be pasyvaus gyventojų dalyvavimo, todėl atsakomybė už neramumų tenkanti visiems gyventojams. Jo nuomone, gyventojai ne tik, kad banditams nespriešino, bet apie gaujų arba įtartinų asmenų pasirodymą neteikė informacijos. Todėl krašto gyventojus per apskričių viršininkus reikėjo informuoti, kad už sabotazo veiksmus atsakys artimiausių kaimų gyventojai. Apskričių viršininkams Rentelnas nurodė, kiekvieną kartą tam tikrą asmenų grupę traukti atsakomybėn. Gyventojai turėjo būti perspėjami, kad įvykus atentatams, artimiausių namų grupės ir vietovės be atodairos bus sunaikintos, o gyventojai išvežami.³⁶ Tokia instrukcija byloja, jog vokiečių pareigūnai vadovavosi požiūriu, jog už diversijas ar išpuolius atsakingi ne tiesioginiai jų vykdytojai, o aplinkinių kaimų gyventojai, kuriems ir tekdavo pagrindinis represijų smūgis. Pavyzdžiui, 1943 m. rugsėjo mėn. geležinkelio ruože Lentvaris–Rudiškiai netoli Fermos k. partizanai nuvertė ešeloną, atsakydami į tai vokiečiai kaimą sudegino, o dalį gyventojų išvarė darbams į Vokietiją. Iš viso 1943 – 1944 m. keršydami už raudonųjų partizanų išpuolius vokiečiai Lietuvoje sudegino 14 kaimų.

Siekdami apsaugoti nuo partizanų išpuolių vokiečiai prie svarbių objektų (tiltų, pramonės įmonių, gyvenviečių ir pan.) steigė įtvirtintus atsparos punktus, kuriuose bazavosi pagalbiniai dalinių igulos. Kariniu požiūriu jie užėmė pasyvios gynybos poziciją: nevykdė partizanų paieškų operacijų, Rudininkų girios Eišiškių aps. Jašiūnų vls. Kaniūkų k., 1944 m. balandžio mėn. Trakų aps. Onuškių vls. Bakaloriškių k.

Partizaninių veiksmų kontekste, Pirčiupių k. padėtis buvo svarbi. Ypatinga svarba teikta

Raudonosios armijos Generalinio štabo Vyriausiosios žvalgybos valdybos specialiojo būrio „N-14“ kovinės grupės vadas Michailas Pročiuchanovas slap. „Junak“

plentui Vilnius–Eišiškes, kuris dalino kaimą į dvi dalis. Be to, greta Pirčiupių k. ėjo plento atšaka Pičiupiai – Valkininkai. Nuo 1941 m. vasaros iki 1944 m. kaimo apylinkėse bazavosi nedidelis vokiečių oro pajėgų būrys. 1943 m., stiprėjant partizanų veiksmams Senuosiuose Pirčiupiuose (kairėje Vilnius–Eišiškes plento pusėje) įengtas atsparos punktas, kuriame buvo apie 100 vokiečių karių. Punktas atliko tik formalią plento apsaugą, nes partizanai jį apeidavo nestodami į kovą su gausiomis vokiečių pajėgomis, o jame buvę kariai nebandė aktyviai kovoti miškuose.

¹Partizanų būrio „N-14“ trumpa kovinė ataskaita, Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), f. 14, ap. 1, b. 1, l. 3.

²Ten pat.

³Gabrio 1943-08-09 laiškas A. Sniečkui, LYA, f. 1, ap. 1, b. 441, l. 37.

⁴Vytauto Bieliausko 1945-05-19 pranešimas LPJŠ kadrų sk. viršininkui Filipavičiui, LYA, f. 3, ap. 1, b. 1, l. 4.

⁵Zizas R. Raudonųjų partizanų ir Pietryčių Lietuvos kaimų savisaugos ginkluoti konfliktai 1943 m., Genocidas ir rezistencija, Vilnius, 2004, Nr. 1, p. 139.

⁶„Už Tėvynę: Nr. 1“, Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 11, Vilnius, 1981, p. 508.

⁷Jurgio 1943-07-25 laiškas A. Sniečkui, LYA, f. 1, ap. 1, b. 410, l. 109.

⁸Gabrio 1943-11-16 laiškas A. Sniečkui, LYA, f. 1, ap. 1, b. 410, l. 46.

⁹Lietuvos liaudis Didžiąjame tėvynės kare, Vilnius, 1982, p. 80.

¹⁰Ten pat.

¹¹Zizas R. Min. veik., p. 139.

¹²Ten pat, p. 139-140.

¹³Partizanų būrio „N-14“ trumpa kovinė ataskaita, LYA, f. 14, ap. 1, b. 1, l. 3.

¹⁴Išrašas iš ypatingojo diversinio būrio „N-14“ vado A. Aleksiuko ataskaitos apie kovinius veiksmus, LYA, f. 14, ap. 1, b. 1, l. 17.

¹⁵Ten pat.

¹⁶Partizanų būrio „N-14“ trumpa kovinė ataskaita, LYA, f. 14, ap. 1, b. 1, l. 3.

¹⁷Išrašas iš ypatingojo diversinio būrio „N-14“ vado A. Aleksiuko ataskaitos apie kovinius veiksmus, LYA, f. 14, ap. 1, b. 1, l. 18.

¹⁸Partizanų būrio „N-14“ trumpa kovinė ataskaita, LYA, f. 14, ap. 1, b. 1, l. 4.

¹⁹Trumpa partizanų būrio „N-14“ vado ataskaita, LYA, f. 14, ap. 1, b. 1, l. 3.

²⁰Zizas R. Min. veik., p. 141-142.

²¹„Margio“ būrio vado ataskaita, LYA, f. 12, ap. 1, b. 1, l. 2 a.p.; Margio partizanų būrys, Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 8, Vilnius, 1981, p. 241; Lietuvos liaudis Didžiąjame tėvynės kare, ten pat, p. 167.

²²Staras P. Partizaninis judėjimas Lietuvoje Didžiojo tėvynės karo metais, Vilnius, 1966, p. 248.

²³Ataskaita apie būrio „Mstitel“ veiklą, LYA, f. 13, ap. 1, b. 1, l. 1.

²⁴Būrio „Už pergale istorija“, LYA, f. 11, ap. 1, b. 1, l. 13-17.

²⁵Būrio „Borba“ kovos veiksmų žurnalas, LYA, f. 10, ap. 1, b. 1, l. 4-14.

²⁶„Už Tėvynę: Nr. 1“, Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 11, Vilnius, 1981, p. 508.

²⁷Staras P. Min. veik., p. 252.

²⁸Partizanų būrio „Laisvoji Lietuva“ kovos veiksmų ataskaita nuo 1943-11-15 iki 1944-07-15, LYA, f. 50, ap. 1, b. 1, l. 3.

²⁹1944-06-05 įsalymas partizanų būriui „Pergalė“, LYA, f. 48, ap. 1, b. 1, l. 16; Partizanų būrio „Laisvoji Lietuva“ kovos veiksmų ataskaita nuo 1943-11-15 iki 1944-07-15, LYA, f. 50, ap. 1, b. 1, l. 3.

³⁰„Perkūnas“, Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 8, Vilnius, 1981, p. 562.

³¹Partizanų būrio „Pirmyn“ įsakymų knyga, LYA, f. 24, ap. 1, b. 1, l. 2; Zizas R. Min. veik., p. 144.

³²Staras P. Min. veik., p. 248.

³³Priedelis Nr. 3, LYA, f. 12, ap. 3, b. 1, l. 47.

³⁴Lietuvos liaudis Didžiąjame tėvynės kare, ten pat, p. 280.

³⁵Zizas R. Min. veik., p. 144.

³⁶Lietuvos liaudis Didžiąjame tėvynės kare, ten pat, p. 188.

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

Dėl Oršos vardo

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas 2014-uosius paskelbė Oršos mūšio metais. Jau praėjo 500 metų, kai LDK kariuomenė prie Oršos laimėjo pergalę mūšyje su rusais. Šis mūšis išgarsino iki tol mažai žinomą miestą rytinėje Vitebsko srities dalyje. Bet ar tikrai mes turime lietuviškai vadinti šį miestą Orša? Iš pirmo žvilgsnio tokį vardą galima pritaikyti ir prie lietuviško vardo. Kai kurie vardyno tyrėjai mano, kad šis vardas gali sietis su liet. *várža* 'pintinė (pintas įtaisas) žuvims gaudyti' (LKŽe), lat. *varza* 'tas pat' (Vanagas 1981, 367). Bet kyla abejonių, ar iš *ž/z* galėjo atsirasti *š*? Mano manymu, ši nuomonė yra klaidinga.

Istoriniuose šaltiniuose vardas Orša pirmą kartą paminėtas 1067 m. metraštyje „Повесть временных лет“ kaip *Рѣша* (VO II 231). Akivaizdu, kad apeliatyvas *varža* ir oikonomas *Рѣша* nieko bendra neturi. Pats miestas minimas, kaip miestas ant upės *Рѣша* kranto (ten pat). Iš čia aišku, kad miesto vardas yra kilęs iš upės vardo ir yra hidroniminės kilmės.

Kyla klausimas, kaip iš vardo *Рѣша* galėjo atsirasti *Opua*? Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad čia irgi nieko bendra nėra išskyrus galūnę *-ša*. Kaip žinoma, Orša yra Vitebsko srityje, Baltarusijos šiaurėje. Tai Dauguvos (sl. Vakarų Dvinos) aukštupys, vidurupys ir

Dnepro aukštupys. Sritis ribojasi su trimis šalimis: Lietuva, Latvija ir Rusija. Vitebsko srityje dabar eina rytinė baltų ir slavų kalbų riba. Nuo II tūkstantmečio pr. Kr. Dauguvos baseine, aukštutinėje Padneprėje ir kitur gyveno baltai, nuo VI–X a. į šias žemes pradėjo skverbtis slavai. Pirmajame tūkstantmetyje iki Kr. ir pirmojo mūsų eros tūkstantmečio pradžioje baltai užėmė didelį plotą nuo pietvakarinės Baltijos jūros pakrantės iki Okos aukštupio ir toliau, o praslavai (dabartinių slavų protėviai) gyveno į pietus nuo baltų (Grinblat 1968, 144–146; Grinblat 2005, 17; BK 176–203; Sedov 1979, 23; Dini 2002, 38–44; Jovaiša 2012, 162–164, 290–291; Zinkevičius 2013, 110–112 ir t. t.). Vėliau baltus išstūmė slavai. Aišku, kad regione, kuriame nuo tol buvo kalbama slavų kalbomis, baltiški (lietuviški) pavadinimai pamažu įsiliejo į jų kalbas ir atitinkamai adaptavosi prie šių kalbų fonetikos, morfologijos ir leksikos normų. Apžvelgsime procesus, vykusius slavų kalbose, dėl kurių iš *Riešos* radosi *Orša*.

Anksčiau slavų kalbose, kaip ir baltų, balsiai buvo ir trumpi, ir ilgi. Tai matyti iš vardo *Рѣша*, kur *ѣ* „ep“ trumpas. Bet po to vykusio balsių suderinimo proceso ir trumpi, ir ilgi balsiai pradėdami tarti vienodai. Tas procesas rytų slavų kalbose

prasidėjo XI a. pabaigoje–XII a. pradžioje. Silpnoje pozicijoje *ѣ* „ep“ trumpas išnyko, o stiprioje virto *э-o-a* (Jankouski 1983, 80). Mūsų pavyzdyje šis balsis atsirado silpnoje pozicijoje ir dėl to iškrito ir iš vardo *Рѣша* radosi *Puaa*. XIII a. iš rytų slavų kalbų baltarusių kalboje vyko dar vienas procesas, būdingas tik šiai kalbai, – protetinių balsių atsiradimas. Protetiniai balsiai *o-a-i*, kilę žodžių pradžioje, kai kur prie priebalsių *р, л, м, в (ѣ)* ir prie balsių *о* (Jankouski 1983, 83). Pavyzdžiui: *льгота-л'гота-ильгота; льняны-льняны; ржавы-іржавы* ir taip toliau. Mūsų atveju: *Puaa-Opuaa* (Jankouski 1983, 83). Taigi dėl fonetinių dalykų, vykusių rytų slavų, o vėliau baltarusių kalbose iš vardo *Rieša* radosi *Orša*.

Tai, kad vardas *Orša* kilo iš *Rieša*, tokios nuomonės ir kalbininkas K. Būga (žr. Būga III 505), bet, anot jo, šis vietovardis yra slaviškos kilmės (ten pat). Tokios nuomonės ir kiti kalbininkai: M. Fasmeris (žr. Fasmer III 155), Žučkevičius (žr. Žučkevič 1974, 273) ir kiti. Žinomi rusų kalbininkai V. Toporovas ir O. Trubačiovas bandė lyginti šį vardą su vardais su šaknimi **Rus-* (Trubačov 2009, 281) ir su baltiškais upės vardais: liet. *Rusne*, žemaitiška *Pycoma*, prusiška *Russa*, ir dar su *Russe, Russin, Russien* (ten pat). Jų nuo-

mone, vardas galėjo atsirasti iš apeliatyvo *rusėti* 'lėtai tekėti, bėgti' (LKŽe; ten pat). Bet, mano nuomone, tai abejotina.

Kiti kalbininkai šį vardą kildino iš slaviško žodžio *рѣсно* (upės vaga) ir siejo su tokiais vardais, kaip *Росъ*, bet irgi abejotina. Manau, šaknis **Rus-* ir **Ros-* nutolina nuo **Rieš-*, bet kaip variantas gali būti.

Pasak lietuvių kalbininko A. Vanago, šis vandenvardis sietinas su liet. *Riešas*, o vardas išlaikęs senąją šaknies *rieš-* reikšmę, vedamą iš indoeurpeinių **ureiko-*, *-a* 'besisukantis, sukрупęs, šveibas' arba 'sukimasis' (Vanagas 1981, 277). Taigi vardas *Rieša* yra lietuviškos kilmės.

Norint patvirtinti šią hipotezę, reikia apžvelgti vardo *Rieša* paplitimą. Upės *Orša* – kairysis Volgos intakas Tverės srityje, upės *Irša* (prototetinis *i*) yra Ukrainoje (Volyn) ir keletas vardų Lietuvoje: *Riešė*, upės ir ežero netoli Vilniaus, upės Ukmergės rajone, miestelis *Riešė* Avižienų sen., viensėdis *Riešė* Sudervės seniūnijoje. Kaip matyti, vardas *Rieša* yra paplitęs Lietuvoje ir senosios baltų hidronimikos teritorijoje. Tai ir įrodo, kad vardas yra lietuviškos kilmės.

Tik įdomu, kodėl Lietuvoje vartojamas suslavintas miesto vardas *Orša*, o ne tikras lietuviškas *Rieša*.

Paroda „Lietuvos vėliavą iškėlus. Žemės banko Klaipėdos skyriaus direktoriaus Petro Šerno ir jo šeimos gyvenimo kelias“

Sigita VAIČIŪNIENĖ, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus muziejininkė

Atkelta iš 3 p.

kuriame nuo 1938 m. gyveno Petro Šerno šeima, būdavo keliama per visas šventes. Vėliava, lydėjusi Šernų šeimą Vokietijoje, vėliau – Kanadoje, sugrįžo į Klaipėdą.

Ši šeima muziejui padovanojo ir kitų vertingų daiktų: keletą XIX a. II pusės skarų, kurias ryšėjo šeimos moterys, Klaipėdos krašte megztas raštuotas pirštines, dokumentų ir fotografijų.

Praėjusią vasarą muziejuje apsilankė jaunesnysis Petro Šerno sūnus Rutgerso (JAV) universiteto profesorius Valentinas Šernas, kuris tuo metu dėstė kursą Klaipėdos universitete Jūrų technikos fakultete. Susitikimo, kuriame dalyvavo ir dr. Silva Pocytė, metu gimė sumanymas paruošti parodą, kurioje remiantis šeimos archyvo fotografijomis ir dokumentais būtų pristatytas Petro Šerno ir jo šeimos gyvenimas Klaipėdoje.

Parodą sudaro dvi dalys. Pirmoji skirta Petro Šerno ir jo šeimos gyvenimo Klaipėdoje laikotarpiui. Antroje parodos dalyje eksponuojamos Irenos Šernaitės-Meiklejohn surinktos fotografijos, pristatančios Toronto lietuvių bendruomenės veiklą, kurioje aktyviai dalyvauja Šernų šeimos nariai. Kartu su fotografijomis ir dokumentais eksponuojami muziejui šeimos padovanoti daiktai bei Kanadoje išleisti lietuvių bendruomenės leidiniai.

Pirma tema pradėdama nuotraukomis, parodos lankytojus supažindinančiomis su Petro Šerno gyvenimo ir veiklos pradžia Klaipėdoje – Žemės banko igaliojimo Klaipėdos krašte darbu banko agentūroje, veikusioje 1927–1928 m. Roberto Meyhoferio laivininkystės pastate, vėliau pastate buvusioje Palangos gatvėje. Pasakojimą tęsia fotografijų grupė, iliustruojanti Petro Šerno veiklą, paskyrus jį 1931 m. Žemės banko Klaipėdos skyriaus direktoriumi: čia eksponuojamos Petro Šerno darbo kabineto, banko tarnautojų, banko pastato, sodo, operacijų salės fotografijos. Lietuvos vyriausybė XX a. 3–4 dešimtmetyje skatino lietuvių išsikūrimą Klaipėdos krašte, tokiu būdu siekdama prjungtą kraštą kuo greičiau integruoti į šalies ūkį. Petro Šerno vadovaujamas Žemės banko Klaipėdos skyrius lietuviams, norintiems įsigyti krašte nekilnojamojo turto, teikė lengvatinius kreditus. Parodos lankytojus, ypač klaipečius, turėtų sudominti nuotraukos,

kuriose įamžinta banko finansuojama gyvenamųjų namų kvartalo statyba Smeltėje 1937–1938 m. Petrą Šerną viešajame Klaipėdos gyvenime pristatančios nuotraukos liudija apie įvairų ir turiningą Klaipėdos krašto lietuvių visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą. Šiose fotografijose įamžintas ne tik banko direktorius, bet ir daug kitų žinomų lietuvių veikėjų: Klaipėdos krašto gubernatorių Antanas Merkys, Klaipėdos krašto karo komendantas pulkininkas Raimundas Liormanas, Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius Kazys Trukanas, prof. Vilius Gaigalaitis, Jurgis Brūvelaitis, Endrius Borchertas. Taip pat išvysime Feliksą Vaitkų, lėktuvu „Lituanica II“ 1935 m. rugsėjo 21–22 d. perskridusį Atlanto vandenyną. Petras Šernas dalyvavo jo pagerbimo šventėje Klaipėdos „Viktorijos“ viešbutyje.

Parodoje eksponuojama daug fotografijų, kuriose užfiksuotos Šernų šeimos kasdienybės akimirkos: vaikų krikštynos, gimtadieniai, Kalėdų šventės, šeimos vasaros Smiltinės vasarnamyje.

Po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europoje atsидūrė keliasdešimt tūkstančių lietuvių karo pabėgėlių. Dauguma jų pateko į Vakarų Vokietijoje sąjungininkų okupacinės zonos įkurtas karo pabėgėlių DP (angl. displaced persons – perkeltieji asmenys) stovyklas. Groshepės (Gross Hesepe) perkeltųjų asmenų stovykloje atsидūrė ir Šernų šeima. Nepaisant sunkių ir neįprastų sąlygų stovykloje vyko įprastas gyvenimas. Jį liudija fotografijos, kuriose įamžinti ne tik Šernų šeimos, bet ir to paties likimo lietuvių įvairūs gyvenimo stovykloje momentai: vaikų konfirmacija, Kalėdų šventė, stovyklos barakų vaizdai, stovykloje veikiančios progimnazijos mokytojai ir mokiniai, mokyklinių spektaklių akimirkos, lietuvių skautų ir skaučių iškilmingos rikiuotės, skautų vadovų kursų dalyviai ir dėstytojai ir kt. Pirmoji parodos tema baigiama fotografija, kurioje Šernų šeima atsisveikina su vyriausiuoju sūnumi Gyčiu, išvykstančiu iš Bad Fallingbostelio (Žemutinė Saksonija, Vokietija) geležinkelio stoties į Kanadą. Ji tarsi simbolizuoja šeimos gyvenimo Lietuvoje pabaigą ir naujo gyvenimo pradžią už Atlanto.

Antroje parodos dalyje lankytojai yra supažindinami su Toronto lietuvių bendruo-

Petro Šerno šeima. Torontas, 1949 m. Iš kairės: jaunesnysis sūnus Valentinas, sūnus Gytis, Petras Šernas, jaunesnioji dukra Irena, žmona Erika Šernienė, dukra Aldona

menės veikla. Stenduose daug vietos skiriama Toronto lietuvių bažnytinio gyvenimo temai, nes išeivijoje bažnyčia atlieka ne tik sielovados, bet ir bendruomenės telkimo bei vienijimo vaidmenį. Pristatoma Toronto lietuvių liuteronų Išganytojo parapijos, kurios vienas iš steigėjų buvo Petras Šernas, bažnyčia bei Toronto lietuvių katalikų Lietuvos kankinių ir Prisikėlimo parapijų maldos namai, prie šių parapijų veikiančių įvairių lietuvių organizacijų, draugijų, būrelių, sporto klubų, chorų ir tautinių šokių kolektyvų įvairovė. Nuotraukose įamžinta prie Lietuvos kankinių parapijos esanti „Anapilio“ lietuvių sodyba. Šiame Toronto lietuvių kultūros centre veikia Kanados lietuvių muziejus-archyvas, Kanados lietuvių laikraščio „Tėviškės žiburiai“ redakcija ir spaustuė. Čia įrengtose salėse vyksta įvairūs lietuvių susibūrimai ir renginiai. Nuotraukose įamžintos ir Šv. Jono lietuvių kapinės, kuriose palaidoti Petras Šernas su žmona bei dar 4 500 lietuvių.

Šios parodos dalyje pristatomos ne tik

Toronto, bet ir visos Kanados lietuvių organizacijos. Fotografijose atsispindi Kanados lietuvių bendruomenės, Kanados lietuvių fondo, Baltų federacijos, Lietuvių tautodailės instituto, Kanados lietuvių jaunimo sąjungos, Ateitininkų, Skautų, Toronto Mažosios Lietuvos moterų draugijos veikla. Vienoje iš nuotraukų matomas kredito kooperatyvo „Parama“ pastatas Toronte. Šio kooperatyvo vienas iš steigėjų 1952 m. ir ilgalaikis vedėjas buvo Petras Šernas. Atskiras stendas skirtas Toronto Maironio lietuviškai šeštadieninei mokyklai, puoselėjančiai lietuvių kalbą ir tradicijas. Fotografijose, iliustruojančiose muzikinį gyvenimą, pristatomi Kanados ir JAV lietuvių 5-osios ir 9-osios Dainų šventės vaizdai. Taip pat eksponuojamos Toronto lietuvių chorų „Varpas“, „Volungė“, vaikų choro „Gintarėliai“, Toronto tautinių šokių ir muzikos ansamblio „Gintaras“, tautinių šokių ansamblio „Atžalynas“ kolektyvų nuotraukos.

Pro memoria

Mažosios Lietuvos dailininkas Linas Julijonas Jankus

Linas Julijonas Jankus

2014 m. liepos 13 d., eidamas 69-uosius metus, mirė tapytojas Linas Julijonas Jankus. Menininko kūryboje išsiskyrė Mažosios Lietuvos pamario peizažai, senųjų klaipėdiškių portretai. L. J. Jankus sakė: „gyvenimo vieta ir vaikystėje patirti išpūčiai giliai įsirežia į žmogaus sąmonę. Nuo savo tėvo Stasio Jankaus pečių aš išvydau Drevernos prielauką, pilną burinių valčių, Rusne, Kintus, Mingė, Juodkrantė ir Rambyną. Visa tai tapo mano sukūrimo objektu. Niekada nepamirštu Klišupės ar Drevernos upių vandens spindesio ar tyliai šliaužiančių mariomis burvalčių, Vilhelmo kanalo - tiesaus kaip plentas, apgaubto medžiais ir jų atspindžiais, einančiais toli.“ Menininkas aktyviai dalyvavo Lietuvos valstybės ir tarptautinėse parodose. Jo kūrinių turi Lietuvos dailės ir kiti muziejai. L. J. Jankaus darbų įsigijo privatūs kolekcionieriai Lietuvoje, JAV, Vokietijoje, Danijoje, Islandijoje, Prancūzijoje, Norvegijoje, Izraelyje.

Tapytojas Linas Julijonas Jankus gimė 1946 m. birželio 29 d. Priekulėje. Vėliau šeima persikėlė į Pjaulus, šalia Priekulės. Jis baigė Priekulės Ievos Simonaitytės vidurinę mokyklą, 1964 m. įstojo į tuometinį Dailės institutą (dabar Vilniaus dailės

akademija), o 1969 m. jį baigė. Mokytojai buvo Jonas Švažas, Algirdas Petrulis. Baigęs studijas L. J. Jankus liko gyventi Vilniuje. Tačiau Mažoji Lietuva traukė jį ir 1999 m. jis su žmona – televizijos režisierė – Jūrate Šimkute ir dukrele Helena grįžo į Pjaulus. Šeima apsigyveno jau šimta metų stovinčios pradinės mokyklos pastate, tame pačiame, kuriame mokytojavo ir Lino J. Jankaus tėvas. Persikėlęs į savo gimtinę prie Baltijos jūros, menininkas buvo Klaipėdos universitete Klaipėdos universiteto Menų fakulteto dėstytojas, nuo 2004 m. Dailės katedros vedėjas, profesorius.

L. J. Jankų skyrė jo meilė Mažajai Lietuvai, pamario istorijai. Jis sielojosi dėl tragiško Mažosios Lietuvos žmonių likimo, prisimena, kaip nuo raudonarmiečių žiaurumų į Lietuvą iš Karaliaučiaus krašto plūstė plūdo be tėvų likę vaikai. Puikiai prisimena vaikystėje matytus juos, vilko vaikus. Tuomet Sauguose gyvenusi dailininko šeima atklydėlius pamaitindavo, aprengdavo, kartais priglaudavo. „Mano tėvas mokėjo vokiškai todėl galėjo susikalbėti su jais. Kurį laiką pas mus net glaudėsi senutė, kuri mane mokė piešti“, yra sakęs tapytojas.

L. J. Jankus buvo ne tik dailininkas, bet ir visuomenininkas. Kai 2008 metų pabaigoje buvo nutarta steigti Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto skyrių, jam vadovauti ėmėsi profesorius Linas Julijonas Jankus. Jis, kartu su kitais, rengė Mažosios Lietuvos gyventojų genocido dienos ir atmintinos Tilžės akto dienos minėjimus Klaipėdoje, su Mažosios Lietuvos vėliava rankose dalyvavo miesto eisenose. 2000 metais dėl pablogėjusios sveikatos Linas Julijonas Jankus perleido Klaipėdos krašto skyriaus pirmininko postą menotyrininkui Petrui Šmitui. Tais pačiais metais jam buvo suteiktas Mažosios Lietuvos reikalų tarybos garbės nario vardas.

Pasitraukus Linui Julijonui Jankui Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Kolegija reiškia nuoširdžią užuojautą dailininko artimiesiems. Šio patrioto nebeturime savo gretose - jis išėjo... Tačiau jį ilgam primins daugiau kaip 1000 jo nutapytų paveikslų ...

Vytautas ŠILAS,

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas

Išėjo į amžinybę žmogus, garbingas dvasininkas, kartu išėjo jo pasaulis, tačiau žmonių atsiminimuose, lietuvių tautos atmintyje išliks Jo darbai, parašytos mintys, išsakytos idėjos. Monsinjoras Alfonsas Svarinskas buvo ir bus svarbus Lietuvai kaip žmogus, kovojęs už savo šalies nepriklausomybę, kaip kunigas, tikėjimo keliu vedęs tikinčiuosius, kaip tautietis, aktyviai besirūpinęs lietuvių tautos gynėju partizanų atminimo pagerbimu, atmintinų ir tautai svarbių vietų įprasminimu, Lietuvos žemės nedalomumu ir išsaugojimu Lietuvos gyventojams. Už savo drąsą, dvasinę, pilietinę ir patriotinę poziciją ne kartą buvo įkalintas okupacinės sovietų valdžios, kentėjęs lageriuose, bet nepalaužtas ir „nepataisomas“ toliau kovojo už Tėvynės teisę būti laisva ir nepriklausoma.

Lietuva neteko garbingo kunigo, tautiečio, tikro šalies patrioto mons. Alfonso Svarinsko, kuris ištikimai tarnavo savo idealams – Tėvynei ir Bažnyčiai.

Sąjūdžio bendražygiai, Prof. Vladas Vilimas, Habil.dr. Kazimieras Garšva, Valensas Čeginskas, Rytas Kupčinskas, Nijolė Balčiūnienė, Stefanija Veversevičienė, Tomas Baranauskas, Jurgita Brasiūnaitė, Bronius Bučelis, Kostas Mickevičius

Vorutos fondo knygas galite nusipirkti internetu čia

Kun. Pranas Bieliauskas „Iš Slabados kaimo į Vilniaus katedrą“.

Kun. Pranas Bieliauskas „Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas“.

V. V. Česnulis „Kalesninkų parapigys atgiminas“.

Trakų Dievo Motinos stebuklai.

V. Jencius Butautas „Vasario 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygos, muzika, video!

Patogupirkti

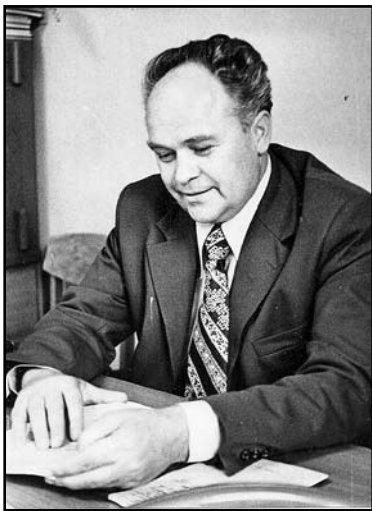
www.patogupirkti.lt

*Didžiausias knygų
lietuvių kalba pasirinkimas*

Pro memoria

Bolius Poškus

1930 – 2014

Bolius Poškus

Liepos 4 d. Anapilin išėjo habilituotas mokslų daktaras, profesorius, akademikas Bolius Poškus.

Velionis gimė 1930 m. balandžio 9 d. Varėnos rajono Užumelnio kaime, dabar tapusiame Senosios Varėnos miestelio dalimi. Baigęs 1950 m. Varėnos I vidurinę mokyklą, įstojo į Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą. Studijavo prekybos ekonomiką.

Baigęs universitetą 1955 m., profesorius Marijono Gregorauko pakviestas B. Poškus pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institute Žemės ūkio ekonomikos sektoriaus jaunesniojo moksliniu bendradarbiu. Nuo 1959 m. – Valstybinės plano komisijos Žemės ūkio skyriaus vedėjo pavaduotojas. Dažnai važinėjo į Maskvą, kur gynė Lietuvos žemės ūkio ekonomikus reikalus. 1966 m. paskirtas Žemės ūkio ekonomikos mokslinio tyrimo instituto direktoriumi. Šias pareigas jis ėjo 23 metus, tapo žymiu agrarinės ekonomikos mokslininku. Vilniuje, Tauro kalno papėdėje, pastatydino modernius instituto rūmus, sukūrė instituto skaičiavimo centrą, įkūrė ergonominių tyrimų laboratoriją ir aerokosminių duomenų panaudojimo centrą. Instituto rūmuose dabar glaudžiasi ne tik Agrarinės ekonomikos institutas, bet ir dar kelios įstaigos.

B. Poškus 1968 m. apgynė ekonomikos mokslų kandidato disertaciją „Savikainos mažinimas kolūkiuose“, o 1980 m. – mokslų daktaro disertaciją „Ekonominių ūkininkavimo sąlygų išlyginimas“.

Kai 1972 m. Tarybų Sąjungoje prasidėjo gigantomaniškos lenktynės – ūkių stambinimas, B. Poškus su kitais mūsų specialistais šiai kampanijai priešpastatė moksliai pagrįstą, Lietuvos sąlygoms tinkamesnį ūkių specializacijos ir tarpukinės kooperacijos modelį. Už rajoninių žemės ūkio išplanavimo schemų sudarymą, metodologijos parengimą ir įgyvendinimą autorių kolektyvas 1976 m. apdovanotas Lietuvos valstybine premija. Ekonominių ūkininkavimo sąlygų išlyginimo idėjas diegti praktikoje nebuvo lengva, nes jos prieštaravo K. Markso mokymui apie menamąją vertę ir diferencinę rentą. Tad juo labiau džiugu, jog Velionio siūlytas eksperimentas pasiteisino netgi smėlėtame Varėnos rajone, nes didžiausią gamybos ir produkcijos realizavimo prieaugį davė kaip tik nederlingų žemių ūkiai. Per dvidešimtį metų Lietuvoje nebuvo nė vieno nuostolingų ūkio.

Kita mokslinė problema iškilo M. Gorbačiovo perestroikos metais, atsiradus šio laikui tokiam savarankiškumui ūkininkams dalykams spręsti. Lietuvoje buvo praktiškai išbandyti net septyni ūkiniai-organizaciniai modeliai, susilaukę didelio kitų respublikų dėmesio.

1982 m. B. Poškus išrinktas Sąjunginės žemės ūkio mokslų akademijos nariu korespondentu, o 1985 m. tikroju nariu – akademiku. Jo mokslinė praktinė veikla įvertinta nusipelnusio ekonomisto (1977 m.) ir nusipelnusio mokslo veikėjo (1980 m.) garbės vardais. Visasąjunginės liaudies ūkio pasiekimų parodos medaliais, vyriausybiniams apdovanojimais – ordinais ir medaliais.

1989 m. perkeltas dirbti į Maskvą, į TSRS Ministrų Tarybą Žemės ūkio komisijos pirmininko pavaduotoju. 1991 m. liepos mėn. išrinktas dar Visasąjunginės žemės ūkio mokslų akademijos viceprezidentu, o 1992 m. tapo jau Rusijos tos akademijos viceprezidentu; 1997 m. perėjo dirbti į Rusijos agrarinių problemų ir informatikos

institutą. Dirbdamas Rusijos žemės ūkio vadyboje ir Žemės ūkio mokslų akademijoje reiškė nuomonę, kad šalyje būtų įteisintos įvairios ūkininkavimo formos, pratestos kadaise Lietuvoje P. Stolypino pasisemtos reformų idėjos. Tačiau savarankiški valstiečių ūkiai reikiamos valstybės paramos Rusijoje nesulaukė.

Beveik prieš dvejus metus Rusijoje panaikinus atskiras Žemės ūkio mokslų ir Medicinos mokslų akademijas bei prijungus jas prie Rusijos mokslų akademijos, B. Poškus tapo jos nariu. Su fiziku Juru Požela buvo du lietuviai toje akademijoje (J. Požela dar nuo TSRS mokslų akademijos laikų).

B. Poškus taip pat buvo išrinktas Baltarusijos ir Kazachstano mokslų akademijų užsienio akademiku, Baškirijos mokslų akademijos garbės akademiku, Rusijos verslininkų akademijos tikroju nariu (akademiku), Uralo žemės ūkio akademijos garbės profesoriumi. Buvo Pasaulinės ir Europos agrarininkų ekonomistų asociacijų narys.

Velionis ilgus metus buvo Lietuvos Žemės ūkio ministerijos kolegijos narys, įvairių komisijų ir konsultacinių tarybų agrariniais klausimais narys, žemės ūkio žurnalų redkolegijų, mokslinių tarybų, disertacijų gynimo tarybų narys. Vadovavęs 25 mokslų daktarų disertacijoms, iš jų – penkioms habilituoto mokslų daktaro disertacijoms. Įvairiomis kalbomis paskelbęs apie 250 mokslinių darbų, periodinėje spaudoje parašęs apie 200 straipsnių. Aštuonios monografijos išleistos atskiromis knygomis. Kelias knygas parengė dirbdamas Rusijos mokslo įstaigose. Su kitais autoriais parengė knygą apie jaunesnįjį brolių, Kovo 11-osios akto signatarą Petrą Pošką (1935 – 2004; Petras Poškus, Vilnius, 2006).

Velionį teko pažinoti daugiau kaip 60 metų; abu mokėmės vienoje vidurinėje mokykloje. 1972-1974 metais kartu rengtos dvimetės ekonominės mokyklos žemdirbiams laidos per Lietuvos televiziją (jis buvo laidų vedėjas). Vėliau bendradarbiauta kai kuriais gimtojo krašto istorijos klausimais ir kt.

B. Poškus neužmiršdavo gimtinės, dalyvavo vidurinėje mokykloje bei gimtajame miestelyje vykusiuose renginiuose, Varėnos viešojoje bibliotekoje 2007 m. kovo 15 d. vykusioje konferencijoje skaitė pranešimą „Žemės ūkio ekonominių reformų rezultatai“. Bene paskutinis spausdintas lietuviškas jo rašinys „Gimtinė – Senoji Varėna“ yra Aloyzo Stonkaus parengtoje ir 2012 m. išėjusioje knygoje „Tokie mūsų likimai“.

Nuo 2003 m. pensininkas gyveno Vilniuje. Amžinam poilsiui Velionį priglaudė Vilniaus Kairėnų kapinių smėlis, toks pat gelsvas ir purus, kaip ir gimtinėje – Senojoje Varėnoje.

Vytautas V. ČESNULIS,
Vilnius

Voruta parduodama

- K400** Alytus, Jotvingių g. 10
K422 Druskininkai, Eglės g.1
 Kaunas, „Akademiniis knygynas“, VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskenės g. sankryža
K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
K436 Marijampolė, Stoties g. 2
K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
K78 Trakai, Vytauto g. 90
B EMSI Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
K153 Ukmergė, Kėstučio a. 6
K210 Utena, Aušros g. 30
K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K44 Vilnius, Lelevelio g. 2
K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
K572 Vilnius, Sodų g. 22
K26 Vilnius, Sodų g. 22

Kitas numeris išeis rugpjūčio 30 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos, Lietuvos ir Baltarusijos istorijos įvykių interpretacijos Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta.lt.vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskas (buhalterė, tel. 860311117, tel. faksas: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Evelina Kislych, Ilona Januškevičiūtė (publicistika), Virginija Maksvytė (istorija, kultūra), Martynas Buivys (internetas).
	© Voruta 2014. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondo (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2014. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt penktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faksas: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdinto AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	